

Språk i Norden

1985

NORDISK SPRÅKSEKRETARIATS SKRIFTER

1985

Språk i
Norden

Nordisk språksekretariat	Postboks 8107 Dep N-0032 Oslo 1
Dansk Sprognævn	Vester Voldgade 115 DK-1552 København V
Finska språkbyrån	Elisabetsgatan 16 A 8 SF-00170 Helsingfors 17
Grønlands Sprognævn	Postboks 1029 DK-3900 Godthåb
Íslensk málnefnd	Aragötu 9 IS-101 Reykjavík
Málstovnur Føroya Fróðskaparfelags	Debesartrøð DK-3800 Tórshavn
Norsk språkråd	Postboks 8107 Dep N-0032 Oslo 1
Samisk språknemnd	Nordisk samisk institutt N-9520 Kautokeino
Svenska språkbyrån, Finland	Fabiansgatan 7 B SF-00130 Helsingfors 13
Svenska språknämnden	Lundagatan 42, uppg. 5, 5 tr. S-11727 Stockholm
Sverigefinska språknämnden	Lundagatan 42, uppg 5, 5 tr. S-11727 Stockholm

NORDISK SPRÅKSEKRETARIATS SKRIFTER 4

Språk i Norden
Sprog i Norden
1985

*Årsskrift for Nordisk språksekretariat
og språknemndene i Norden*

Redigert av Else Bojsen (Danmark), Mikael Reuter (Finland),
Ståle Løland (Norge), Catharina Grünbaum (Sverige)

J. W. CAPPELENS FORLAG A.S
ESSELTE STUDIUM
GYLDENDAL

© Nordisk språksekretariat 1985
Berlings, Arlov 1985
ISSN 0108-8270
ISBN 87-01-19252-3 (Danmark)
ISBN 82-02-10770-9 (Norge)
ISBN 91-24-33952-0 (Sverige)

Innhold

Isländsk ordbildning på inhemske grund, av <i>Baldur Jónsson</i>	5
Ordbildning på inhemske bas i finskan, av <i>Osmo Ikola</i>	13
Terminologiarbeite i nordsamiskan, av <i>Samuli Aikio</i>	20
Ordlaging på heimleg grunn, av <i>Kjell Venås</i>	26
Orðagerð á heimligum stöði, af <i>Jóhan Hendrik W. Poulsen</i>	46
Med svenska ord – om ordbildning på svensk botten, av <i>Ulla Clausén</i>	57
Orddannelse på heimleg grunn, af <i>Erik Hansen</i>	65
Språkförståelse och språkpreferenser i internordisk kommunikation på Island, av <i>Ulla Börestam</i>	71
Språksamarbeid i Norden 1984–85, av <i>Ståle Løland</i>	89
Nordspråk 1984, av <i>Jan E. Byberg</i>	94
Ny språklitteratur	
Publikasjoner fra språknemndene	96
Nordiske publikasjoner	101
Danmark, af <i>Else Bojsen</i> og <i>Carol Henriksen</i>	104
Finland, av <i>Mikael Reuter</i> och <i>Eivor Sommardahl</i>	122
Norge, av <i>Oddrun Grønvik</i> , <i>Ståle Løland</i> og <i>Åsta Norheim</i>	128
Sverige, av <i>Ulla Clausén</i> , <i>Claes H. Garlén</i> , <i>Catharina Grünbaum</i> , <i>Bertil Molde</i> och <i>Margareta Westman</i>	142

Nye ordbøger og ordlister

Danmark	154
Finland	157
Norge	160
Sverige	161
Om forfatterne	165

Isländsk ordbildning på inhemsk grund

Av Baldur Jónsson

Syftet med ämnet för årets språkmöte, "Ordbildning på inhemsk grund", är antagligen att få veta om vi inte kan lära oss något av varandra trots att våra språk är olika och inte minst språksamhällena. Det blir då min lott att berätta om islänningarnas tillvägagångssätt; de har ju rykte om sig att bilda ord av inhemskt material hellre än att acceptera utländska ord.

Låt oss först se hur ett ordförråd utvidgas generellt sett. Man tänker gärna i första hand på ersättningar för och översättningar av främmande ord eller anpassning av lånord, men vi får inte glömma bort de ord som blir till genom eget tänkande på eget språk. Sådant finns dock både i gammal och ny tid.

När man känner behovet av ord för ett nytt begrepp, vare sig det kommer från en själv eller utifrån, har man i princip fyra alternativ:

1. att använda inhemska ord i något ändrad betydelse
 - a) ur det aktiva ordförrådet:
gögn = eng. "data", *fylki* = eng. "matrix"
 - b) ur det passiva ordförrådet:
skjár = eng. "display device"
2. att bilda ord av inhemskt material
 - a) sammansättningar:
vistfang = eng. "address" (som datateknisk term)
gagnavinnsla = eng. "data processing"
stýrikerfi = eng. "operative system"
 - b) avledningar:
tengill = eng. "connector"
tölva = eng. "computer"
3. att ta ord från andra språk och anpassa dem:
gír = eng. "gear", *skáti* = eng. "scout", *ál* = eng. "aluminium"

4. att använda utländska ord utan fullständig anpassning:
disketta (med velart k) = eng. "diskette"
módem (med intervokaliskt d) = . eng. "modem"
(De inhemska orden *segulplata* och *mótald* är mindre brukliga.)

Alternativ 1 behöver inte vara bättre än alternativ 2. Man får bedöma från fall till fall vilket som är bäst. Det första alternativet kan ligga väl till när betydelseskilnaden är oväsentlig men kan vara tvivelaktigt när den är stor. En del ord som nu är gängse, t.ex. *sími* 'telefon' (ä. 'tråd'), *vél* 'maskin' (ä. 'list, knep'), *pulur* 'hallåman' (ä. 'visman'), har visserligen kommit i bruk just på detta sätt och har av många lovprisats. I samtliga fall är det tal om ord som tillhörde det passiva ordförrådet. Det är mer betänkligt att ta ordet *skjár* och använda det om "display device" därför att *skjár* är ett ord som man känner igen från populära dikter och visor som många människor kan och där det finns i sin ursprungliga betydelse ('hinna som brukas som ruta i en urgammal typ av fönster').

Det kan också hända att man omedelbart går in på alternativ 3 utan att försöka 1 eller 2. Ordningföljden är som sagt inte orubblig. – Principiellt kan man säga att man försöker de två första möjligheterna innan man väljer den tredje. Men i verkligheten kan det förhålla sig så att ett främmande ord anpassar sig liksom automatiskt, glider in och accepteras utan vidare (t.ex. *skáti* från eng. *scout*).

I vissa fall kan det också hända att yttre omständigheter gör den första och andra vägen svårframkomliga. Som exempel kan man ta namn på olika måttenheter, som i bästa fall hyfsas en aning (*metri, gramm, mól, radían, sekúnda, herts, njúton, júl, vatt, amper, volt, óm* osv.). I nära anknytning till dem står prefixen *exa-, peta-, tera-, gíga-, mega-, kíló-, hektó-, deka-* osv. som i övrigt används litet eller inte alls.

Månadsnamnen *janúar, febrúar* osv. sitter vi inne med som en speciell klass av oböjliga maskuliner.

En del ytterligare exempel kunde omtalas, inte minst när det gäller mycket speciell och systematisk nomenklatur, som inom kemien. Kemiska termer, bildade på inhemsk grund, finns dock i viss utsträckning och de bäst kända grundämnena har inhemska

namn, antingen som arvord (t.ex. *gull, silfur, járn, blý*) eller som nyord (t.ex. *vetni* 'hydrogen', *súrefni* el. *ildi* 'oxygen', *kolefni* 'kol', *köfnunarefni* el. *nítur* 'kväve').

Ordbildning av inhemskt material har också visat sig erbjuda vissa svårigheter på andra områden, t.ex. i musikspråket.

De ord som bildas på inhemsk grund är antingen sammansatta eller avledda. Jag tror inte att våra metoder avviker något från vad som är gängse bland andra folk. Däremot kan hända att språken är olika ägnade för nybildning av ord. Det skall jag inte bedöma, men många aktade gestalter har påstått att isländskan äger stor produktivitet för ordbildning, mer än många andra språk. Den som först uttryckte denna åsikt var – såvitt jag vet – Rasmus Chr. Rask, i ett privatbrev av den 1 juni 1810, och senare också i tryckta skrifter, t.ex. i sin *Anvisning till Isländskan eller Nordiska Fornspråket* (Stockholm 1818), s. VII. Sedan dess har många instämt i detta.

Påståenden av detta slag får man naturligtvis ta med en nypa salt. Utan tvivel finns det dock i isländskan gynnsamma förutsättningar för ordbildning. Annars vore den inte så livlig som den är. Några få punkter kan påpekas:

1) Den levande litteraturen sträcker sig över en längre period än brukligt är bland andra folk. En väsentlig del av den är poesi, en genre som man har utövat som ett slags idrott det ena århundradet efter det andra. På det viset har det skapats ett ganska stort ordförråd som på sätt och vis är passivt men samtidigt lätt att aktivera eller tillgripa med litet ändrad semantisk innebörd; det erbjuder även stammar för avledningar och sammansättningar. Det poetiska språket har ofta visat sig vara nyttigt härvidlag. Forna poetiska ord, de så kallade "heiti", används t.ex. som förleder i en rad ord, som i *lá-réttur* 'vågrätt' (*lá* 'hav') och *sefasýki* 'hysteri' (*sefi* 'sinne') eller som efterleder, t.ex. i *auð-jöfur* 'kapitalist' (*auður* 'rikedom', *jöfur* 'kung') och *miljóna-mæringur* 'miljonär' (*mæringur* 'framstående man'). Se närmare Halldór Halldórsson 1975.

2) Om antalet brukbara prefix är det svårt att säga något, bl.a. därför att begreppet är litet oklart, men det finns en mängd förled som står till förfogande. Man tycker dock ibland att materialet inte är så rikligt som man skulle vilja önska.

3) En liknande känsla kan man ha för suffixen. Alexander

Jóhannesson (1927) har räknat upp omkring 130 suffix, men det bör påpekas att många av dem är improduktiva och tillhör förhistorisk tid, så att det kan vara tvivelaktigt att ta dem med. De kan dock inte helt avvisas. Jag tror t.o.m. att man skulle kunna utnyttja dem bättre än man har gjort och kan i det sammanhanget påminna om ordet *hneigð* 'tendens'. Det blev till i begynnelsen av detta århundrade. Det verkar som ett arvord av urn. **hnaigipō* och har ingen prägel av nyord. Man anar inte att det är ett sådant. I modern terminologi har man utnyttjat denna möjlighet. Som exempel kan anföras orden *lekt* 'permeabilitet' och *þjálka* 'plasticitet' till adjektiven *lekur* 'läck, otät' respektive *þjáll* 'smidig'. Det vore mödan värt att försöka uppskatta hur många av dessa ca 130 suffix som kan anses vara produktiva, men det har man mig veterligen inte gjort.

4) En möjlighet har isländskan kanske i större utsträckning än många andra språk. Det är att ta del av stamvariationer som kan åstadkommas med hjälp av avljud, omljud och även brytning. Dessa ljudväxlingar är dock föga produktiva i modern tid, men omljud förekommer ofta vid avledning, jfr t.ex. *menntskælingur* 'gymnasist' av *menntaskóli* 'gymnasium', *bekja* 'bäcken' av *bak*, *blöndungur* 'karburator' av *blanda*, *tölva* 'dator' av *tala* 'siffra'.

Här ovan har omtalats några få av de resurser som språket bjuder på vid bildningen av nya ord, men kanske är de yttre förutsättningarna ännu viktigare. De möjligheter man har till inhemsk ordbildning i isländskan har man nog mer eller mindre också i andra språk. Överallt går man till väga på liknande sätt, dvs. man har i princip de fyra alternativen som omtalades förut, men de betonas på olika sätt.

Ordbildning på inhemsk grund är utsiktslös om språksamhället inte bryr sig om den, dvs. om man alltid föredrar alternativ 3 och 4.

På Island har man under alla perioder tagit in lånord och främmande ord (och i vissa fall är ingenting annat att göra, jfr ovan), men de som föredragit inhemsk ordbildning har oftast utgjort majoriteten eller haft större inflytande än de andra.

Genom att betona de inhemska orden mer än lånorden är de inhemska hela tiden så dominerande att många ord av främmande ursprung, t.ex. grekisk-latinsk nomenklatur i vissa discipliner, sticker av mot det inhemska ordförrådet och verkar störande och

obegripliga. Man är van vid att termer är ganska genomskinliga.

Islänningarnas språkkunskaper har ökat mycket under de senaste årtiondena. Alla får lära sig danska och engelska och många lägger till ytterligare ett eller flera språk. En mycket stor del av Islands intellektuella har vistats utomlands, kanske ofta och länge och i olika länder. Detta har uppenbarligen sin effekt. Icke desto mindre är det mycket som behövs för att internationell nomenklatur skall kunna rotas i isländskan. På motsvarande sätt är det antagligen svårt för vissa andra språk att bli av med den. När främmande terminologier har införlivats med ett språk börjar vissa av dess morfem att bli produktiva, både prefix, rötter och suffix, och då frågar man sig om det som bildas av detta material inte är ordbildning på inhemsk grund även om beståndsdelarna är inlånade. Var skall man dra gränsen mellan det inhemska och det utländska? Vad är inhemsk grund?

Islänningarnas attityd till ordbildning kallas troligen "purism". Jag har för min del föga intresse för "ismer" generellt sett. De tenderar att bli stereotyper och det är just vad som hänt purismen. Därför är jag inte angelägen om att ha någon särskild benämning på de riktlinjer som islänningarna i stort sett följer. Från min synpunkt är det viktigare att göra klart för sig att i modern tid utvidgar de sitt ordförråd på principiellt samma sätt som de alltid har gjort. Det är på tiden att man får upp ögonen för detta.

På Island liksom på andra håll blev man påverkad av det intresse för nationalspråkens renhet som var på modet i Nordväst-europa och som har kallats "purism". Det är ingen tvekan om att denna våg hade starkt inflytande på Island, särskilt efter 1800. Den förenades med landets frihetskamp och med en uppsvingperiod i flera avseenden. Men språkets ordförråd intill dess har naturligtvis inte stått stilla eller utvecklats enligt helt andra lagar. Tillkomsten av ordet *purism* ändrade ingenting.

Kyrkoherden och författaren Arngrímur Jónsson "den lärde" (1568-1648), påverkad av humanismen i Europa, anses ha varit den förste som uttalade explicit att isländska språket hotades av dansk- och tyskblandat språk i tal och skrift, den förste som predikade en puristisk hållning och fullföljde sitt budskap (se Jakob Benediktsson 1953 och 1964:101). Något skrivet program kom dock inte till förrän 1780 vid stiftandet av Hið íslenska

lærdómslistafélag ("De lärda konsternas förening"). Arngrímurs uttalande och Lærdómslistafélagiðs program är bra att ha som punkter man kan hänvisa till, men vi kan inte ta det som givet att alla varit slöa och vacklande dessförinnan. Det är alltid något slumpartat vilka tankar som kommer att nedtecknas och bevaras. Om man överblickar den omfattande litteratur som finns före Arngrímur den lærdes tid, dvs. från medeltiden, fanns det så vitt man kan se författare som lade sig vinn om att välja en isländsk dräkt för sina tankar. Bland dem fanns redan från 1100-talet inte bara historieskrivare och skalder utan också vetenskapsmän som skrev om speciella ämnen som grammatik och naturvetenskap. Ingen har kallat deras arbeten puristiska, men de gick till väga på samma sätt som man gör nu.

Som exempel kan vi ta den så kallade Första grammatiska avhandlingen från mitten av 1100-talet. Dess anonyme författare var beläst i utländsk litteratur om grammatik, och latinska termer kunde han naturligtvis. Men han använde dem aldrig i sin avhandling. Hans syfte var ju också att författa en skrift på isländska, och då "författade" han också isländska ord om så behövdes eller översatte utländska termer på isländska som om ingenting annat kunde komma ifråga. Latinets "vocalis" fick benämningen *raddarstafr* (till *rödd* f., gen. *raddar* 'röst, stämma') och "consonans" kallades *samhljóðandi*.

I andra grammatiska uppsatser från medeltiden finns en rad grammatiska termer som i regel är översättningar från latin. En del av dem är de i modern tid vanliga termerna *fornafrn* (pronomen), *forsetning* (praepositio), *samtenging* (conjunctio), *kyn* (genus), *fall* (casus), *tala* (numerus), *háttur* (modus), *tíð* (tempus), *merking* (significatio); *persóna* (persona) är den enda av dessa tio termer som är lånord.

Bland andra vetenskaper som man ägnade sig åt under medeltiden var beräkningskonst och astronomi. I skrifter om dessa ämnen förekommer en mängd främmande ord, ofta mindre anpassade, men också där finns det isländska termer som på sin tid varit nyord. En del av dem lever kvar, t.ex. *hlaupár* 'skottår' (troligen översättningslån från engelskan), *sólaröld* 'solcykel', *höfuðskepna* 'element'. Även särisländska begrepp finns i denna lära och har då givetvis fått isländsk benämning, t.ex. *sumarauki* 'vecka som vart sjunde år lades till sommaren'.

I Snorris Edda finns det en mängd metriska termer, som antagligen är benämningar på inhemska begrepp.

Bildningen av nya ord är naturligtvis inte begränsad till litterär tid. Man har grundad anledning att tro att en del ord som vi nu känner från förlitterär diktning är skaldernas egna nybildningar. ”De invecklade versmåttén och de poetiska omskrivningarna, *kenningar*na, har utan tvivel bidragit till eller kanske till och med gjort det alldeles nödvändigt för diktarna att bilda nya ord” (Halldór Halldórsson 1962:10).

Uppbyggandet av ett nytt land och grundläggandet av ett nytt samhälle måste ha givit upphov till bildning av nya ord, och slutligen bör man nämna kristendomens och kyrkans tillkomst.

Ofta har uppmärksamheten ägnats åt de lånord som kristendomen förde med sig (*páfi*, *prestr*, *kirkja* etc.). Inte mindre beaktansvärda är de många religiösa begrepp som har fått inhemska namn. Mycket av den religiösa litteraturen från medeltiden, inte minst den äldsta, är på beundransvärt ren isländska.

Isländskt lagspråk har även ännu djupare rötter. Där har man en hel del nybildningar av olika ålder. Lagspråket är i stort sett äkta isländskt. Medeltidens lagböcker står oss förvånansvärt nära, fastän innehållet är delvis föråldrat och svårt att förstå. *Jónsbók*, som antogs på Alltinget år 1281, har bevarats i fler avskrifter än någon annan skrift från medeltiden. Den var bland de första böckerna som trycktes på Island (1578), och ännu i dag är några få av *Jónsbóks* bestämmelser gällande lag. Så sent som 1972 avkunnade Hæstiréttur Íslands (Högsta Domstolen) en dom som grundade sig på en av dessa bestämmelser. Dessutom går det knappast ett helt år utan att Hæstiréttur refererar till *Jónsbóks* bestämmelser.

Med hjälp av denna återblick och överblick förstår man kanske bättre förutsättningarna för ordbildning på inhemsk grund i modern tid. Från medeltiden har man mycket kvar och mycket att bygga på. Under perioden ca 1400–1800 gick det litet upp och ner för isländskan. Men så snart den på allvar började försämrás på grund av främmande påverkan fanns det alltid någon som i ord eller gärning uppfordrade sina landsmän att förbättra språket. Man kan hänvisa till uttalanden av Guðbrandur Þorláksson (d. 1627), Arngrímur Jónsson (1568–1648), Páll Vídalín (1667–1727), Jón Ólafsson frá Grunnavík (1705–1779), Eggert Ólafsson (1726–

1768) och även Jón Eiríksson (1728–1787). Men det som dessa och en rad andra gjorde både direkt och indirekt för att förstärka språkets ställning var ännu viktigare, t.ex. Guðbrandur Þorláksson's imponerande boktryckning och Árni Magnússon's (1663–1730) berömda insamling av handskrifter.

Isländsk ordbildning på inhemsk grund i modern tid kan man endast förstå i historisk belysning. Historien började varken med romantikerna på 1800-talet, programmet för Lærdómlistafélagið 1780 eller med Arngrímur den lærdes *Crymogæa* 1610. Redan i den äldsta isländska litteraturen under medeltiden var man mån om att bilda ord på inhemsk grund. Somliga författare brydde sig dock mindre om det och sträckte sig kanske efter utländska ord, men det var inte regeln. I allt väsentligt gick man redan i 1100- och 1200-talets litteratur till väga som man senare har gjort under 1800- och 1900-talet.

Litteratur

- Alexander Jóhannesson. 1927. *Die Suffixe im Isländischen*. Fylgir Árbók Háskóla Íslands 1927. Reykjavík.
- Halldór Halldórsson. 1962. *Kring sprákliga nybildningar i nútíða ísländska*. Scripta Islandica. Ísländska sällskapets ársbok. 13. S. 3–24.
- 1975. *Old Icelandic heiti in Modern Icelandic*. University of Iceland Publications in Linguistics. 3. Reykjavík.
- Jakob Benediktsson. 1953. *Arngrímur lærði og íslenzk málhreinsun*. Afmæliskveðja til Alexanders Jóhannessonar 15. júlí 1953. S. 117–138. Reykjavík.
- 1964. *Þættir úr sögu íslenzks orðaforða*. Þættir um íslenzkt mál eftir nokkra íslenzka málfræðinga. (Red. Halldór Halldórsson.) S. 88–109. Reykjavík.
- Rask, Erasmus Chr. 1818. *Anvisning till Isländskan eller Nordiska Fornspråket*. Stockholm.

Ordbildning på inhemsk bas i finskan

Av Osmo Ikola

Finska språkets historia är mycket olik de övriga språkens som talas i Norden, även då det gäller ordbildning på inhemsk bas. Finskan är inte besläktad med de s.k. nordiska språken, men däremot med samiskan. Finlands statliga historia är också ensam i sitt slag i Norden. Under flera århundraden var Finland en del av Sveriges rike, och svenskan var då det enda officiella språket även i Finland. Endast inom kyrkan och delvis inom rättsväsendet intog finskan en erkänd ställning. Sedan 1500-talet trycktes finska böcker med övervägande kyrkligt eller andligt innehåll.

Fredsfördraget i Fredrikshamn år 1809 lösgjorde Finland från det gamla moderlandet och införlivade det med Ryssland. Men det är viktigt att komma ihåg, att Finland inte blev en del av kejsardömet, utan ett storfurstendöme med omfattande inre autonomi. De gamla svenska lagarna, framför allt 1734 års lag, förblev i kraft, och även svenska språket bibehöll sin ställning som det enda officiella språket.

Trots allt insåg man i Finland snart att svenskans dominerande ställning inte kunde fortbestå hur länge som helst. Sverige var inte längre moderlandet, och den övervägande majoriteten av befolkningen hade finska som modersmål. Man började utvidga användningen av finskan till nya områden, om än detta inte kunde ske utan svårigheter. Eftersom också skolväsendet var helt och hållet svenskspråkigt fanns det helt enkelt ingen med finsk skolbildning. Det första finskspråkiga läroverket grundades 1858, och först 1863 stadgades det att finskan gradvis, dvs. inom 20 år, skulle jämföras med svenskan inom administrationen.

Efter 1809 ökade i alla fall behovet att använda finska även i skrift. Men som sagt var det inte enkelt. Språket var inte moget för nya uppgifter. Det gick att använda finska som vardagsspråk och inom kyrkan, men finskan räckte inte till som administratio-

nens och bildningens språk, för att inte tala om vetenskapen. Det saknades helt enkelt ord. Läget var ungefär som i Tornedalen i Sverige, åtminstone för 20–30 år sedan. En stor del av befolkningen hade finska som modersmål och talade finska hemma. Men så snart litteratur, politik eller dylikt kom på tal kunde de inte tala finska, inte ens sinsemellan, eftersom de i skolan hade fått lära sig det behövliga ordförrådet enbart på svenska. Det här har jag personligen erfarenheter av, för som universitetslektor i finska vid Uppsala universitet kring 1950 hade jag också några elever från Tornedalen.

Arbetet på att komplettera skriftspråkets vokabulär började helt spontant och fortgick under flera decennier. Man lånade in ord från dialekterna, ofta med litet modifierad eller preciserad mening. Man skapade nya ord med gamla element. På grund av sin rikedom på avledningsändelser och lättheten att bilda nya sammansatta ord erbjöd finska språket rikliga möjligheter till dylika nyskapelser. Dels var det fråga om motsvarigheter för nya begrepp, dels om nya ord i stället för redan existerande men i något hänseende "dåliga" ord.

Ofta gjordes formella förslag till nya ord, men det hände ofta att man helt enkelt i texter använde en nyskapelse så att säga på prov. Några ordboksförfattare tog i sina ordböcker upp också ord som i själva verket bara var författarens förslag. Alla förslag var naturligtvis inte lyckade, och alla införlivades inte i språket. Tvärtom, endast en klar minoritet av föreslagna nyord lever kvar i vårt nutida finska språk. Jag nämner här bara ett par exempel. Wolmar Schildt-Kilpinen, en mycket produktiv ordskapare, föreslog att *historia* skulle heta *tosine* på finska, av *tosi* 'sann, sanning'. Men av någon anledning började finnarna inte använda detta ord. Historia heter fortfarande *historia* på finska. *Elektricitet* kallade man under förra hälften av 1800-talet ibland för *lieke* (med *liekki* 'flamma, låga' [subst.] eller *liekehtiä* 'flamma, låga' [verb] som utgångspunkt). Men detta ord blev undanträngt av ett nytt förslag av Samuel Roos 1845: *sähkö*, sannolikt av verbet *sähkiä* 'gnistra'. I dag heter det alltid *sähkö*, och vanliga finnar har ingen aning om att det inte alltid har hetat så.

Det flitiga skapandet av nyord motiverades delvis av finska språkets ljudstruktur. Finskan känner inte ljuden *f*, *b*, *g* och *sj*, och även *d* fattas i dialekterna. Uddljudande konsonantförbindel-

ser är också obekanta i de flesta dialekterna och överhuvud i genuina finska ord. För flertalet savolaxare, och bland dem även för många bildade, är det övermäktigt att uttala t.ex. ordet *professori* 'professor'. Jag har känt en professor som själv brukade säga *rohveessori*.

En annan anledning till att inhemska ord gynnades var nationalitetsidén. Då svenskan fortfarande intog en dominerande ställning inom den bildade klassen, tänkte man att finskan borde ha en stark självständighet beträffande ordförrådet. Den språkliga purismen hade en stor anhängarskara. Samtidigt tänkte man förstås att det för finnar vore lättare att förstå nya ord om de bestod av inhemska element. Man har ofta sagt att finskan är så att säga mera demokratisk än svenskan: en finne med ingen eller bristfällig bildning förstår skriven text lättare än en motsvarande svensk. Naturligtvis har också detta en avigsida: jag har hört många utlänningar klaga över svårigheten att lära sig finska, som har så få gemensamma, internationella ord.

Många nyord är visserligen bara delvis eller skenbart nyskapade, eftersom de ofta är sammansatta efter främmande modell, om också med egna element. Med andra ord, översättningslån och betydelselån är mycket vanliga bland dessa ord. Som exempel på sammansatta ord kan nämnas *lämpömittari* 'termometer' (den första kända förekomsten 1845), och bland avledningar *tiede* 'vetenskap' (1842; från *tietää* 'veta').

Det fanns talrika ordskapare, av vilka de flesta var okända arbetsmyror. Å andra sidan fanns det bland dem också en mängd bekanta och auktoritativa män. Den mest produktiva av alla var Elias Lönnrot. Han gick mycket systematiskt till väga. Botaniken, medicinen och juridiken var discipliner för vilka han skapade omfattande terminologier.

I detta sammanhang är det kanske skäl att nämna några prov på nyord, som skapades under förra århundradet före år 1870. Sammansatta ord: *ylioppilas* 'student' (1852; *yli* 'över', *oppilas* 'elev'), *valtameri* 'ocean' (1820; *valta* 'makt, välde', *meri* 'hav'), *tasavalta* 'republik' (1836; *tasa-* 'lik-, jämn-'), *valokuva* 'fotografi', "ljusbild" (1853), *vallankumous* 'revolution, statskupp' (1853), *puheenjohtaja* 'ordförande' (1865). Avledningar: *aate* 'idé' (1860), *ilmasto* 'klimat' (1860; *ilma* 'luft, väderlek'), *osoite* 'adress' (1853; *osoittaa* 'visa, adressera' osv.), *lukio* 'gymnasium'

(1836; *lukea* 'läsa'), *kirjain* 'bokstav' (1834; *kirja* 'bok'), *kirjasto* 'bibliotek' (1828), *kirjallisuus* 'litteratur' (1831), *tiede* 'vetenskap' (1842), *taide* 'konst' (1842; *taitaa* 'kunna'), *esine* 'föremål' (1842; *esillä* 'framme, före'), *henkilö* 'person' (1857; *henki* 'ande, anda, liv'), *uskonto* 'religion' (1848; *uskoa* 'tro'), *puolue* 'parti' (1848; *puoli* 'hälft, sida').

Man kunde fortsätta denna lista nästan i oändlighet. Den som inte är lingvist, kan knappast tro hur stor del av de ord han använder varje dag som är artefakter. Visserligen utvecklades också terminologin inom många specialområden, men tyngdpunkten låg ännu på språkets centrala, för alla gemensamma vokabulär. Vi kan säga att detta ordförråd var i stort sett färdigt cirka 1870. Efter denna tidpunkt har det medvetna utökandet av ordförrådet fortgått, men tyngdpunkten har redan förflyttats till specialområden. Femtioårsperioden 1820–70 har man i finska skriftspråkets historia kallat för *förnuftsfinnska* (varhaisnykysuomi, Frühneufinnisch). Språket efter 1870 kallas för *nufinska*.

Jag nämner ännu ett urval exempel på nyord präglade under nufinsk tid. (1880–1900:) *ammattiyhdistys* 'fackförening', *näkökohta* 'synpunkt', *polkupyörä* 'cykel' (*polkea* 'trampa', *pyörä* 'hjul'); *jäätelö* 'glass' (*jää* 'is'), *puhelin* 'telefon' (*puhella* 'prata'), *vasemmisto* 'politisk vänster' (*vasen* 'vänster'); (1900–20:) *ajankohtainen* 'aktuell' (*ajankohta* 'tidpunkt'), *arvovalta* 'auktoritet' (*arvo* 'värde', *valta* 'makt, välde'), *täysihoitola* 'pensionat; *asiakas* 'kund, klient' (*asia* 'sak, ärende'), *maasto* 'terräng' (*maa* 'land, jord'), *savuke* 'cigarett' (*savu* 'rök'); (1920–70:) *elokuva* 'film, biograf' (*elo* 'liv', *kuva* 'bild'), *äänilevy* 'grammofonskiva' (*ääni* 'ljud', *levy* 'skiva'), *tietokone* 'dator, datamaskin' (*tieto* 'vetande, data', *kone* 'maskin'), *ydinase* 'kärnvapen' (*ydin* 'kärn, märm', *ase* 'vapen'); *iskelmä* 'schlager' (*iskeä* 'slå'), *pakastaa* 'djupfrysa' (*pakkanen* 'frost'), *solmio* 'slips' (*solmia* 'knyta'), *voimala* 'kraftverk' (*voima* 'kraft').

Vilken är situationen i dag? Man har inte upphört att skapa nyord, men den allmänna attityden i fråga om främmande ord har förändrats under de sista årtiondena. Man har blivit mera tolerant. Enligt vad jag tror har denna utveckling närmast förorsakats av två fakta. För det första har det finska skriftspråket redan nått ett utvecklingsstadium, där man inte – liksom tidigare – känner något behov att vara på sin vakt gentemot främmande inflytande.

Den stora bildade allmänheten tror inte att språket förlorar sin egenart trots inlån av ord direkt från främmande språk. En viss roll spelar också det faktum att det inte mera rör sig om det centrala, vardagliga ordförrådet.

För det andra har den allmänna höjningen av utbildningsnivån säkert också en märkbar betydelse. Den allmänna läroplikten har redan varit i kraft så länge, att den har berört praktiskt taget alla nu levande finnar. Också gymnasial- eller yrkesskoleutbildningen samt högskoleutbildningen är nu mångfaldigt vanligare än för några årtionden sedan. Följden är, att nästan varje finne har läst åtminstone ett främmande språk, svenskan medräknad. Lånorden är inte mera hebreiska för folkets majoritet. De flesta finnar har också i stort sett lärt sig uttala för finskan främmande ljud och ljudkombinationer.

Strax efter förra århundradets mitt ersattes ordet *telegrafi* 'telegraf' med nyordet *lennätin* (eg. något som man låter flyga med), och vid sekelskiftet började ordet *telefoni* 'telefon' undanträngas av *puhelin* (jfr. *puhella* 'prata'). Däremot har ordet *radio*, även det med ett besvärligt ljud *d*, trotsat tiden, det oaktat att olika förslag till en helfinsk motsvarighet har framförts. Då televisionen infördes i Finland, använde man då och då ordet *näköradio* 'synradio', men detta ord har numera nästan helt fallit i glömska. *Televisio* är det enda gängse ordet, om man inte beaktar sådana slangord eller vardagliga ord som *teevee*, *telkkari* osv.

År 1979 utgav Finska språkbyrån en ordbok med titeln *Uudissanasto 80* (Nyordslistan 80). Boken innehåller sådana nya ord och nya användningssätt av gamla ord, vilka inte hade hunnit bli upptagna i *Nykysuomen sanakirja* (Nufinsk ordbok) som utkom 1951–61. *Uudissanasto 80* innehåller ca 6000 uppslagsord, som till största delen hör till den allmänna vokabulären. Terminologin inom specialområden har i allmänhet inte tagits med. Denna ordlista ger en ungefärlig bild av hur utvecklingen på skilda områden avspeglar sig i språket. Efter Nufinska ordboken har teknologin gått fram med jättesteg. Bl.a. har rymdfarkosterna kommit in i bilden. Det finländska samhället har genomgått en ganska omvälvande utveckling med en del genomgripande reformer, t.ex. inom skolväsendet, hälsovården osv. Det är klart att ordurvalet i Nyordslistan är i någon mån slumpartat, men för en granskning av ovan anförda frågor bildar boken dock en något så

när tillförlitlig bas.

Risto Haarala har gjort upp statistik över främmande ord i denna ordlista. Ungefär 23 % av samtliga uppslagsord är främmande ord: citatlån 3 % och övriga främmande ord 20 % (Språk i Norden 1981 s. 73–74). Citatlånen hör mestadels till olika modeföreteelser, t.ex. *beauty box*, *bodybuilding* (finsk motsvarighet: *kehonrakennus*), *doping*, *shake* (en dans), *shop*, *show*, *spray* (även *sumutin* från *sumuttaa* 'dimbelägga, atomisera'), *stereo-*, *stillkuva* (*kuva* = bild), *team* (även med finsk stavning: *tiimi*), *ufo*, *underground*, *western* (lännenfilmi).

Vidare finns det en massa främmande ord, som inte är citatlån, t.ex. *audiovisuaalinen*, *biodynaaminen*, *diskoteekki*, *empatia*, *fii-linkki* l. *fii-lis*, *satelliitti*, *spotti* (även *kohdevalo*, jfr. *kohde* 'objekt, mål', *valo* 'ljus'), *status-symboli*, *tiskijukka* (en humoristisk förvrängning av *disk jockey*), *zoomi* (även *liukuobjektivi*). Mina exempel betyder naturligtvis inte att alla dessa ord har uppstått i finska språket först sedan Nufinska ordboken publicerats – de har varit alltför sällsynta eller av annan anledning inte upptagits i ordboken.

De ord i nyordslistan som är skapad av inhemska beståndsdelar kan grupperas t.ex. på följande sätt:

1) För det första finns det avledningarna från inhemska grundord. Några exempel: *jatkumo* 'kontinuum' (från *jatkua* 'fortsätta'), *kylmiö* 'kyl-', *kallrum* (*kylmä* 'kall'), *liennytyks* 'avspänning' (*liennyttä* 'milda, lindra'), *ohjus* 'robot, missil' (*ohjata* 'styra'), *pakastin* 'frysbox' (*pakkanen* 'köld, frost'), *saaste* 'förorening' (*saasta* 'smuts, orenhet'), *yhdentyä* (även *integroitua* 'bli integrerad', *yksi*: gen. *yhden* 'en').

2) För det andra finns det några få sådana ord, som kan karakteriseras som nya grundord, t.ex. *kontti* 'container' (en förvrängning av *container* men samtidigt synonymt med fi. *kontti* 'ränsel, kont'), *muovi* 'plast' (jfr *muovata* 'utforma, modellera'), *tarra* 'självhäftande märke l. etikett' (jfr *tarrata* 'klänga sig fast vid ngt'), *tutka* 'radar' (jfr *tutkia* 'utforska, undersöka', urspr. 'känna efter med en spetsig käpp l. *tutka*').

3) Det mest nyttjade sättet att skapa nya ord torde vara sammansättning. Det faller av sig självt att denna grupp, liksom även de äldre sammansättningarna, framvisar talrika översättningslån. Några exempel på det färskaste skiktet ordsammansätt-

ningar: *avainlapsi* 'nyckelbarn', *avaruuskävely* 'rymdpromenad', *ehkäisytabletti* l. *e-tabletti* 'preventivpiller', *erityisluokka* 'specialklass' (för barn som inte klarar sig i en vanlig skolklass), *kehitys-apu* 'utvecklingshjälp', *kevytmaito* 'lättmjölk', *kuutamourakka* 'månkensackord' (ett arbete som görs "i lönnedom", dvs. utan beskattning), *pakettiratkaisu* 'paketlösning' (t.ex. i riksdagen l. kommunfullmäktige), *pehmoisä* "mjukispappa", *reppufirma* "ränsselfirma" (dvs. underleverantör som hyr arbetskraft för kortvariga arbeten), *vierihoito* 'rooming in' (av *vieri* 'sida' och *hoito* 'vård').

Det är naturligt och nödvändigt att språket följer utvecklingen även i det avseendet att nya ord skapas för nya uttrycksbehov. Inom olika specialområden kan man ofta klara sig med direkta lånord från andra språk. Men i det allmänna, dagliga språket kan det ofta vara nödvändigt att skapa nyord av egna, inhemska beståndsdelar. Språkvårdens inställning har långsamt förändrats i Finland. Den bemöter överhuvud inte längre främmande ord lika avvisande som för några decennier sedan. Även främmande ord är ofta fullt brukbara, under förutsättningen att det råder en jämvikt, som hindrar dessa från att nå en oproportionerligt stor utbredning. I olika språk råder olika inställning, till vilket det finns många skäl. Från finsk synpunkt ser det enligt min mening för närvarande ut som om jämvikten just nu skulle hålla sig nästan av sig själv. De som ivrar för purism är i dag mestadels lekmän, och inte – som förr i vissa fall – språkvårdare.

Terminologiarbete i nordsamiskan

Av *Samuli Aikio*

Organiserad språkvård är för samiskan en ganska ny företeelse. Vi befinner oss ännu i dag i en situation där både forskning och rådgivning i språkvårdsfrågor är mer eller mindre tillfälliga företeelser p.g.a. bristande resurser. Nordisk samisk språknämnd har ett sekretariat, men det är utan personal; den har planerat forskningsprojekt, men står tills vidare utan medel och forskare. När jag ändå kan berätta om något som utförts inom samisk ordbildning, så sker det med utgångspunkt i att det finns många olika institutioner som tillsammans arbetat för samiskan om ock många gånger utan koordinering sinsemellan.

En solid grund för utvecklandet av det nordsamiska skriftspråket har man i Konrad Nielsens klassiska verk, *Lærebok i lappisk I–III* (1926–29) och *Lappisk ordbok – Lapp Dictionary I–V* (1932–62). De är båda högst aktuella även i dag och nyutgivningen av dem 1979 var alltså helt befogad. Systemet för ordbildning i nordsamiskan har beskrivits också i andra grammatikverk, av andra forskare, men specialstudier på området finns det inte många. En grundlig avhandling om det samiska verbavledningssystemet har vi i I. Ruongs ”*Lappische Verbalableitung*” (1943) men den gäller pitesamiskan, inte nordsamiskan.

Vårt starka beroende av det gamla ser man också i att Nordiskt samiskt institut – som är nästan den enda institutionen på området med nämnvärda resurser – startade sitt eget terminologiarbete inom de klassiska äktsamiska områdena, nämligen ett arbete om samiska benämningar på is och snö samt väderförhållanden, och ett annat om samisk renterminologi. Resultatet av den senare har kommit ut i bokform, ”*Boazobargi giella*” av Nils Isak Eira. Också manuskriptet om is- och snöterminologi av Nils Jerusletten har varit färdigt länge men har dock inte ännu kommit ut.

Även om dessa verk inte beskriver nya utan tvärtom gamla

termer i samiskan, är de ganska viktiga arbeten också för skapandet av ny terminologi. Ett väl utvecklat system av termer, såsom rentermer, är värt att studera om inte annars så för att få en inblick i hur språket fungerar. Den rika renterminologin går ut från några nyckeltermer som beskriver renens kön, ålder, byggnad eller form, hårväxt och horn. Av dessa några dussintal nyckelord kan man teoretiskt sett utveckla över 20 000 termer – såsom Collinder en gång beräknade – och även i praktiken flera tusen deskriptiva ord som är mer eller mindre bestående. Den princip som man då utnyttjar är främst sammansättning. Och det är symptomatiskt att detta sätt att skapa nya ord är mycket levande också annars i språket. Så kan man konstatera att väl 3/4 av det totala ordförrådet på ca 100 000 ord i nordsamiskan nu är composita. De är starkt definierade begrepp per naturam, för i en flytande text motsvarar deras andel bara några procent.

Nordisk samisk språknämnd inrättades vid den sjunde samekonferensen i Gällivare 1971 (på initiativ av nuvarande professor Olavi Korhonen). Att skapa nyord var en av dess viktigaste uppgifter från första början, och i februari 1974 hölls det ett månadslångt nyordsseminarium vid Kevo forskningsstation i Utsjoki. Men redan tio år tidigare, i mitten av 1960-talet, hade Nordiska samerådet ett s.k. kulturoordsutskott som systematiskt försökte skapa några tusen nya termer enligt en fast lista som förberetts av en av kommitténs medlemmar, professor Erkki Itkonen. Arbetet var seriöst nog men kanske "ein bisschen von oben herab". Sekreteraren Thor Frette gjorde upp flera viktiga ordlistor för bl.a. bladet Ságat och gav ut dem också i stencilform. Men till slut blev arbetet för stort för gruppen och överväldigade den. Nästan detsamma skedde i Kevo, men man fick dock ut en stencil på 70 sidor i två olika versioner (svensk-samisk-svensk och finsk-samisk-finsk).

Vid dessa företag försökte man dra nytta av språkets egna ordbildningssystem. Avledning eller derivering är då en av de viktigaste metoderna vid sidan av sammansättning (som passar utmärkt t.ex. för speciesbenämningar på flora och fauna). Förr brukade man dock inte göra försök att speciellt analysera avledningssystemet innan man kastade sig över arbetet. Därför hade man inte heller en känsla av de använda avledningstypernas naturliga frekvens eller distribution; tvärtom, i fallet Kevo, kun-

de man notera ett obalanserat intresse för vissa ändelsetyper, såsom *-us*, (som också folkligt, åtminstone lokalt, är mycket populärt, t.ex. *boađus* 'resultat' av *boahtit* 'komma; bli').

För att belysa derivationens möjligheter för nordsamiskans ordbildning skall jag ta ett exempel. Vi har just gjort upp en ny plan för terminologiprojektet och jag kan bruka dess bakgrundstexter. Jag lånar direkt från Pekka Sammallahti som skrivit skissen till forskningsprogrammet. Enligt hans kalkyl har man i Nielsens-Nesheims ordbok listat 32 olika avledningar av verbet *vuodjit* 'åka, köra'. Dessutom finns det 4–5 vanliga derivationer som av någon anledning inte kommit med i ordboken och ett 15-tal mera tillfälliga eller teoretiska avledningar som dock är lätt förståeliga för den som behärskar språket. På det sättet får vi över 50 olika avledningar av ett och samma verb.

Man kan också gå vidare genom att foga många avledningsändelser efter varandra och till slut byta deras ordningsföljd för att få fram nya aspekter, så här:

1. *vuojihastalit* 'att få någon att köra lite grann upprepade gånger'; som kommer av *vuojihastit* 'att få någon att köra lite grann'; vidare av *vuojihit* 'att få någon att köra; köra efter någon l. något; skjutsa'
2. *vuojáhalastit* (<*vuojáhallat* < *vuojihit*) (bl.a.) 'skjutsa litet flera gånger / flera personer i rad'
3. *vuojástahhtalit* (<*vuojástahhtit* < *vuojistit*) 'få någon att köra litet flera gånger; få flera personer att köra litet l. (ironiskt) ganska mycket'
4. *vuojástalahit* (< *vuojástallat* < *vuojistit*) 'få någon att köra litet (och) ganska bestämt ...'

Detta ser nästan för bra ut – och det fungerar inte heller helt så automatiskt. Vid utvecklandet av mera och mera komplexa avledningstyper möter vi till slut gränser som inte kan överskridas. På den semantiska sidan har vi exempel som fall 2. i det föregående: *vuojihit* har redan tre olika betydelser; med en frekventativ på *vuojáhallat* får vi 2×3 betydelser (för att den större frekvensen kan beskrivas antingen i tid eller mängd); men lägger vi på en diminutiv: *vuojáhalastit*, har vi minst en tilläggsaspekt för alla dessa 6 betydelsemöjligheter. Då lönar det sig inte mera att

utveckla systemet för att man får för vaga begrepp – eller så bestäms den ”verkliga” betydelsen av andra faktorer, såsom situationen eller de logiska möjligheterna. Vi kan t.ex. ha rundkörning vid något vinterarrangemang och resonera att den som har körrenar ”vuojáhalasta” = tar folk på småturer (flera gånger under dagen eller flera turister på en gång). Men denna betydelse är ganska situationsbetingad även om de andra betydelsemöjligheterna också är mindre sannolika.

Andra begränsningar i ordbildningen kommer kanske klarast till uttryck vid lånord. För lånord gäller nämligen att de skall anpassas till språkets fonologiska, fonetiska och prosodiska struktur. Nordsamiska ord med böjningsformer uppfattas gärna som taktenheter eller kombinationer av taktenheter, t.ex.

dat 'den, det'	'	1-stavig takt
áigi, áiggit 'tid'	' _	”troké”
beatnagat (npl.) 'hundar'	' _ _	”daktyl”
dállearka 'tallrik'	' /' _	pretakt + ”troké”
buoremusat 'de bästa'	' _ /' _	”troké” + ”troké”
buoremusaide		
'till de bästa'	' _ /' _ _	”troké” + ”daktyl”
buoremusaideasetguin	' _ /' _ /' _ _	”troké” + ”troké” + ”daktyl”
'med sina (pl) bästa (saker o.dyl.)'		(eller 3 trokéer + en ”fyllnadstakt”)
o.s.v.		

Till dessa modeller med pretakt eller troké som inledande del kommer ytterligare flera typer med sammansatta ord, t.ex.

deaivvadanbáiki	' _ _ /' _	daktyl + troké
'mötesställe'		
čuvodišgoadášii	' _ _ /' _ _	daktyl + daktyl
'(han/hon) skulle börja följa efter'		
sealggahisvuohta	' _ _ /' _	daktyl + troké
'slapphet, slöhet, energilöshet'		

De två sistnämnda fallen kan man också kalla avledningar, ty den inkoativa suffixen *-goahit* och egenskapstecknet *-vuoh*ta uppfattar man inte gärna (längre) som lexikala enheter. På detta sätt har man nått fram till en utvidgning av ordstrukturer, med en typ av inledningstakt som man kan dra nytta av när man anpassar internationella lånord till språket t.ex.

subjekti/visma
universi/tehtta

Nu har man lyckats begränsa jämkandet av sådana internationellt igenkännbara ord till sluttakten som deltar i böjningsprocessen (t.ex. gen.-ack.sg. subjektivismma). Meningen är att undgå alltför långtgående anpassningar och provinsialismer. Av de sistnämnda skall man speciellt nämna fall som kan kallas nabo-språksprovinsialismer. Dessa skapar lätt problem för strävan efter ett enhetligt språk. Ett exempel:

ánššus, anšosat	(no. ansjos)
anšovis, anšovisat	(sv. ansjovis)
anjovis, anjovisat	(fi. anjovis)

Det handlar om en fiskart vars benämning har lånats in i de europeiska språken på olika vägar från spanskan eller portugisiskan (anchové). När man blivit medveten om problemet, har man i samiskan rentav skapat en fjärde form som ett slags "kompromiss":

anšuvsa, anšuvssat (obs. konsonantelementen š + v + s)

Men i sådana fall ligger det nära till hands att gå till den "ursprungliga" källan, t.ex.

ánčova, ánčovat (p.-sp. anchové, anchova)

De internationella kulturordens sluttakter – som alltså gärna anpassas till samiskan – hänförs vanligen till nylatinska former. I några fall – som alkohol – är en sådan etymologisering inte möjlig. I enstaka fall blir det förvirring när man inte vet vad för

utgångspunkt ordet har. T.ex. eng. *typhoon* skulle – och borde – i samiskan leda till formen *taifuna* eller *dáifona* (eller *dáifon*) men inte till ”taifuvdna”, för *typhoon* har ingenting att göra med latinets io-ändelse som i samiskan uttrycks med -uvdna (t.ex. *našuvdna* < no. *nasjon*).

Grannspråkets påverkan kan naturligtvis vara helt acceptabel, bl.a. vid fall där traditionen har blivit relativt gammal och fast. En hel rad dubbelformer har uppstått efter de olika modellerna i norska, svenska (och finska), t.ex.

politihkka (< no.)	politiika (< sv.-fi.)
našuvnnalaš (< no.-sv.)	nationálalaš (< fi.)

Som ytterligare ett problemkomplex kan vi nämna bristen på språkstatistiskt material. Detta gäller såväl utbredningen av olika dialektdrag som frekvensstudier. De sistnämnda kunde vara mycket nyttiga när man försöker bestämma generella riktlinjer för valet mellan ”hemgjorda” (deriverade eller sammansatta) ord och internationella kulturord. Visserligen stjälpes 100 000 nya lånord inte hela språket som man lätt kunde inbilla sig, men det finns säkert gränser för vad ett språk kan tåla, åtminstone med tanke på språkets inre begriplighet. Det gör inte heller någonting om fackmän brukar en jargong som bara har mening för dem, men frågan är om allmänt språkbruk kan smälta så många främmande element som merparten av de internationella kulturorden och deras ljudsystem representerar.

Dessa exempel och frågeställningar belyser, hoppas jag, en del av de frågor som vi ämnar systematisera och lösa genom teoretiska undersökningar inom vårt terminologiprojekt. Den andra, praktiska delen av arbetet består i att insamla, systematisera och klassificera samt ge ut olika termsamlingar som hjälpmedel för språkutövare. Aktiv rådgivning och serviceverksamhet vore den tredje arbetsformen men den passar säkert bättre för ett sekretariat än för ett forskningsprogram. En språkbyrå är ju också en viktig målsättning och ambition för Nördisk samisk språknämnd.

Ordlaging på heimleg grunn

Av Kjell Venås

I

Det emnet som eg skal ta opp her, vart også nemnt på årsmøtet i Norsk språkråd i januar 1984.

Med utgangspunkt i noko han sa då, vende rådsmedlemen Ola Jonsmoen seg til Språkrådet, og bad rådet vurdere ein påstand om at "norsk språk er lite produktivt av eigne røter". Sekretariatet fekk ordboksmannen Dag Gundersen til å laga eit notat om det (Gundersen 1984). Av det notatet kan ein sjå korleis han har oppfatta eit emne som vel er nokså likt det eg skal gjera noko greie for her. Han tek det i ei heller vid tyding.

Nemninga "ordlaging" er ein lingvistisk term, og når ein rådspør grammatikkar og handbøker i språkvitskapleg nemningsbruk, får ein jamt over alle stader same svaret som i artikkelen om "orddanning" i Aschehougs og Gyldendals store norske leksikon. Her skriv Even Hovdhaugen, professor i allmenn språkvitenskap:

orddanning betegner i språkvitenskapen danning av ord ved formelle uttrykksmidlar som foreligger i språket. Man regner med to arter: avledning ved prefikser eller suffikser, f.eks. *u-klar*, *klar-het*, og sammensetning av ord, f.eks. *klarsyn*.

Det går også klart fram av eit standardverk som Henzen: *Deutsche Wortbildung* at det er nett avleiing og samansetning som går inn under ordlaging. Men omgrepet blir vel litt for trengt om ein held seg berre til det. Ordlaging tyder rett og slett 'laging av ord'. Vi må ikkje stengje ute frå omgrepet ein så vanleg lagingsmåte som forkorting av ord som alt finst. Endå om ein held unna slik samandraging som lydvoiksteren fører med seg, har det til alle tider kome til nye ord ved at stavingar har falle bort av kjende

ord. Disse stavingane kan eventuelt ha vore avleiings- eller samansetningsledd. Etter måten ferske døme er *homse* for "homoseksuell (person)", *preppe* for "preparere" eller *proff* for "profesjonell". Ein annan forkortingstype som er mykje brukt i dag, er å laga ord av bokstavnemningar, som *NATO*, *tv*, *edb*.

I framhaldet av sjølve definisjonen i det norske leksikonet set forfattaren ordlaging i høve til opptak av lånord, som ei motsetning:

I noen språk, som finsk og islandsk, foregår orddannelsen meget lett og hyppig, og disse språk trenger sjelden å oppta lånord for å uttrykke nye begreper, mens i andre språk, som engelsk og fransk, midlene til orddannelse er mindre utnyttet, og lånord blir ofte opptatt.

Dette fører oss beint over til tillegget "på heimleg grunn". Ordet "grunn" synest etter den eigenlege tydinga å gå på geografi, men det er ikkje meininga her. Eit norsk ord nylaga av ein sjømann i utanriksfart må ikkje falle utanfor. Med 'grunn' er det meint "grunnlag", og det vil seia 'språkleg grunnlag' eller 'språktilfang'. Men jamvel etter at vi har kome fram til tolkinga 'ordlaging av heimleg språktilfang', er det noko å leggje til, for det kan vera tale om 'etymologisk heimleg tilfang' eller 'tilfang som er vanleg brukt i språket i dag'. Her kan vi dra inn vendinga "eigne røter" og jamføre med korleis Jonsmoen og Gundersen har tolka det. Det verkar som om Gundersen har tenkt det vidare enn Jonsmoen.

Sjølve kan vi spørja, for å illustrere saka noko, om vi skal ta med ord laga med lånte avleiingsendingar som *-heit* og *-pati*. Eit anna døme kunne vera det framlegget som vann då informasjonsorganet for Televerket, *Vern og Virke*, laga ei tevling om den beste norske avløyssaren for det ikkje heilt gode svenske ordet *knapp-satstelefon*. Det var det konstruerte ordet *tastafon*. (Språknytt 1979, nr. 1) Det er laga av delar som ikkje høyrer historisk heime i norsk, men dei er visseleg "formelle uttrykksmidler som foreligger i språket", for atter å sitere leksikonet.

Vi såg at ordlaging vart sett i høve til opptak av lånord. Tillegget "på heimleg grunn" må og lesast i ein slik samanheng. Det ligg ein motsetnad under, men det er ikkje til "Ordlaging på

framand grunn", for det finst berre få og sjeldsynte døme på slik ordlaging. Motsetnaden er mellom ordlaging (på heimleg grunn) og innlån av ord. Emnet vårt ser altså i praksis ut til å vera det same som "ordlaging i norsk", men avgrensinga "på heimleg grunn" fortel at det skal gjerast ei jamføring. Oppgåva er å gjera greie for ordlaging i norsk som alternativ til import av ord. Eg skal ikkje ta for meg eit emne som ein kunne presisere som 'ordlaging i norsk som er utan tilskunding utanfrå'. Det er ikkje fordi det skortar på fri og spontan ordskaping, men fordi det er vanskeleg å vita kva som har berre heimlege føresetnader.

Ein kan få ein tanke om kva eit slikt krav om heimeal ville føre med seg, ved å ta fram eit par ord som Jonsmoen nemner og Gundersen (1984) uttalar seg om. Dei set det trønderske *jabbkall* (nærast) 'pratmakar' mot lånordet *konferansier*. Funksjonen å leie ei festleg samkome og å introdusere talarar må vera eldre enn bruken av *konferansier*, og det har vore brukt andre nemningar for dette – nokre heimlege, andre lånte. Ny og oppteken etter framande førebilete er derimot funksjonen som *platepratar*, som er eit anna ord Gundersen dreg inn. Det norske ordet gjev ikkje ei vanleg omsetjing av det engelske *disc-jockey*, men ordet er skapt ut frå same bakgrunnen og med same haldninga til funksjonen. Ordet *disc-jockey* og åtferda åt *disc-jockeyen* har vore ein internasjonal føresetnad for ordet *platepratar*. Etter den trongaste avgrensinga skulle vi kanskje ikkje ta med *platepratar*.

I tittelen er det ikkje sagt noko om kva tid vi skal halde oss til, men eg finn det naturleg å ta for meg både situasjonen i notida og i den nære fortida. Dei særskilde norske tilhøva, med to offisielle skriftmål og ein innebygd motsetnad mellom heimleg og framandt, gjer det likevel naturleg å gje emnet eit visst nært språkhistorisk tilsnitt. Av same grunnen vil eg ta noko omsyn til to tolkingar. I den historiske bolken er det naturleg å gjera noko greie for kva puristiske haldningar har hatt å seia for ordlaging i norsk. I bolken om språkvokstere i samtida skal vi samle oss om ordlaging av tilfang som er i bruk i norsk.

Når vi skal studere korleis norsk har verja seg mot å ta opp lånord, blir oppgåva i røynda å ta for seg bruk av omsetjingslån i norsk. Eit gammalt og klårgjerande døme på kva eit omsetjingslån er, kan vera at dei i gammalnorsk tid laga nyordet *kunngjera* for å gje att innhaldet i mellomlågtyisk "kunt maken". Dei to

ledda i samansetninga og i syntagmet svarar heilt til kvarandre i tyding. Det same gjer eit nyare døme som Gundersen nemner: *bøttesete* for engelsk "bucket seat". I slike høve går utskiftinga særleg lett for seg, seier Gundersen. I andre høve kan omsetjinga vera friare, gjerne fordi framandordet ikkje er openbert ledd-delt, såleis når *angrepsmåte* blir sett i staden for *approach* eller *gruppevold* står for *mobbing*. Elles kan omsetjaren også stelle seg friare til den eigenlege tydinga i eit ledd-delt framandord, som når *vogntog* og ikkje *vegtog* blir valt som motsvar til "road train".

Ordlyden i det oppgjevne emnet gjev eit verdiladd, positivt innhald til låneomsetjingar, noko som svarar til at "heimleg" er positivt i høve til "framandt". Men den intellektuelle innsatsen som ligg bak omsetjingslån, kan skilja seg mykje, og det kan vera endå større skil på verdien frå ein måldyrkingssynstad. Ordrett omsetjing kan gjerne vera medvitslaus og lite skapande. Det er også hevda sterkt at språkleg kalkering etter framande mønster kan vera skadeleg for eit mål og gå beint imot ein positiv vokster på heimleg grunn. Klårgjerande døme på det kan ein finne mange av i den stilkritiske boka *Von og veg* av professor i jus Nikolaus Gjelsvik. Ein undertittel i boka er "Norsk eller latinsk stilgrunnlag". Påstanden til Gjelsvik er at eit latinsk, ikkje-heimleg, stilgrunnlag har følgt med låneomsetjingar frå latin like mykje i germanske som i romanske skriftmål, og i germansk har det gjort mest skade. Det har ført til det motsette av måldyrking, med di det har sett eit framandt grunnlag for ordbruk og stil i skriftmålet. Motsetnaden til det framande og skriftmålsmerkte er for Gjelsvik det heimlege og talemålsnære. Ein har t.d. fått ein utenleg og overdriven bruk av det latinske "locum habere", når det blir attgjeve i fransk som "avoir lieu", i tysk som "stattfinden", i svensk som "äga rum", i dansk som "finde sted" og i islandsk som "eiga sér stað". Eller eit anna døme frå Gjelsvik: Som motsvar til det latinske *membrum* laga dei i tysk *Mitglied*, i svensk *ledamot*, i dansk *medlem*, og frå dansk fekk bokmål ordet, og etter bokmål nynorsk, som elles fyrst brukte *lem*.

Gjelsvik meiner altså at det med lån av ord frå latin har vorte lagt eit framandt stilgrunnlag for målbruken i dei nasjonale skriftmåla. Gjelsvik var frå Sunnfjord. Ein annan sunnfjording, Alf Hellevik, som nok har lese sin Gjelsvik, vurderte i 1960 den engelsk-amerikanske påverknaden på nordisk og norsk (Hellevik

1960). Hjø Hellevik møter vi ein sterk otte for den utviklinga som då var i gang, men otten gjeld opptak av lånord. Han skil ut omsetjingslån eller tydingslån. Dei "er det i regelen liten grunn til å kjempe mot" (s. 23). Grunnen til den ulike haldninga hjå Gjelsvik og Hellevik kan byggje på tidsfråstanden og ulikt syn på nynorsk skriftmål, men heng nok mest saman med skilnaden mellom dei to långjevande måla, latin og engelsk.

II

Det er velkjent at lågtysk var ein påtrengjande viktig långjevar til nordisk i mellomalderen (Seip 1915, 1919). Etter reformasjonen kom dei tyske lånorda mest frå høgtysk, og til norsk har vi naturleg nok fått dei over dansk. Etter at vi hadde kome nasjonalt på eigne føter att i 1814, meinte somme at vegen til å fornorske det nedervde skriftmålet var å fornye ordfanget på heimleg grunn. Såleis var dette oppskrifta åt Henrik Wergeland. Han meinte at "Den lexikalske Berigelse vil da vord Hovedsagen" i fornorskingsprosessen (Hanssen [1969]: 209). Opprikinga skulle gå for seg ved å ta opp ord frå målføra og frå det norrøne litteraturspråket, men og ved ordlaging. Wergeland var særleg oppteken av å laga kortord, rotavleiingar. Han ville såleis stryke dei "Slæbende Endelser" *-else, -hed* og *-skab* (!) og t. d. setja kortordet *Bestyr* i staden for *Bestyrelse*. Eit anna døme er at han ville setja *sambyes* for "fra samme by" (Indrebø 1951 : 391). Det kom ikkje noko meir ut av dette, men vi ser at Wergeland var inne på å løyse motsetnaden mellom heimleg og framandt ved å setja ordlaging på heimleg grunn som boteråd. At han misfor seg med å ta med den heimlege endinga *-skab* mellom dei utanfrå komne, får vi heller gløyme.

Ein annan som tenkte i slike baner, var Ivar Aasen. Ved sida av å utnytte og odle tilfang frå norske målføre vart ordlaging ein del av den store løysinga hans. Han skapte med det ein tradisjon, med di han gav opplegget til purismen i nynorsk, ei haldning som har vore meir eller mindre framme i heile verketida åt det nynorske målet. I landsmålet tok han nok opp lånord, men helst eldre lån, og han arbeidde systematisk med synonymikken i målet, heilt frå ei samling med lånord i 1849 over manuskript til ei lånordbok i 1857 og manuskript til ei dansk-norsk ordbok i 1881 (Beito 1970 : 100) og til den store synonymordboka *Norsk Maal-*

bunad, som rett nok ikkje kom ut før lenge etter at Aasen var avliden (Aasen 1925).

Å nytte ordlagings som medviten puristisk verjeråd mot opptak og bruk av ikkje heimlege ord vart ein fullfløygd metode i hendene til diktaren og bladmannen Vinje. Han tok mykje i bruk ein eigen teknikk til dette. Han sette det uvanlege eller nylaga ordet inn i samanhengen og gav det tradisjonelle eller framande ordet som forklaring i ein parentes. Vinje tok opp ei mengd nye ord i landsmålet på denne måten. Ei samansetning som han har fått æra for å ha laga, er såleis *flogvit* for *geni*. Han har visst ikkje rett til ære for anna enn at han gjorde ordet kjent, for det er truleg at han hadde det frå målføra (Skrede Evensen 1979). *Flogvit* har halde seg i nynorsk utan å bli det einaste ordet. I bokmål har det vel berre vore brukt som sitatord. Dette dømet kan elles syne at på dette tidlege landsmålssteget vende purismen seg like mykje mot romanske som mot germanske lånord. Vinje laga nok fleire avløysarar for romanske enn for germanske lånord. Han var visst den fyrste som brukte ordet *Eldhug* i dei nordiske skriftmåla (Hellevik 1964 : 171). Det er brukt i dansk i 1864, i forma *Ildhu*, i svensk av Rydberg som *eldhug* i 1874, som *Eldhåg* i 1876, men Vinje brukte det i 1859, og det var helst *Enthusiasme* han ville avløyse med det nye ordet, han tenkte ikkje på *Begeistring*. Vi ser jamvel at han skriv "Betruelsen (Crediten)" og "Personligheit (Individualitet)". Døme på avløysing av germanske ord kan ein som Gerdener (1983) også finne i Djupedals (1973) register til *Dølen*, såleis "Gaaseaugo (Anførselstegn)", "Lysing (Bekjendtgjørelse)", "smaalaaten (beskeden)". Somme ord tok Vinje over frå andre blad- eller bokfolk, eller han fann dei i målføra, og av dei han laga sjølv, var ikkje alle like gode og ikkje liv lage. Men somme ord som Vinje smidde, har halde seg i nynorsk, t.d. *ikjøting* for *Incarnation*, *lydrike* for *Coloni*, *jarnveg* for *Jernbane*. Eit anna ord han laga, *fesjà*, er vel i dag det vanlege ordet, *storfeutstilling* kjennest lite brukande. Sjølve bruken av *sjå* for *utstilling* er forresten produktiv. Elles kan farskapen til nyord frå førre hundreåret vera uviss og omstridd.

Også den store språkstridsmannen for fornorsking av det danske skriftmålet i førre hundreåret, Knud Knudsen, var purist. Han var ordlagar, og som Vinje brukte han parentesteknikken når han skulle innføre nye ord, men truleg ikkje så mykje.

Ein får inntrykk av at det skil seg nokså mykje frå *eit* skrift til hitt, men ein skal ikkje leite lenge i skrifter av Knud Knudsen før ein finn slåande døme som "målsaga (Sproghistorie)", "anlet ("Ansigt")", "syn- eller rettere ørekverving ("Illusion", "Selvbedrag")", "omgrep ("Begreber")". Han kan jamvel ta opp att same ordparet med få siders mellomrom. I boka *Det norske målstræv* frå 1867 (: 30 f.) sette Knudsen opp som eit punkt mellom fleire, der "dansknoerskheden [skiller] sig fra Dansken og hålder med "Landsmaalet" ... "at optage de gamle endelser na(d) og lejk(e): Kostnad, Trivnad, Grovlejk". I eit oversyn over fornrskingsprogrammet i 1886 hadde Knudsen (s. 128 f.) med eit punkt om å få bort tyske former:

An-, be-, bi-, er-, for-, ge- bør søkes undgået, så vidt gjørligt. De står altid og stænger noget innenlandsk ute. Det samme gjælder om tyske endelser som -agtig, -haftig, -hed, -inde, -isk ... -hed, -inde og -isk ær dog ofte uundgâlige former, i det minste intil videre, så vi får være glade, *bare vi får i alle fal' minket deres tal.*

Knudsen arbeidde lenge med å laga og leggje fram eit stort verk om avløyising av framandord. Det kom ut heftevis og vart slutført i 1881. Tittelen er *Unorsk og norsk eller Fremmedords avløsning*. I det tok han opp mykje tilfang frå andre kjelder, og han arbeidde sjølv produktivt med synonymikk og ordskaping. Eit ord han har fått æra for å ha laga, er *ordskifte*, som avløyisar av *Debat*. Han ville også sjølv ha æra for det, men Skrede Evensen har synt at han truleg hadde det frå Fayes dansk-norske ordbok frå 1840. Elles var Knudsen ikkje redd for å hente avløyisarar frå talemålet i bygd og by. Etter *Unorsk og norsk* følgde han same lina, og i ei bok om *Tyskhet i norsk og dansk* (Knudsen 1888) siterte han Ewalds ord at "al vor Fortræd er tysk". Korleis tyskdomen gjennomsyra heile språket viste han med å gje att eit presseklipp frå Aftenbladet (s. 4):

"Bladet Daily Telegraph skriver, at Efterretningen (tysk Nachricht) derom ... vil fremkalde *Skræk* (tysk) i Persien (tysk endelse), *Frygt* (tysk) i Kabul, mere eller mindre *Be-*

kymring (tysk) i *Indien* (tysk end.), og *ubehagelige* (tysk) *Følelser* (tysk) i *Stambul*. Ruslands *Erobring* (tysk) af *Centralasien* (tysk end.) kan være osv.”

Knudsen fann likevel trøyst i å koma med ein merknad til ettertanke: ”Heldigvis ær dog den tyske surdej ikke like tysk overalt.”

Provføringa åt Knudsen om det overveldande tyske innslaget i skriftspråket er her noko impresjonistisk. Eit tal for dette som vel D. A. Seip har kome med, er at om lag 40 % av orda i daglegmålet vårt er frå lågtysk. Då det fyrste heftet av *Norsk riksmålsordbok* kom ut i 1930, skreiv Gustav Indrebø ei melding av heftet (Indrebø 1932). Han hadde gått gjennom heftet for å finne kva som var opphavet til orda (s. 32f). Det viste seg at i dette heftet var kring 40 % framandord, dvs. lån frå klassiske og romanske mål eller frå arabisk o. l. Kring 30 % var av tysk eller nederlandsk opphav.

Knud Knudsen skapte ikkje nokon tradisjon for ei puristisk line mellom språkfolk som arbeidde med den nedervde dansk-norsken. Fornorskinga av ordfanget i målet har helst vore eit verk av skjønnlitterære forfattarar, og kjelda til fornying har vore det norske folkemålet. Når ein les forfattarar som Bjørnson og Hamsun, ser ein at dei stod i eit nært og mottakande tilhøve til norsk talemål, og ein finn hjå dei ei mengd av ord frå målføra. Det har vore hevda, visst med ikkje liten grunn, at dette er kjelder som har turka ut for svært mange forfattarar i nyare tid. Andre seier at det ikkje er så vist at det er rett. Også mange forfattarar i nyare tid står i eit nært tilhøve til talemålet. Men det kan nok hende at det er andre typar av talemål, talemålet i byane og i arbeidarklassa.

Etter kvart som fornorskingsprosessen vart ein aktuell og medviten politikk, som styremaktene gjekk inn for, kom ein del mykje brukte ord av det heimelaga slaget til å vinne inn i offentlig, administrativ målbruk. Nynorsk ordfang vart eit førebilete for bokmålet når det galdt å byte ut ein del mykje brukte ord. Eit typisk døme er *søknad* for *ansøking*. Etterfestet *-nad* er vel det som har slege lettast igjennom av slike ordlagingselement. Ein annan avløysingsmåte er å føre inn kortformer, som *løyve* for *bevilgning*, *skriv* for *skrivelse*, *trygd* for *forsikring* eller *assurance*, *tiltak* for *foretagende*. Ein kunne finne mange døme på dette.

Gundersen (1979:19) nemner såleis *framifrå, høve, langdryg mål-bære, saumfare*, og frå eit register til *Norges lover* plukka han ut ei rad andre offisielle ord, som *atføring, kostnad, mellombels, opptak, samband, stønad, sysselsetting*. Kortordet *skriv* var alt Knud Knudsen talsmann for. Når bokmål har opna seg så mykje for slike ord, er det ein verknad av heile den språksosiologiske og språkpolitiske situasjonen: ynsket om fornorsking, press og påverknad frå nynorsk, men også ynsket om å gjera skriftmålet lettare og mindre klisjebunde.

I landsmål/nynorsk var purismen derimot ein tradisjon som kjendest som ein tilværegrunn for målet. Mange av førarane for målrørsla bar dette sterkt fram. Likevel er det variasjonar og nyansar i denne tradisjonen. Noko som har festa seg som ein openberr skilnad frå lina åt Aasen og Vinje, er at purismen har vendt seg mest, til dels berre, mot germanske lånord. Gresk-latinske og romanske lånord har vorte godtekne. Eit lag til meir internasjonalisering av nynorsk ordfang, ved opptak av allmenne kulturord, gjorde seg tydeleg gjeldande etter at nynorsk vart bruksmål i folkeskulen og den høgre skulen fyrst på nittenhundretalet. Skuleordlistene speglar dette av. Ei gransking av purismen i nynorsk som ein tysk doktorkandidat held på med no, syner at det særskilt i etterkrigstida er mykje meir bruk av lånord med prefiksa *an-, be-, er-* enn tidlegare (Gerdener 1983). Dette er dels uttrykk for meir opne haldningar som kan hange saman med ein annan samfunnssituasjon og ei urbanisering av livsmiljøet. Beinveges heng det og saman med at ordlistene for skulen har teke opp nye ord (Nes 1983). Rammene for dette har vorte lagde av godkjennings- og opptakspraksisen til den rådande ordlisteforfattaren og normeringsmannen i denne tida, Alf Hellevik. Derimot har suffiksa *-else* og *-heit* vorte haldne så å seia heilt ute frå normert nynorsk i etterkrigstida. Spørsmålet om opptak eller ikkje opptak av lånord verkar sjølvstøtt beinveges inn på den heimlege ordlaginga, så det er ein grei samanheng med sjølvstøtt emnet vårt.

Hellevik har sett meir oppe og ubunde på nyord i nynorsk enn mange andre som har vore opptekne av nynorsk språknorm og ordtilfang. Ein av førarane for målrørsla i mellomkrigstida var Gustav Indrebø. Han grunn gav motstanden sin mot germanismar og særskilt mot dei produktive ordlagingsrådene med å hevde at

dei ville øydeleggje evna som låg i heimemålet til skapande ordauke av eige tildriv. Om endinga *-heit* sa han såleis at dersom ein sleppte henne til, så ville ho "eta svart ikring seg" (Indrebø 1976 : 117). I ei bokmelding i Bergens Tidende (Indrebø 1940) sette han motstanden mot lånord frå tysk inn i ein stor samanheng som klårgjorde trua og tanken på verdien i å drive heimleg måldyrking. Dette vart ei truedkjening til målreisinga:

Eg meiner: Den moralske og kulturelle retten for eit folk til å setja i gang ei målreising ligg i at folket røyndleg gjer ein kulturprestasjon med reisingi si. Ein språkleg kulturprestasjon. Skal me fara med norsk målreising, so er det ein skyldnad både mot oss sjølve og andre folk, at det vert ei reising på norderlendskt grunnlag, og nøgnare sagt på sermerkt vestnordisk grunn. Serhåttan åt dette folket i tanke, kjensla og draum må få uttrykk so fullgildt som råd er, og då lyt det målvilje til i ordvalet og, ofte lyt me strida med målet. Gagnlaus innføring av tyske ord som berre segjer det same som norske ord og ikkje aukar målet, det duger ikkje. Lat oss ikkje taka slikt som merkje på fordomsløysa, men lat det gå for det som det er: merkje på åndeleg vanmakt og skortande kulturell spennkraft, – um ikkje nett hjå den einskilde, so hjå nasjonen.

No på 1980-talet har Norsk språkråd gjort opptak til ei ny vurdering av framandord "som medvite har vore haldne ute før". Ei nemnd arbeidde med dette spørsmålet, og kom med ei tilråding som tala for å halde på den tidlegare lina i nynorsk, men samstundes gje høve til ei varsam opning for visse typar av lånord som tidlegare har hatt liten eller ingen plass i den offisielle skulenorma (Lauvhjell 1983). Det viktigaste var at fleirtalet i nemnda gjekk inn for ei noko opnare haldning i høve til *-heit*, som finst i alt slags talemål, men ikkje har fått rom i skulenorma. Det vart nokså mykje ordskifte om tilrådinga frå nemnda, både før og etter at ho var lagd fram til høyring. Resultatet vart nærast status quo, med di det vart semje om visse pedagogiske tiltak, og at Norsk språkråd skal føre tilsyn med ordfanget i ordlistene gjennom den godkjenningsordninga ein har for lærebøker.

Knud Knudsens monumentalverk av ei fornorskingsordbok i 1881 galdt dansk-norsk. Seinare har det kome mange slike bøker,

men dei har golde nynorsk. Det grunnleggjande av desse verka er Steinar Schjøtt's *Dansk-norsk ordbog*, som forfatternen la plan for i 1898 og arbeidde med i mange år. Boka kom ut i 1909. I slike bøker blir det drege fram heimlege synonym til ord av framandt opphav, men i samband med dette går det også mykje sjølvstendig ordskaping. Ei anna side er den som Gjelsvik såg på som hovudoppgåva si: å setja heimleg ordfelling i staden for den framande som følgde naturleg saman med bruken av ikkje-heimlege ord. Slikt arbeid går altså både ut på å aktivisere og kanalisere for skriftspråksbruk ord som alt finst, og å føre fram nye avleiingar og samansetningar. Mykje har vore sett inn i den nynorske måldyrkinga med å finne fram til avløysingsord for ord av tysk opphav med uynskte føre- og etterfeste som *an-*, *be-*, *-heit* og *-else*, og med å finne enklare og greiare ordlegging enn den som lånorda gjerne gjekk inn i. Den viktigaste grunnen til at nynorskord har vunne inn i bokmålet, er at dei har vore kortare enn dei tilsvarande bokmålsorda, meiner Gundersen (1984). Sjeldnare har grunnen vore at nynorskordet har fylt eit tomrom i bokmålet fordi det der har vore brukt fleire ord for eitt nynorskord, meiner han. Eit råkande døme på eit heimleg, konstruert kortord ved sida av eit langt, uheimleg ord kan vera *moro-hus* i staden for *fornøyelses-etablissement*. Dømet er teke frå ei fornorskingsordbok. Det nylaga ordet er i og for seg godt, men er berre ein konstruksjon og kjennest slik. Det lange og lånte ordet er heller ikkje mykje levande i språkbruken i dag. Ei side av ordskapinga i nynorsk har vore å ta i bruk heimlege ordlagingsråd som *-nad*, *-leik* og *-sam* i staden for framandelementa. Ikkje få slike ord har hatt lite talemålsgrunnlag, men har vorte dei naturlege orda i nynorsk skriftmål. Døme kan vera *fridom* for *friheit*, *likskap* for *likheit*, *kjærleik* for *kjærlegheit*. I bokmålet har endinga *-nad* vunne inn gjennom bruken i nynorsk. Vi kan nemne *søknad* og *stønad* som døme.

Den nyaste fornorskingsordboka etter tradisjonen frå Schjøtt er Magne Rommetveits *På godt norsk* frå 1981. Ho har undertittel "Synonym og omsetjingsordliste Frå bokmål til nynorsk". Dei 150 sidene er tospalta og tettprinta og gjev plass til mange heimlege synonym og mange framlegg til anna ordlegging enn den som følgjer med lånorda, og som kjennest frå bokmål. Den største delen av innhaldet knyter seg til avleiingar av *anbeheittelse-*

kategorien. Vi finn ikkje *fornøyelses-etablissement*, men visseleg fyrsteleddet *fornøyelse* og somme samansetningar med det. Eit ord som *bestå* dekkjer aleine om lag ei spalte. Omsetjingar av klisjémerkt ordbruk tek nok det meste av plassen. I nokon mon kan ein finne omsetjingar av ordlag som knitrar av papir og helst er lite aktuelle anten i bokmål eller nynorsk i dag. Ei slik innvending gjeld for fullt mykje av det tilfanget som blir kommentert og kritisert i Gjelsviks stilhistoriske utgreiing frå 1938. Det syner nok at mykje av skriftmålet i dag har fridd seg frå ein klisjétradisjon. Spørsmålet er om vi no held på å bindast av andre band.

Parodi og ut-leing er noko som har følgt med den nynorske fornerskingstradisjonen i alle tider. Det har blomstra rikt frå teaterscenen til moroblada og har ikkje sjeldan gjeve spaltefyll til morosame innslag i ymse slags organ. Ikkje lite språkskaping har gått for seg i samband med det. Det er likevel ikkje skilt mellom germanske og romanske lånord i denne verksemda. Helst er det ord av gresk og romansk opphav som har fått avløyising av moromakarane, for dei har kjenst mest tydeleg framande. Døme på avløyisingar kan vera *røykjepinne* for *sigarett*, *ringebu* (som er namn på ei bygd) for *telefonkiosk* og *vettakollen* (og eit stadnamn) for *hjerne*.

III

I dag kan vi ikkje heilhjarta seia oss samde med Ewald i hans 1700-tals hjartesukk om at "al vor Fortræd er tysk". I dei siste tiåra har dei som røktar nordiske mål, opplevt at det også kan finnast andre kjelder til "fortræd". Dette skal vera opptak til å seia noko om den engelsk-amerikanske påverknaden på målet, og om kva tiltak vi set i verk for å verja målet mot det vi meiner er farleg og uheldig ved denne påverknaden.

Den 13. mai 1949 disputerte cand. philol. Aasta Stene for den filosofiske doktorgraden ved Universitetet i Oslo over avhandlinga *English Loan-words in Modern Norwegian A Study of Linguistic Borrowing in the Process*. Det var eit vitkapsarbeid som hadde møtt ymse vanskar på vegen. Grunnarbeidet var utført i åra 1935–37, eit Preface var underskrive i 1940, eit anna Preface i 1945, og disputasen var altså i 1949. I det siste føreordet sitt kommenterte forfattaren slutningsorda i avhandlinga, og skreiv at ho lite hadde tenkt seg at denne boka skulle bli "a

document of a departed age, depicting conditions which can no more be observed and described". Dette kom av den nye æraen som ho såg ville følgje av dei radikalt nye tilhøva som verdspolitikken og storkrigen hadde skapt. Orda hennar var meir føreåtvide enn nokon kunne tenkje seg, då ho konstaterte at "The field is now new. The scholar who intends to describe the next phase should get to work."

I boka om engelske lånord i norsk hadde Aasta Stene teke opp 531 lånord, bytte på kring 440 hovudoppslag. Ved å jamføre med anna tilfang av lånord kunne ho slå fast at dette talet var "almost insignificant". Men då Aasta Stene skreiv denne konklusjonen, visste ho alt at "we have entered a period of predominant English influence on the vocabulary" (1945 : 210). Vi kan skrive under på desse orda no mindre enn 40 år seinare. I manuskriptet til den nye ordboka som Norsk språkråd er med på å laga no, er det registrert 1384 ord som er merkte med "engelsk" i opplysningane om etymologi. Skilnaden i tal mellom 4-500 hjå Aasta Stene på 1940-talet og om lag 1400 på 1980-talet gjev ikkje eit eksakt mål for kva som har kome inn frå engelsk i denne tida. Aasta Stene var mest interessert i vanlege lånord, medan ein heil del av dei engelskmerkte orda i ordboksmanuskriptet er kalkeringar, låneomsetjingar. Døme på det kan vera ord som *ferdskrivar*, *hanskerom*, *nedteljing* og *problembarn*. Dessuten finst det eldre låneomsetjingar i manuskriptet. Eit døme er i alle fall *harmlaus*, som Norsk riksmålsordbok nemner etter Alex. Kielland og har ført attende på engelsk *harmless*, men over tysk *harmlos*. Ord laga av gresk-romanske røter med meir internasjonalt tilsnitt, som ord på *tele-*, nemner Aasta Stene, men ho tek dei ikkje opp i dømesamlinga. Slike ord er med i manuskriptet. Stene nemner jamvel det nye ordet *televisjon*, og at *fjernsyn* trengjer det unna. Den vanlege forkortinga *tv* er nok nyare, for ho nemner ikkje den. På den andre sida har manuskriptet ikkje merkt av at *fjernsyn* har engelsk opphav. Ordet er sjølvstendig nylaga på heimleg grunn etter *televisjon*. I *Nyord i norsk 1945-1975* er *fjernsyn* ikkje teke opp, men derimot seks samansetningar med *fjernsyn-* som fyrste ledd. Ordet var med i *Norsk riksmålsordbok* i 1937 med tydinga "radiotelegrafisk overførsel av bileder". Ei eldre, litterær tyding av ordet går attende til Welhaven: "det å se langt, til det fjerne". Nærleggjande tydingar har *Ordbog over det danske sprog*.

Det er klart at låneomsetjingar kjem av framand innverknad like godt som beinveges lån. Når ein tenkjer på dei ymse fonetiske og ortogafiske problema som knyter seg til lån frå nett engelsk, skjøner ein godt at Hellevik (1960 : 23) var mykje meir positiv til låneomsetjingar enn til lån:

Det er også klart at omsetjingslånet *kjøpesenter* (el. *butikk-sentrum*) er betre enn *shoppingcenter*, *froskemann* er betre enn *frogman*, *tenåring* er betre enn *teenager*. Det er nettop ved lån av dette slaget vi kan dyrke og bygge ut vårt eige mål.

(Jf. også Gulliksen 1980.) Hellevik seier at han i og for seg har lite imot lånesyntagme som "gå inn for", "det er opp til deg", "følgje opp" osv. Det er rett nok at vi her ikkje får språklege problem knytte til dei framande mønstra, men ein kan nok tykkje at heimlege seiemåtar gjorde vel så god tenest, og ymse seiemåtar og vendingar kan bli trengde unna av skiftelaus ordbruk etter framandt mønster. Det er såleis tvilsamt om det er noka vinning at preposisjonene *over* tek heilt over om tidstilhøve som varer i noko tid. Det heiter no alltid og skiftelaust "over en periode på seks år". Preposisjonane *i* og *gjennom* blir ikkje brukte i slike samanhengar lenger.

På grunnlag av boka *Nyord i norsk* kan ein gjera nokre interessante jamføringar, mellom anna om høvet mellom lån og omsetjingslån og om høvet mellom ymse påverknadskjelder. I oversyna over kvar nyorda kjem frå (s. 24-30), er det ikkje teke omsyn til heile tilfanget, men ein kan sjå noko om vegar og tildriv ved å byggje på det utvalet som er gjort. I gruppa for "Heimlige betydningsutviklinger" er det teke med 34 døme. Fleire av dei usamansette døma ser noko tvilsame ut, men godt er dømet *bulke* med tydinga 'skade ved kollisjon'. Det svarar til *krasje*, som er lånt frå engelsk og har halde på engelsk vokal i uttala (æ). Gode døme på særmerkte tydingar av samansetningar gjev den overførte bruken av *brønnpisser* "person som forgifter politisk debatt gjennom mistenkeliggjøring av motstandere, f.eks. med påstander om fordekt kommunisme" og *dessertgenerasjon* "generasjon som kommer til dekket bord, som ikke trenger yte noe sjøl". Orda er truleg heilt nye, det er lite rimeleg at dei har vore brukte i anna, meir eigenleg tyding før. Dei er dessuten så spesielle, så

spontant skapte, at dei truleg er heilt norske. Dei er laga "på heimleg grunn", men utan tilskunding utanfrå. Med god grunn har dei fått plass som "Heimlege betydningsutviklingar".

Under punktet "Direkte lån" er det teke opp 14 døme frå dansk, 58 frå svensk og 598 frå engelsk. Jamsført med dette er talet på omsetjingslån svært lite. Der er dansk ikkje nemnt, medan det er 5 døme frå svensk og 62 frå engelsk. Alt som er med i ei gruppe for hybridord, er eitt døme frå latin og eitt frå tysk, og 32 døme frå engelsk. Det er her tale om ord av typen *battlejakke*, *instantkaffe*.

I eit stort tilfang av nyord ved Norsk leksikografisk institutt (= NLI) finst det litt over 600 ekserpt under koden *na*, som står for "Norsk avløser til låneord", med typedømet "venleiksstove – beauty-room". Somme av orda er det fleire eksemplar av, så det er ikkje 600 ulike ord. Dei aller fleste er samansetningar, og dei gjev gjerne att ledd-delte engelske ord, men også vanlege simpleksord eller ordsamanstellingar. Dei kan vera så openberre omsetjingar som *suksessfull* for *successful* eller *ulydighet* for *disobedience*, men dei kan også vera så vidt frie omsetjingar som *skjenebrett* for *frisbee* og *stimetid* for *rushid*. Litt interessant er det at *ukeslutt* er brukt i eit par døme som openbert motsvar til *week-end*. "Ukeslutt" som sernamn i NRK må ein sjå annleis på. Ein har elles eit inntrykk av at *week-end* no i stor mon har avløyst *helg*, og at det er kjent og blir brukt fritt av dei aller fleste. Det er av typen allmennord og ikkje fagterminologisk som eit par ord Gundersen (1984) nemner at det ikkje har festa seg norske avløysarar for, *deadline* og *layout*. Som forklaring nemner han "tregheit i miljøet" og at "det er mangler ved nyordet som gjør det mindre egnet enn ordskaperen håpet". Motsetnaden mellom uttale og skrivemåte gjer at desse orda ikkje er gode i norsk. Omsetjingslånet *døddline* er vanleg i idrettsspråk og er vel tenleg der. Men nett fordi det alt er i bruk, høver det dårleg for tydinga "siste frist".

Attende til *Nyord i norsk!* Under punktet "Lån av ordmateriale" er det svensk som er mest interessant. Det er ikkje på grunn av talet: to nummer mot t.d. 14 frå engelsk og elles høge tal frå gresk og latin. Det interessante er innhaldet i dei to punkta, dei to avleiingsendingane *-ig*, t.d. *gruppesexig*, *pampig*, og *-is*, t.d. *grovis*, *kjendis*. Denne typen gjev ordlagings på heimleg grunn

med blandingskomponentar, heimleg semantisk morfem og lånt avleiingsmorfem.

Ved oversynet over korleis nyorda er laga, skil *Nyord i norsk*, som rimeleg er, mellom samansetningar og avleiingar. Det er dessutan to typar til: "Kortord og kortformer" og "Andre ord-danningstyper".

I gruppa for samansetningar kan ein finne ymist om samnordisk vokster ved å sjå på kva etterledd som har vore produktive. Det er nemnt 166 produktive etterledd under substantiv, 27 under adjektiv og 3 under verb. Nokre av etterledda er drøfta i eigne artiklar, og under etterleddet som usamansett ord kan vi i nokre høve finne opplysningar om ordet som etterledd og. I eit tilfang av 51 slike etterledd er det for 40 nemnt at dansk og svensk har tilsvarande bruk. Det gjeld ledd som *-alder* (edb-alder), *-bank* (blodbank), *-bar* (melkebar), *-dager* (datadager), *-demokrati* (eierdemokrati), *-døden* (mørkedøden), *-ghetto* (aldersghetto), *-hai* (narkotikahai), *-sektor* (helsesektor), *-utslepp* (eksosutslipp), *-bevisst* (prisbevisst), *-sugen/-lysten* (kjøpesugen). For 4 av døma er det nemnt tilsvarande bruk i svensk, men ikkje i dansk. Det gjeld *-vert* (programvert), *-vett* (båtvett), *-viter* (språkviter) og *-medveten* (*prismedveten*, men her har dansk *-bevidst*). Ved eitt ord er det jamført berre med dansk, nemleg *-tilbud*, (*programtilbud*, men svensk har vel *-utbod*?). For berre 5 ord er det ikkje nemnt motsvar i dansk og/eller svensk. Det gjeld *-samling*, (langrennssamling), *-terskel* (atomterskel), *-velt* (*traktorvelt*) *-vri* (*popvri*) og *-kåt* (*PR-kåt*). Vi kan visst gå ut frå at det er tilsvarande bruk i dansk og/eller svensk for fleire av døma der dette ikkje er nemnt. Tilfanget her synest å fortelja at ordlaginga i nordiske mål stort sett går parallelt i dag. Engelsk grunnlag er nemnt for 9 av dei 51 døma, det gjeld truleg for fleire.

Ved ordlaging med avleiing er det suffiksavleiing som rår heilt i høve til prefiksavleiing. Dette er gjengs, somme som skriv om avleiing, reknar ikkje med anna enn suffiksavleiing. Vi ser her ein rik flora av framande, internasjonale avleiingselement: *-abel*, *-al*, *-asjon*, *-cid*, *-fon*, *-gram*, *-ikk*, *-in*, *-krati*, *-pati*, *-tek*, *-yl* og fleire. Stor frekvens har *-isme* og *-ist*, med døme som *absurdisme*, *eskapisme*, *forbrukerisme*, *rasisme* og *absurdist*, *donaldist*, *promillist*. Av gamle heimlege suffikstypar er det flest døme med *-er*. Innhaldssærmerka for ord med *-er* er kjende frå før, såleis nasjo-

nalitetsnamn som *malawier*, *surinamer*. Nomina agentis er ei anna viktig gruppe, og der legg ein kanskje særleg merke til mange noko bråkjekke samansetningar som ikkje byggjer på noko samansett verb som er kjent, t.d. *kvikkopper*, *stikkinnomer*, *salgsfremmer*. I det velkjende *gjerdesitter* er grunnlaget syntagmet "sitte på gjerdet" om å 'vente med å ta stode i ein vanskeleg valsituasjon', 'bera kapp på båe akslene'. I det meir uvanlege *råkost* er grunnlaget "(spise) råkost". Nest etter *-er* er det flest døme på avleiingar med verbalsuffikset *-e*. Det er mange avleiingar av substantiv av typen *julebakste*, *samnorske*, *stresse*. At denne typen er vanleg, ser vi og i nyordstillfanget i NLI. Der er det kring 300 ekserpt av han, og gode døme er *askeladde*, *bestemore*, *trekkspille*, *valgkampe*, *napalme*. Desse kan nok vera laga i farten og kanskje ikkje vera heilt alvorleg meinte eller vera noko liv lage. Men den flittige bruken syner at typen er aktiv, og nokre vil vel halde seg ved sida av at nye døme vil bli laga. Engelsk har gjeve føredømet for slike denominale verb, og vi har fått ordlagning på heimleg grunn (jf. Vinje 1970 : 35).

Rotavleiingar er hovudtype på line med prefiks- og suffiksavleiing. Vi ventar ein rik fangst her, for dette er ein økonomisk type, som skulle stette ynsket om god verke-evne med minst mogleg strev. Det er derfor overraskande at gruppa ikkje er større enn på 24. Det er derimot ikkje uventa at dei fleste døma er samansette (jf. Vinje 1970 : 29). Mellom dei 15 døma finn vi ord som *flyløk*, *etterslep*, *sjølvplukk*. Mellom dei 9 samansette har vi ord som *driv*, *frys*, *rens*.

Primær avleiingstype er også tilbakedaningar, og svært mange av dei 49 døma verkar nokså sjølvsgde. Mellom dei kan vi rekne *attføre*, *databelandle*, *nærlese*, *sjokkåpne*. Dei går elles frå *ansiktsløfte* til *ønsketenke*, to ord som ein gjerne ville tru var eldre enn frå etterkrigstida. Tilfanget i NLI har ikkje mindre enn kring 1400 ekserpt av typen "retrograderingar". Dei går frå *agentovervåke* over *fjernadptere*, *gigantlønne* og *motorbremse* til *værhindret* og *årsaksforklare*. Her har vi også ord som *fyllearestert*, *meningsbrytende* og *livreddende*.

Av "Kortord og kortformer" finst mange undertypar: bokstavforkortingar som *edb*, *tv*; enkeltbokstav(ar) som forledd, som *abombe*, *T-skjorte*, førebokstavord og teleskopord som *behå*, *radar*; framord og forkorta fyrsteledd som *burger*, *sokkel* og nokre

andre som *forprøve, universalkort*. Av typen "initialhybrid", med døme som *u-skole, SUF-er* eller *suffer*, har tilfanget frå Norsk leksikografisk institutt over 700 ekserpt. Av initialord, men døme som *ABA, KGB, VM-tur, VVS-vifte* er det i dette tilfanget meir enn 300 ekserpt. Nyordsamlinga i NLI har mellom 600 og 700 døme under typenemninga "Andre kortformer". Mellom dei er ord som *aerosol, dekor, depp, elverk, proff, økosystem*.

Nyord i norsk har to "Andre orddanningstyper": samlagingar som *femrommer, forgubbes* og motsetningslagingar som *avtrappe, bakdel, voksenkriminalitet*.

Både av *Nyord i norsk* og nyordsamlinga ser vi at gamle ordlagingsmåtar held seg, men og at nye måtar veks fram, eller at visse måtar styrkjer stoda si. Både gamle og nye ordlagingsmåtar kan ha påverknad utanfrå som bakgrunn. Heilt openberr er påverknaden frå engelsk. Under overskrifta "Anglismer" har nyordsamlinga mellom 7000 og 8000 ekserpt. Vi kan jamføre med at det er noko under 800 ekserpt som er kalla "Svecismer". Dei går frå *aldeles, alkoholist* over *tystnad, tålomod og utbrettingsjente* til *åsiktsrepresentativitet* og *åtminstone*. Det er såleis naturleg at det kjem med omsetjingar av engelske ord. Noko anna som slår ein, er at dei nordiske språka går saman. Om vi meiner det er uheldig at dei nordiske språka blir internasjonaliserte ved påverknad frå det viktigaste verdsspråket i dag, kan vi i alle høve sjå det som ein føremon at vi er i same båt. Eit par gammalkjende slagord kan høve her. Det er både slik at samhald gjev styrke, og at det er trøyst i sams lagnad.

Når vi skal drøfte ny ordlaging, er mønstra, lagingsmåtane, vel så viktige som dei einskilde nyorda. Mønstra er sette av språkbyggnaden, men ikkje alt som er moegeleg, blir sett ut i livet. Nokre mønster er produktive, andre ikkje.

Nyordsspalta i *Språknytt* fører vidare det arbeidet som er lagt fram i *Nyord i norsk* for tida 1945–1975. Når ein tek for seg den spalta, ser ein at dei fleste av nyorda anten er heilt sjølvagde samansetningar, godt motiverte i einskildkomponentane, eller dei er så spontant og originalt nyskapte at ein vanskeleg kan tenkje seg at dei vil bli allmennord. Ord av den siste typen vil kanskje bli brukte berre ein gong, nokre få gonger eller bli moteord med stutt levetid.

Døme på sjølvagde samansetningar er *ballongdans* "dans der

nakne personar held oppblåste ballongar framfor seg". Dersom slik dans blir vanleg som tidtrøyte eller underhalding, vil ordet bli vanleg. Dersom slik dans ikkje vart brukt ei tid, men som att om nokre år, ville ordet naturleg lagast på nytt. Ei sjølvsagd samansetning som har gått inn som vanleg bruksord, er *flerreisekort* "Kort for flere reiser på trikk eller buss". Sjølvsagt føreledd, men friare og meir individuelt valt etterledd, har *koplingsklyse* "klase av dobbeltkontaktar kopla til kvarandre". Som føreledd kunne ein og ha tenkt seg "kontakt-".

Døme på ein- eller fågongsord har ein i *kjappiseri* "karakteristikk av kjapp, lettvtint journalistikk", *kjønnsdress* (el. *kondomdress*) "tynn, ettersitjande skidress", *biljø* "miljø for biler", *vidiot* "spøkefull betegnelse på person med sterk interesse for video". Eit ord som er laga med fullt medvit om laginga, og som kan vera liv lage, er *språknaut* "person med særst dårleg og innfløkt språkføring". Det er ført fram av samskipnaden Norsk målungdom, som har gjort vedtak om å etle ut ein pris til det største språknautet, visst kvart år. Den fyrste utetlinga har vore. Trass i den medvitne lagingsprosessen, kan ein vel rekne også dette ordet for ei sjølvsagd samansetning, med di *naut* er vanleg brukt i tydinga 'dum person'.

Ein nokså sjølvsagd type av ordlagning, som dels er på heimleg grunn, er det når eit lånord blir tilpassa bøyings- og avleiingskategoriar i målet som låner. Når det engelske ordet *stress* skal brukast som verb i norsk, må det få norske endingar, såleis endinga *-e* (el. *-a*) i infinitiv. Når det skal lagast eit verbalsubstantiv på *-ing* av det, får det tonem 2, ulikt lånordet *dressing*, som har fått med seg tonem 1 ved innlånet. Same synsmåten kan vi gjera gjeldande for avleiingselement. Når ein fyrst har teke opp det engelske verbet *dig* og har nasjonalisert rota som *digg* med infinitiv *digge*, og ein så etter eit vanleg innhaldsmønster vil laga eit adjektiv av det med tydinga 'som kan diggast', er det fritt fram for å nytte suffikset *-bar*. Adjektivet blir *diggbar*.

Tilvisingar

- Aschehougs og Gyldendals store norske leksikon*. Oslo 1978-81.
Beito, Olav T. 1970: *Nynorsk grammatikk*. Oslo.
Evensen, Anders Skrede 1979: *A. O. Vinje som målreinsar*. Hovudoppgåve ved Nordisk institutt, Universitetet i Oslo. Uprenta.
Gerdener, Wilhelm 1983: *Die Entwicklung der neuronewegischen Zeit-*

- ungssprache*. Manuskript.
- Gjelsvik, Nikolaus 1950: *Von og veg. Norsk målføring. Norsk eller latinsk stilgrunnlag*. Andre utgåva. Bergen.
- Gulliksen, Øyvind 1980: "Ned i self-servicen å shoppe" og "Med panoramavindu og air-condition". (I *Språklig samling*. Oslo.)
- Gundersen, Dag 1979: "Bokmål". I *Mål og makt*. Oslo.
- Gundersen, Dag 1984: "Om produktiviteten i norsk ordforråd på hjemlig grunn." (Notat laga for Norsk språkråd. Manuskript.)
- Hanssen, Eskil (utgj.) [1969]: *Om norsk språkhistorie*. Oslo.
- Heggstad, Leiv 1924: *Fornorsningsordbok*. Oslo.
- Hellevik, Alf 1963: *Lånord-problemet*. (Norsk språknemnd. Småskrifter 2). Oslo.
- Hellevik, Alf 1964: "Meir om språkbruk og ordbøker". I *Syn og Segn*. Oslo.
- Indrebø, Gustav 1932: "Den norsk-danske ordboki". I Indrebø: *Nynorsk og bokmål*. Bjørgvin.
- Indrebø, Gustav 1940: "Ei bok og nokre tankar um norsk mål". I *Bergens Tidende* 27. og 28.12.
- Indrebø, Gustav 1951: *Norsk målsoga*. Bergen.
- Indrebø, Gustav 1976: *Kva er målreising?* Bergen.
- Knudsen, Knud 1867: *Det norske målstræv*. Kria.
- Knudsen, Knud 1876: *Den landsgyldige norske uttale*. Kria.
- Knudsen, Knud 1881: *Unorsk og norsk eller Fremmedords avløsning*. Kria.
- Knudsen, Knud 1886: *Hvem skal vinne?* Kria.
- Knudsen, Knud 1888: *Tyskhet i norsk og dansk*. Kria.
- Lauvhjell, Arne (red.) 1983: *Heit strid om nynorsk*. Oslo.
- Nes, Oddvar 1983: *Om nokre affiks i nynorsk – mest om -HEIT*. Nordisk institutt, Universitetet i Bergen. Bergen.
- Norsk leksikografisk institutt. Samling av ekserperte nyord. *Norsk riksmålsordbok*. Oslo 1937–57.
- Nynorskordboka*. Manuskript i Norsk leksikografisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Nyord i norsk 1945-1975*. Utgjeve av Norsk språkråd på Universitetsforlaget. Oslo 1982.
- Rommetveit, Magne 1981: *På godt norsk. Synonym- og omsetjingsordliste*. Frå bokmål til nynorsk. Oslo.
- Schjøtt, Steinar 1909: *Dansk-norsk ordbog*. Kria.
- Seip, Didrik Arup 1915, 1919: *Låneordstudier I–II*. Kria.
- Språknytt*. Meldingsblad for Norsk språkråd. Oslo.
- Stene, Aasta 1948: *English Loan-Words in Modern Norwegian*. London – Oslo.
- Vinje, Finn Erik 1970: *Moderne norsk avispråk*. (Norsk språknemnd. Skrifter 6) Oslo.
- Vinje, Aasmund Olavsson 1973: *Dølen. Eit Vikublad*. Band IV. Utgåve ved Reidar Djupedal.
- Aasen, Ivar 1925: *Norsk maalbunad. Samanstilling av norske ord etter umgrip og tyding*. Oslo.

Orðagerð á heimligum stöði

Af Jóhan Hendrik W. Poulsen

Færøsk sprogdyrkning i nutidig forstand har snart et århundrede på bagen. Om fire og et halvt år kan vi fejre hundredåret for stiftelsen af Føringafelag, der som et af sine mål satte sig genrejsningen af færøsk sprog, både med hensyn til dets stilling i samfundet og til dets indre tilstand. De 3-4 århundreder, hvor det færøske sprog var forvist fra papiret og officiel anvendelse, var ikke gået sporphøst hen over det. Når man ville udtrykke noget udover den daglige virkeligheds grænser, var man idelig i bekneb med ord. Sproget var uudviklet til brug på nær sagt alle plan udover den konkrete færøske virkelighed. Dog vil jeg understrege betydningen af kvadene og anden mundtlig overlevering, hvor sproget havde fundet kunstnerisk udtryk af ofte høj karat, noget der kom den vordende sprogdyrkning tilgode.

Allerede Jens Chr. Svabo, der som den første i 1770'erne nedskrev færøske kvad og samlede ord til en færøsk ordbog, var klar over sprogets truede stilling. Jeg kan anbefale Dem at læse det lange forord til manuskriptet Ny kgl. Saml. 1952, 4 to (S⁴), dateret på Regensen i København d. 18. juni 1773. Det er, som Chr. Matras siger det i udgaven: "næsten at betragte som en afhandling over det færøske sprog, dets fortid, nutid og fremtid." Svabo udtrykker det så stærkt, "Sproget, som det nu er . . . er et Miskmask, en Blanding af Flere, ja ganske fordærvet." En så uforbeholden meningsytring på et så tidligt tidspunkt kan ses på baggrund af de sprogrensende bestræbelser i Danmark begyndende ved midten af århundredet samt de islandske oplysningsmænds tanker, der førte til stiftelsen af Hið íslenska lærdómslistafélag 1779. Svabo er ikke fremmed for tanken at gribe til radikale forholdsregler for at genoprette det tabte, men indser dog det håbløse deri: Han skriver: "Saa fordærvet som Sproget er nu, kunde det blive et Spørgsmaal: enten det var rettere at stræbe at

gjøre det til Norsk igien, udrydde saameget som muligt alle fremmede og danske Ord og sætte det i sin Reenhed igien, eller gandske at indføre det danske? Begge disse Maader vare muelige men ulige vanskelige. Ihenseende til den første, blev det igen et Spørgsmaal, hvor man skulde flye hen for at kalde de gamle Ord tilbage? Man kom vist nok til at knæle for den gamle Islandske litteratur og bede om Hielp, og dette medførte Vanskeligheder og unødvendig Møye, og om man end havde dette overvundet, var det endda et Tvivlsmaal tilbage, om Kolonien vilde modtage dem. *Den anden* derimod synes ikke at være nær saa vanskelig, da det danske forstaaes af alle og tales i hvor slet end, af de fleste, endogsaa Bonden, og man behövede kun at være betænkt paa Midler til at befordre dets Reenhed. Jeg kan desuden ikke andet end forestille mig det som en langt større Fuldkommenhed, at Kolonien, saalænge den med Dannemark tilbeder en Gud, knæler for en Konge, ogsaa talte med samme Tunge som det." ...

"Ikke desmindre var det for mange Hensigters Skyld behageligt og nyttigt om man opsamlede Ruinerne af Sproget og optegnede det som det nu er; og dette er det jeg har stræbt at gjøre ved nærværende Ord-Samling, at ikke Efterverdenen skulde savne Svar, naar den spurde om Sprogets Tilstand i vor Tid ..."

Det, som Svabo havde antydnet som en uigennemførlig mulighed, blev faktisk ført ud i livet et århundrede senere. Men da var forudsætningerne ændrede. Det syn, som romantikken havde på sprog og nation, havde gennemsyret tankegangen i nabolandene og nåede omsider Færøerne.

Et barn af dette syn var den etymologiserende retskrivning, som V. U. Hammershaimb støttet af Jón Sigurðsson, den store islandske selvstændighedsforkæmper, havde skabt til det færøske sprog. Med den blev tråden, der var skåret over ved reformationstiden, knyttet sammen igen, og hele den norrøne litteratur, både ældre og yngre, blev derved trukket inden for synsvidde som en naturlig kilde at øse af. Da man skulle til at genopdyrke sproget, var det derfor naturligt, ja ligefrem selvfølgeligt, at man lagde en kurs tæt op ad den islandske. Fremmede, især danske, ord af tysk oprindelse, som det vrimlede med i talesproget, undgik man bevidst i skriftsproget, og i stedet søgte man at fremelske ord og vendinger, der helt eller delvis var blevet fortrængt af de fremmede. Hvor man ikke kunne finde anvendelige

ord inden for det færøske sprogs grænser, tyede man til norrønt eller moderne islandsk og – i mindre grad – til norsk. En uhyre mængde islandske ord er med tiden blevet optaget i færøsk, og det er en trafik, der stadig foregår. Der mærkes dog en ret udbredt modvilje, der har sine psykologiske årsager, som jeg ikke skal komme ind på her – muligvis er det noget, som Svabo allerede var inde på, da han antydede, at det var ”et Tvivlsmaal ... om Kolonien vilde modtage dem.” Islandske lån i ældre tid blev undertiden overført i en uheldig form, enten fonologisk eller morfologisk. Det almindelige er, at man søger at tilpasse ordene til færøske lyd- og bøjningsforhold.

Men man lod sig ikke nøje med at modtage ordmateriale udefra eller oplive gamle ord, evt. med at bibringe dem ny betydning. I den tid, der er gået, siden man aktivt begyndte at dyrke det færøske sprog, har en enorm mængde af nydannelser på hjemlig grund set dagens lys. Langt fra alle har naturligvis vist sig levedygtige, men nutidig sagprosa – og især fagligt sprog – bærer et umiskendeligt præg af denne måde at forny ordstoffet. Mange af denslags ord er så ordfæstede, at endda personer, der af og til tager til orde mod denne såkaldte puristiske linie, selv spækker deres artikler med netop den slags ord, som de ivrer imod, naturligvis fordi de er opvokset med dem og ikke aner, at de ikke altid har været en del af sproget. At man valgte at lægge denne kurs, bunder naturligvis i bl.a. det islandske eksempel, men den var en logisk følge af den målbevidste stræben hen imod at styrke det færøske sprogs profil over for det danske, som man havde så tæt inde på livet i alle forhold. Jeg plejer at sige, at færøsk sprogrøgts fornemste opgave har altid været at trække så tydelige grænser som muligt mellem færøsk og dansk. I denne stræben har man så slået de såkaldte internationale ord i hartkorn med de almindelige danismer.

Tiden i sidste halvdel af forrige århundrede var præget af store samfundsmæssige omvæltninger. En livsform med århundredgamle arbejdsmetoder med en rig og nuanceret indenlandsk sprogbrug blev pludselig omstødt, og nye arbejdsmetoder med fremmed terminologi kom i stedet. Derfor måtte man gribe til radikale forholdsregler, hvis man ville bevare sprogets færøske præg. Byggemateriale til de nye ord, der var nødvendige for den nye tid, søgte man i det gamle sprog, ikke for at arkaisere det,

men mere for at modernisere det. Der ankes undertiden over, at man på denne måde driver isolationistisk sprogpolitik. Dertil kan svares, at de fleste neologismer er dannet enten som oversættelseslån eller semantisk i overensstemmelse med modsvarende såkaldte internationale ord og er derfor på et dybere plan lige så internationale som de. Ellers er der ikke stor fare for isolering, da et lille folk altid er nødt til at pålægge sig den byrde – hvis det er det rigtige ord – at beherske en række fremmede sprog. At man således let kan veksle mellem fremmed og hjemligt, giver en ekstra dimension til sprogoplevelsen, som flertallet i de store ensprogede nationer ofte må undvære.

Den store sprogforsker og filolog Jakob Jakobsen var oprindeligt modvillig mod sproglige nydannelser. I en artikel af 1889, hvor han fremsatte forslag til en ny færøsk retskrivning, skriver han bl.a.: ”Gamle uddøde Former og gamle uddøde Ord kunne kun undtagelsesvis føres ind i Sproget igjen; hvad det gjælder om, det er at bevare de gode færøske Ord, Former og Udtryk, som endnu leve, selv om de ere trængte ud i Landets Afkroge og kun bruges af faae i daglig Tale, og lad os skille os af med de fremmede Ord og Udtryk, hvor vi i Forvejen have gode færøske, der kunne erstatte dem, selv om de for Tiden ikke ere i synderlig Kurs. Anderledes synes jeg dog, at Sagen stiller sig med Hensyn til de fremmede (danske) Ord, som *helt* have fortrængt de oprindelige færøske; skulde Kampen gjælde ogsaa disse Fremmedords Udjælgelse, saa maatte vi jo ad *kunstig* vej faa færøske til at erstatte dem, altsaa paa en Maade nydanne Sproget; men lad os ikke komme for meget ind i det Spor, ellers tror jeg, at vi fordærve Reformbevægelsen. Skal man danne nye Ord til Brug i Sproget, maa man helst være Mester i Kunsten, og selv da løber man den Risiko, at ens Produkter blive udléte. Og desuden, som for bemærket, Sprogudvikling foregaar mekanisk, ikke fortsættelig.”

Til trods for denne nærmest darwinistiske tankegang bliver Jakob Jakobsen imidlertid den første store nyskaber af færøsk afhandlingssprog, og han er fader til en lang række nydannelser, der har vundet hævd også i talesproget. I hans bog om Nólsoyar-Páll fra 1912 forekommer for første gang f.eks. ordet *kollvelting* for revolution – som sædvanlig, når nye ord lanceres – angives fremmedordet i parentes. Dette ord kender alle i dag. Jóannes Patursson, der skrev meget i Føringatíðindi, som han en overgang

var redaktør af, og hans broders blad Fuglaframi, var en dristig nyskaber, der var stærkt inspireret af islandsk. Chr. Matras har henledt opmærksomheden på ordet *stinni* i betydningen 'kraft, styrke' i hans ungdomsdigt Målstrev fra 1888, der indvarslede Føringsafelags sprogbevægelse. Det geniale ved det er, at det ikke er dannet som sædvanligt ved sammensætning eller med gængse produktive suffikser, men er afledt af adjektivet *stinnur* med den sjældne endelse *-i*. Det er en kunst, som kun mestres af de få særlig kyndige at genoplive uproduktive afledningsuffixer for på den måde at få en større variation i ordforrådet og derved skabe smidige ord, der igen indgår let i nye sammensætninger. Det er jo en given sag, at de fleste nye ord og oversættelseslån er sammensatte ord, og de er ofte upraktiske, når de igen skal indgå i en sammensætning. En almindelig – ikke altid velbegrundet – indvending mod færøske (ny)ord er, at de er lange og upraktiske. Derfor tror jeg, at de fleste, der beskæftiger sig med nydannelser, sætter en ære i at lade de nye ord være kortere end de fremmede. Som et friskt eksempel kan jeg nævne Jóhannes av Skarðis fine ord *ljóstak* for fotokopi, *ljóstaka* for fotokopiere, *ljóstøka* fotokopiering, *ljóstøkutól* fotokopieringsmaskine.

Et af de mange ord, som Jóannes Patursson var mester for, er det sigende ord *rennistrongur* for tovbane el. trådbane. Det var ham selv, der indførte dette transportmiddel i sin tid.

Enkelte fagområder er blevet godt dyrket og udbygget angående færøsk terminologi, mest takket være dristige og fremsynede enkeltpersoner med sproglig kyndighed. Således blev botanikken allerede i århundredets første årti velsignet med en udmærket færøsk sprogdragt skabt af højskolemanden og naturvidenskabsmanden Rasmus Rasmussen, der også virkede som skønlitterær forfatter og oversætter under pseudonymet Regin í Líð. Et eksempel på et af hans mange nydannelser, der også når udenfor botanikkens enemærker, er ordet *kykna* i bet. 'celle'. Her er der ikke tale om oversættelseslån, men en original nydannelse med grund i adjektivet *kykur* i bet. 'levende'. Det er et ord, det har slået an i almensproget og anvendes om f.eks. elektriske celler, men naturligvis ikke om celle i kloster eller fængsel. Det kaldes *klivi*, en genoplivning af et gammelt ord med bet. 'lille rum' el. lign. med støtte i isl. *klefi*.

Fysikken er det fagområde, der har fået den dristigste sproglige

nyskaber og eksperimentator af alle i fhv. landslæge H. D. Joensen. Hans store bog *Alisfrøði* fra 1969 vækker beundring og forargelse, alt efter hvilken sproglig indstilling man har. I tilknytning til bogen har Málstovnurin udgivet en færøsk-dansk og dansk-færøsk ordliste med fysiske termer. Jeg skal kun nævne to eksempler, der viser originalitet dannelsesmæssigt, nemlig *elvi* i bet. dynamik og *tøli* i bet. mekanik. *Elvi* n. ia-st afledt af *alv*, 'styrke' < *afl*, og *tøli* er gen. n. ia-st afl. af *tól*, 'redskab, instrument'. Han er også mester for ordet *tøkni* en 'overførsel' af det isl. *tækni*, med forankring i verbal-adj. *tøkur*. En hemmelighed ved at få nydannelser til at slå an, er at lade dem have en vis lydlig lighed med det afløste fremmedord.

Den mest fremragende og kyndigste af alle vore sprogfornyere er professor Chr. Matras. De ord, der er kommet fra hans ambolt, er legio. En lang række faglige ord har han skabt ved oversættelse af populærvidenskabelige artikler i den lille almanak, som Københavns Universitet begyndte at udgive 1898 på J. Jakobsens initiativ, men som desværre faldt for sparekniven i 1977. I de sidste år har han oversat en række værker fra verdenslitteraturen, og hans oversættelser er altid sproglige landvindinger. Hans nyord føles sjælden søgte og kunstlede. Han formår i sjælden grad at forene filologisk kyndighed og digterisk smag.

Heðin Brú har skrevet et mesterligt essay i *Útiseti* 1950 om et ophold, som han og hans kone havde i et afsides liggende hus i en dal nord for Vestmanna. En dag kommer et par på besøg, og langt oppe fra fjeldkanten over huset råber manden: "Hvat damar tær orðið *snýril*?" Selv om det ikke nævnes i essayet, er det klart, at den nyankomne er ingen anden end Chr. Matras. Ordet *snýril* har han dannet med betydningen *spiral*. Det morsomme er, at samme ord langt senere er blevet optegnet fra nordlige dialekter med to betydninger, "andriks avlelem" og "snoet garn, der er gledet udover spidsen på en spindetet". Chr. har over for mig bekræftet, at han ikke anede, at ordet fandtes i sproget i forvejen – der er noget, der tyder på, at nyordsdannelse ofte er udnyttelse af de muligheder, der ligger i sprogsystemet, og som den spontane orddannelse tilfældigvis ikke har udfyldt – her havde den dog været i forvejen, uden at ordsmeden anede det – og dette er ikke et enestående eksempel. Jeg selv har erfaret det, om end på en lidt anden måde. Jeg havde længe tumlet med at finde et passen-

de fær. ord for "pacemaker" i bet. 'hjerterstimulerende apparat'. Chr. Matras havde nemlig fået en sådan implanteret, og jeg mente, det var synd at han skulle bære en tingest med et så grimt udenlandsk navn så nær sit gode færøske hjerte! Pludselig, på en cykeltur fra arbejde, dukkede ordet *kvikil* op i mit hoved, afl. af *kvikur*: hurtig, levende. Ordet kunne betyde noget, der stimulerer, dets fulde form kunne være *hjerstekvikil*, men det kunne tænkes forkortet til *kvikil*. Da jeg kom på instituttet, fandt jeg til min forbavselse, at jeg selv for mange år siden havde optegnet ordet *kvikil* på Sandoy i betydningen 'lussing, slag på siden af hovedet'. Men jeg havde fuldstændig glemt det, men muligvis har det ligget gemt i underbevidstheden. Men betydningsmæssigt skulle det ikke være så langt væk: en lussing er også en slags impuls, og etymologisk er ordet gennemskueligt. M.h.t. *snyril* skal jeg tilføje, at Chr. M. heller ikke vidste, at det forekom i norske dialekter m.bet. 'snegl' (Gudbrandsdal).

Et andet genialt ord fra Chr. M.s hånd er verbet *sterva* i bet. 'sterilisere', afl. af adj. *starvur* i bet. 'blottet, uden at have noget', sikkert rodbeslægtet med tysk *sterben*. Det er dog et ord, der er lidet kendt endnu. Her er igen et eksempel på det taktiske fif at lade nyordet have et vist lydligt fællesskab med det ord, det skal afløse: *sterva*: *sterilisere* – de første fire lyd/bogstaver er fælles. Det samme gælder hans ord for molekyle, nemlig *mýl*, som dog skal være et arveord m. betydn. 'lille sten' el. 'partikel'.

Situationen omkring nydannelser er ofte den, at der kommer en opfordring fra folk, der savner et passende færøsk ord for et fremmedord, som de ikke er så glade for. Som et eksempel kan jeg nævne, at efteråret 1975 kom to af vore studenter ind på mit kontor. Deres ærinde var, at de gerne ville have et færøsk ord for volley-ball. De skulle rejse til Island for at spille mod islændinge i denne idrætsgren, og de vidste, at islændingene havde deres eget navn for den, nemlig *blak*. Derfor mente de, at det var flovt ikke at kunne præsentere deres værter for et særligt færøsk navn, men istedet måtte nøjes med det internationale. En rådførelse med ordbøger viste, at volley længst borte gik tilbage til lat. *volare*, 'at flyve'. Derfor var det nærliggende at foreslå, at det kunne hedde *flogbóltur* på færøsk. De var fornøjede med forslaget og rejste til Island med ordet. Senere slog de et slag for at få navnet anerkendt inden for Íþróttarsamband Føroya, det fær. idrætsforbund.

Til trods for nogen modstand lykkedes det efterhånden, og nu er *flogbóltur* det officielle navn på idrætsgrenen, og volleyball høres og ses næsten ikke mere. På et besøg i Finland 5 år senere erfarede jeg ved et tilfælde ved at slå op i en lommeparlør, at volleyball hedder *lentopallo* på finsk, hvilket det havde heddet siden 1940-erne – *lento* betyder flyving – en sjov fornemmelse: Sådan kan oversættelseslånets metode lede til samme resultat i ulige sprog på ulige steder til ulig tid! Et eksempel på sprogligt fællesskab i dybden til trods for forskellig form på overfladen.

Et andet eksempel kan jeg nævne på et morsomt sammenfald af lignende art.

23.10.1974 fik vi en opfordring fra H. D. Joensen om at lave et ord for *panel* i forb. som "paneldiskussion." Ud fra den kendsgerning, at en sådan forsamling gerne sidder ved et bord på en forhøjning, som man frem til ordet *pallborð* – et ord, som findes i norrønt og nyere islandsk. Paneldiskussion kan således hedde *pallborðskjak* eller *pallborðsorðaskifti* og panelmøde *pallborðsfundur*. I en kundgørelse kunne man i st. for dansk "i panelet er", udtrykke det på færøsk: "við pallborðið sita". H.D.J. var fornøjet med forslaget og anvendte utvivlsomt ordet i forb. med det møde, han skulle deltage i. Men ordet så ud til at blive en døgnflue, for det sank hen i glemsel igen. Efteråret 1976, præcis to år efter, kom prof. Halldór Haldórsson hertil som gæsteforelæser for vore studenter på Fróðskaparsetrið. Jeg modtog ham og hans kone ved færgen i Vestmanna. På vejen blev der talt om løst og fast. Han fortalte bl.a., at for få dage siden havde en mand, der ikke kunne fordrage ordet *panel*, og som skulle deltage i et sådant møde, bedt ham om at lave et islandsk ord for det færøske. Jeg var meget spændt på at høre resultatet, og minsandten om det ikke var netop det samme ord, som jeg havde foreslået to år i forvejen, nemlig *pallborð*. Det alm. er ellers, at islændinge kommer først og vi bagefter! De sidste par år er der pludselig kommet liv i vort ord, det har ligget i dvale i mange år. Det er kommet ind i suppl. til J. av Sk. Dansk-færøske ordbog fra 1977, og derfra er det sikkert kommet ud i cirkulation!

Den ændring af samfundet, som begyndte i sidste del af forrige århundrede, kan nu siges at være fuldbyrdet. En lang række forskellige arbejds måder og områder med en rig hjemlig terminologi eksisterer pludselig ikke mere, og en stor del af det ord-

forråd, der var gængs for kort tid siden, er blevet passivt og er på vej ud. Nye arbejdsmetoder præget af ny fremmed teknik er kommet i stedet, og praktisk talt alt sprog i den forbindelse er fremmed.

Sælgere og teknikere tænker af forståelige grunde ikke så meget på den sproglige side. De, som er interesseret i sammenhængen i sproget, er bekymrede, for den opvoksende generation får et ordforråd, der i stort omfang er ufærøsk. Vi er mange, der mener, at der fra sprogrøgtens side bør gøres noget aktivt for at forfærøiske i det mindste hovedordene i forbindelse med nye teknikker, ihvertfald de ord, der indgår i almensproget. Et prækært område er det, som har med datalogi at skaffe, især fordi så mange af os ældre forstår så lidt af, hvad det gælder, og derfor har svært ved at foreslå afløsningsord. Det har længe været mit ønske at kunne finde et færøsk ord for datamaskine (sv. dator, nyere dansk datamat, eng. computer), der var lige så håndterligt som det islandske *tölva*, som Sig. Nordal skabte i slutningen af 60-tallet. Forsøg med at få den sammensatte færoisering *dátutól* igennem har ikke slået an, og som nævnt ser man gerne en afledt form i st. f. en sammensat, da et sådant ord jo gerne skal indgå i en række nye sammensætninger. I den sidste tid har den uheldige hybridform *computari* bredt sig mere og mere. En gang i januar i år besluttede jeg at gøre et forsøg på at finde et smidigt ord. Da computer som bekendt betyder regner/regnemaskine, valgte jeg at gå ud fra samme ord som Sigurður Nordal, nemlig stammen i ordet *tal* med verbalformen *telja*. I en eftersøgning efter et afledningssuffiks standsede jeg ved *-d*, en udvikling af det germ. suff. *-iþō*, der gerne forårsager *i*-omlyd. Med tilføjelse af dette suffix kom der ud af ordet *tal* et nyt ord *teld*, et stærkt bøjet femininum-sord. Da *-d* gerne er et abstrakt-suffiks, mente jeg, at *teld* kunne betyde elektronisk databehandling, det som på dansk kaldes edb, og svensk adb, engelsk edp. Mange redskaber har en endelse *-a* og er svagt bøjede femininum-sord, f.eks. *kirna*, *ríva* osv. Sådan kom jeg frem til formen *telda* for datamaskine. Det varede længe, før jeg vovede at nævne det for nogen. I beg. af april blev der holdt et møde mellem repræsentanter for Málstovnurin og journalistforeningen, efter ønske fra sidstnævnte organisation, til rådslagning om aktuelle sprogproblemer inden for nyhedsformidlingen. Tilfældigvis stod en datamat i lokalet fra et møde for

havbiologer, der havde benyttet mødelokalet. Da der var en god og positiv stemning på mødet, vovede jeg springet og præsenterede deltagerne for ordet og forklarede nøje, hvordan det var tænkt. Journalisten fra Sosialurin skrev om mødet og omtalte i artiklen det nye ord telda for datamat. Der kom en voldsom reaktion fra en indsender, der spurgte, hvad ordet skulle associere til, jeg benyttede chancen at svare igen med en udførlig forklaring. Siden har ordet været at se i aviser og høre i radioen af og til. For nogen tid siden fortalte en kassedame i en butik mig, at hendes 15-årige datter, der havde været i erhvervspraktik på et kontor, i sin rapport til skolen havde skrevet, at hun bl.a. havde "skrivað á teldu". Ordet forekom i en gymnasie stil i sommer, som jeg læste som censor.

Jeg nævner dette som et eksempel på, hvor rodfæstet traditionen med hjemlige afløsninger er i færøsk sprogbevidsthed. Selv om man i årevis har anvendt et fremmedord, er holdningen hos mange endnu sådan, at det ikke er utænkeligt, at et færøsk ord alligevel kan have en chance. Men alt afhænger af den stilling, som pressen indtager til ordene. Er den positiv, går der ikke lang tid, før et nyt ord er slået an, men er den negativ, har ordet heller ikke mange chancer for at komme til live. Der er masser af eksempler på gode nyord, der ligger gemt og glemt i artikler rundt omkring.

Der er længe fra sprogfolkene blevet næret skepsis og uvilje mod den slags ordmageri, men til trods for det er det en udbredt foreteelse vidt omkring i lande, der er helt uafhængige af hinanden – gerne hos folk, hvis sprog står eller har stået i skyggen af et andet. I Wales har jeg hørt, at der drives et systematisk arbejde med at konstruere tekniske termer på hjemlig grund. På Swahili er der de sidste 17 år dannet en uhyre mængde ord og termer på mange fagområder, på hvilke sproget tidligere var udyrket.

Den fatalistiske darwinistiske betragtningsmåde, at sproget udviklede sig mekanisk, har fået et alvorligt skud for boven, siden det pludselig blev anstændigt at tale om "language planning" efter pres fra de mange nye stater, hvis sprog, der har ligget brak under koloniherrernes regime, nu kræver en hurtig og effektiv

udrustning til at møde de krav, som en moderne verden stiller til dem. Nu er der ikke tid til at afvente en mekanisk udvikling. Der skal ske noget, og det skal gå stærkt. Nu er pludselig de indgreb, som f.eks. vi har gjort i sproget gennem 100 år, og som der er blevet ironiseret over fra forskellige sider, i pagt med nutiden – og fremtiden. Vi har ikke råd til at udlevere sprogets ve og vel til sælgere og hæsblæsende journalister. De kyndige, der kender sprogets anatomi, må give deres bidrag til sprogets røgt og ikke kun beskæftige sig med at registrere og beskrive.

Med svenska ord – om ordbildning på svensk botten

Av Ulla Clausén

Ordbildning på inhemska botten är som vi vet av största vikt för isländskan, finskan, grönländskan och för samiska språk. Svenskan har nu inte på samma sätt behövt kämpa för sin existens och har därför kunnat tolerera främmande påverkan av olika slag genom tiderna utan att språket hotats. Men därmed är inte sagt att vi varit eller är likgiltiga för de problem som de främmande orden medför – på de två föregående språkmötena ventilerades t.ex. stavningen av dem i de centralnordiska språken. Däremot har vi kanske alltför sällan diskuterat och analyserat vad vi gör och vad vi kan göra inom ordbildningen på svensk botten. Vi borde kanske oftare fråga oss vad som gör ett ord till ett bra ord som accepteras och används av språkbrukarna.

Formella regler

Ett ord som bildas på svensk botten använder vanligen något av de produktiva affixen eller följer de regler som finns för sammansättning. Jag vill därför först rikta uppmärksamheten på den formella sidan av ordbildningen.

Substantiv, adjektiv och verb är de grammatiska kategorier som vi i första hand har behov av när nya ting, företeelser och begrepp skall uttryckas. Vi finner ofta hela serier av ord uppbyggda kring samma bas, både i det romanska och det germansk-nordiska systemet i svenskan. De romanska serierna är emellertid ofta fullständigare än de inhemska, som i många fall saknar ett klassificerande adjektiv till verbalabstrakterna. Detta kan bero på en ursprunglig skillnad mellan germanska och romanska språk. Vi föredrar sammansättningar där romanska språk har

ordförbindelser. (Jämför t.ex. *penningbekymmer* och *pekuniära bekymmer*.)

Ett ord bildat i enlighet med systemets regler borde ju bli lyckat, men så är inte alltid fallet. Låt mig ta ett exempel. Verbalsubstantiv bildas främst med suffixen *-(n)ing* och *-andel-ende*. Vid intransitiva verb är *-(n)ing* det normala och neutrala suffixet, medan *-ande* framför allt brukas för att beteckna att handlingen eller verksamheten upprepas eller fortgår. (Jämför ”cykling på gården är förbjuden” och ”det ständiga cyklandet på gården stör oss”.) Vid transitiva verb används vid abstrakt betydelse i allmänhet en avledning på *-ande*, eftersom motsvarande avledning på *-ning* med sin mer konkreta betydelse skulle bli vilseledande. (Jämför ”samlandet av belägg tog lång tid” – ”samlingen av belägg var imponerande”.)

Ändelsen *-ning* ersätter i de flesta fall engelskans *-ing* på svensk botten; därför ändras t.ex. engelskans *mobbing* med akut accent till *mobbning* med grav accent. Men åtskilliga språkbrukare envisas tyvärr med att behålla *-ing* (med akut accent), t.ex. *surfing* i stället för *surfning* (med grav accent). Det engelska ordet *hearing* kunde lämpligen i svenskan översättas med *hörning*. Detta ord föreslogs för några år sedan av språkvårdare, men det har aldrig accepterats. I stället har *hearing* behållits eller ersatts med ”utfrågning” och liknande ord. Orsaken härtill kan vara att verb med stam på *r* även kan ha formen *-ing*, och att vi inte gärna använder verbet *höra* i betydelsen ’fråga’ utom i polisiära sammanhang.

Avledning med suffix ger ord med ett enkelt innehåll som kategoriseras genom ändelsen. Regelmässiga prefixavledningar för att modifiera ett innehåll är betydligt sällsyntare bland nyorden. Ett prefix som fortfarande är gångbart är i alla fall det negerande *o-*, t.ex. i *ohemlig* ’icke hemlig’, *okändis* ’person som inte är någon kändis’. Emellertid är sammansättning den metod som i de flesta fall kommer till användning för att bilda ord med ett komplext innehåll. Och svenskan har i stort sett obegränsade möjligheter att bilda sammansättningar.

Emellertid får reguljära sammansättningar ofta till betydelsen fungera som avledningar, både prefix- och suffixavledda. Många sammansättningsleder har nämligen fått en så uttunnad betydelse att de i själva verket blir ett slags affix. Det gäller t.ex. efterleden

-vänlig i adjektiv som *tandvänlig* (om sötsak som inte skadar tänderna) och *djurvänlig* i bemärkelsen 'som är bra för djur' – att jämföra med den äldre betydelsen 'vänligt inställd till djur'. Och förstärkningsord som *jätte-* används även om små ting (*jätteliten*), *skit-* även om bra eller goda saker (*skitsnygg*, *skitgod*).

Tendenser i dagens svenska

Ett nybildat ord skall inte bara följa de formella regler som finns för ordbildning utan helst också ansluta sig till mer övergripande strategier i språket.

Det finns i dagens svenska två motsatta tendenser som gör sig gällande. Det är tendensen att bilda långa ord och uttryck och tendensen att förkorta och skapa kortord. Dessa tendenser är nära förbundna med två andra, nämligen tendensen att krångla till språket och önskan att förenkla det.

De sammansatta orden blir ofta långa, alltför långa enligt språkvårdarna. Ett exempel är *högrafikutsättningsutjämningsystem* (36 bokstäver), ett ord som kan vara svårt att tolka. Det betyder helt enkelt att under högrafik sätts fler bussar in med jämn spridning i tiden.

Många efterleder fungerar också i den offentliga svenskan som förlängande prydnader – ett slags skrytfenor utan någon betydelse alls – och bör lämpligen strykas, som när *frågeställning* betyder detsamma som *fråga* och *prissättning* detsamma som *pris*.

Också verbala uttryck kan förlängas utan något giltigt skäl, t.ex. med en onödig partikel: vi har sålunda *boka upp* vid sidan av *boka*, *starta upp* vid sidan av *starta*.

Å andra sidan bidrar partikel + verb i många fall till att ge en kort men koncentrerad betydelse, som i verb + *bort*, t.ex. *bygga bort* (t.ex. "bostadsbristen") i stället för "genom byggverksamhet lösa bostadsbristen", *kompromissa bort* (t.ex. "oenighet") i stället för "genom kompromisser åstadkomma att oenighet försvinner". Partikeln *fram* är vanlig i nya verbala uttryck, som *forska fram* (t.ex. "nya produkter") och ersätter det längre "genom forskning söka få fram nya produkter".

Tendensen att bilda långa ord samverkar alltså med önskan att nå koncentration. Det är vanligt att låta en ordfogning bli ett koncentrerat, sammansatt ord när ett begrepp blir aktuellt.

”Handikapp i arbetet” blir *arbetshandikapp*, den drabbade är *arbetshandikappad*. ”Vård av anhörig” blir *anhörigvård*, ett ord som faller in i raden av vårdord: *egenvård*, *friskvård*, *hemvård*, *lätvård*, *närvård*, *terminalvård* (dvs. vård i livets slutskede, egentligen en översättning av engelskans *terminal care*).

Det finns också en förkärlek för långa verb med ett komplext innehåll. I stället för en ordfogning med flera ord får vi ett enda långt ord. I stället för ”att hyra för kort tid” får vi *korttidshyra*.

En speciell, koncentrerad typ av sammansatta verb är retrograderingarna där man utgår från ett sammansatt ord, i regel ett substantiv, och bildar till det ett verb, t.ex. *snabbklacka* till *snabbklackning*, som alltså betyder ’utföra snabbklackning’, att jämföra med en normal sammansättning med *snabb*, t.ex. *snabbutreda* ’utreda snabbt’.

Tendensen att använda kortord är typisk för dagens språk. Så har t.ex. tandläkarinstrumentet *salivsugare* vanligen den kortare formen *salivsug*. Och korta verbalabstrakter avledda med s.k. nollsuffix smittar av sig, t.ex. *åk* i stället för *åkning*. Förkortning kan emellertid ofta som vi vet medföra att begripligheten minskar, i synnerhet när samma förkortning kan stå för många saker, som t.ex. *A* i *A-avdrag* (löneavdrag för stats- och kommunalanställda), *A-försäkring* (arbetslöshetsförsäkring), *A-lag* (ironiskt om utslagna) och *A-lös* (arbetslös).

I dagens svenska blir de förkortade, ibland vardagliga orden ofta normalord, medan de oförkortade skjuts åt sidan. Så ersätter t.ex. det elliptiska *akuten* ofta ”akutmottagning”, initialordet *ATP* i regel ”allmän tilläggspension” och initialordet *VVS* nästan alltid ”värme-vatten-sanitet”.

En annan tendens i dagens svenska är nämligen förskjutningen av stilnivåerna, varigenom många ursprungligen mycket vardagliga ord numera accepteras i mer formella sammanhang.

Det gäller t.ex. det i dagens svenska så produktiva suffixet *-is*, som dels bildar personord till adjektiv (t.ex. *kändis* som lånats in både i danskan, norskan och översatts i finskan), dels sakord som ofta är kortord (t.ex. *dagis* för *daghem*). Det är en ändelse som faktiskt är av mycket gammalt datum i svenskan. Ursprunget är latinskt (jämför latinets *finis* ’slut’ och *rudis* ’rå’). Ord med detta suffix hörde ursprungligen hemma i skolpojks- och studentslang, spriddes sedan genom olika yrkesspråk och är i dag ett vanligt

inslag i vardagsspråket. Och gränserna mellan olika stilnivåer har alltså förskjutits så att många kortord på *-is* blivit vanliga i allmänspråket, t.ex. *kompis*.

Översättning

Främmande språk kan spela en avgörande roll för svensk ordbildning, nämligen för översättningarna. Somliga svenska ändelser passar utmärkt att ersätta främmande med, t.ex. adjektivsuffixet *-ig* för engelskans *-y*, bl.a. i *trendig*. Suffixet *-ig* är nämligen mycket produktivt; traditionellt är basen ofta ett verb (t.ex. i *förig* 'som låter sig föras, som för sig väl'), men i dag är substantiv lika ofta utgångspunkt för avledning, t.ex. *divig* 'som anstår en diva'. På köpet får man inte sällan en nedsättande betydelse. Och den inhemska, korta ändelsen *-a* är mycket användbar för att överflytta engelska verb till svenska, t.ex. *push* till *pusha* i betydelsen 'puffa' eller översätta, t.ex. *can* till *burka* i betydelsen 'fylla på burk'.

Ett enkelt substantiv i det främmande språket kan i lyckliga fall täckas av ett enda ord i svenskan, som engelskans *high* av *hög* i betydelsen 'narkotikapåverkad' etc., det engelska verbet *bus* av avledningen *bussa*. Men innebörden av engelskans *approach* kan knappast ges av ett enkelt svenskt ord. Man får laborera med uttryck som "sätt att närma sig ett problem" etc.

En främmande struktur överflyttas lätt till svenskan på så sätt att ett sammansatt ord eller flerordigt uttryck blir ett sammansatt ord (eller flerordigt uttryck). Led för led kan t.ex. *aquaplaning* översatts med *vattenplaning*.

En korrekt översättning kan förvisso bli svårbegriplig, t.ex. det äldre uttrycket *efter huvudtalet* som kan förekomma i protokoll. Det är alltså inte fråga om det viktigaste talet som någon hållit (jämför *huvudtala* – *huvudtalare*), utan i botten ligger det latinska välkända uttrycket *per capita*.

När en ordagrann översättning i det långa loppet av en eller annan anledning förefaller mindre lämplig kan det främmande mönstret överges och en nybildning ske på svensk botten. Så har t.ex. engelskans *windsurfing* först översatts till *vindsurfning* för att så småningom ersättas av *brädsegling*, ett ord som tack vare sportens popularitet snabbt kunnat spridas.

I stället för en ren översättning eller en omskrivning har språkvården ofta sökt åstadkomma en helt fristående ordbildning, som *storphjärna* för engelskans *brainstorm* (eg. 'sinnesförvirring'). *Storphjärna* har emellertid aldrig slagit. Det har i stället fått varianter som *idémöte* etc.

Samhällslivet

Inte bara rent språkliga ting utan även förhållanden utanför språket påverkar ordbildningen. Samhällets förändringar, nya idéer och attityder präglar nämligen språket och medverkar till att ord byts ut.

En fråga som blivit aktuell under de senaste åren är jämställdheten mellan män och kvinnor. I dagens jämlika samhälle är *-are* en ändelse för bägge könen. Särskilda femininformers används inte längre för att markera kvinnokön. Sålunda har yrkesbeteckningen *lärare* ersatt *lärarinna*. Men det omvända förhållandet gäller beteckningen *sjuusköterska* som behållits för kvinnor; nytillkommande män i yrket benämns *sjuuskötare*, tidigare *manlig sjuusköterska* och *syster*.

Över huvud taget är frågan om genus en het potatis. För ett par år sedan erbjöd ett företag med kontorsvikarier sina tjänster i annonser med änglagestalter av kvinnligt kön. Med anledning härav fick vi i massmedierna ta del av en debatt om änglars kön och fick den viktiga upplysningen att änglar visst inte är utpräglat kvinnliga, de är könsneutrala eller eventuellt av manligt kön. Könsneutrala ord eftersträvas alltså i dag.

Många ord som präglas av samhällsförhållandena förslits emellertid snart och byts ut. Exempel på denna typ av ord är *fosterhem* som ersatts av *familjehem*, *hemsamarit* av *vårdbiträde*, *socialhjälp* av *socialbidrag* och *socialvård* av *socialtjänst*. Men ofta kvarstår det äldre ordet vid sidan av det nya och verkar störande; folk blir osäkra på vilket ord de lämpligen bör använda. Även om termen i princip avskaffats försvinner den inte ur bruk med en gång. (Om detta har docent Martin Gellerstam skrivit i uppsatsen "Om termer som inte vill dö" i Språkvård 1/1984.) Det är alltså inte begreppen bakom orden som förändrats utan vår syn på dem. Ofta är risken stor för att orden blir vaga och intetsägande när de skall täcka så stora bitar av tillvaron och verka så okontro-

versiella att ingen skall kunna känna sig utpekad eller missgynnad. Vilka behandlas t.ex. på ett *behandlingshem*? Det är narkomaner och alkoholister eller som det numera heter: "människor med missbruksproblem". Vilka bor på *bostadshotell* och *lägenhetshotell*? Bostadshotell är avsedda för pensionärer, lägenhetshotell står öppna för vem som helst.

Medvetet skapande

En namngivning kan vara resultatet av ett prövande av ordbildningsmöjligheterna och ett sökande bland olika morfem för att finna material till att skapa ett nytt ord. Ett sådant medvetet skapande ger tillfälle till att väga olika ordformer och typer mot varandra. Men det kan vara svårt att veta vad som i praktiken blir mest lyckat. En alltför genomtänkt ordbildning kan verka sökt och onaturlig och tolkas fel av språkbrukarna.

Ordet *naturum* myntades 1973 på Naturvårdsverket för en typ av utställningslokal som skall visa och åskådliggöra naturen i ett visst område. Enligt uppgift har ordet bildats till det internationellt gångbara *natur* med anknytning till *museum* som en motsvarighet till latinets *locus naturarum* 'plats för naturföreteelser' och efter mönster av andra namn på lärda institutioner, t.ex. *Silvanum* (ett skogsmuseum). Tanken var att ordet skulle ha en latinskerad form. Mönstret hämtades alltså utifrån, men språkbrukarna uppfattar inte sällan ordet som en inhemsk sammansättning "ett rum för naturen". Sålunda ser man ofta ordet stavat med två *r*.

Spontan nybildning

Den andra typen av ordbildning på svensk botten är den spontana. Det händer alltså att ord från vardagsspråket och slangen byter stilvärde och placeras i en långt finare omgivning än tidigare. Så har t.ex. ordet *flummig* fått en ny status. Det är med all sannolikhet en svensk skapelse, ursprungligen myntat i knarkarkretsar. Det är möjligt att det gamla ordet *lummig* (dvs. lätt berusad) är grundord. Konsonantförbindelsen *fl* är vanlig i ord med nedsättande betydelse, som t.ex. i *flabba* (skratta), *flamsa* (uppträda bullersamt, skratta högljutt).

Missbrukarna brukar enligt uppgift skilja mellan *flummig* i betydelsen 'påverkad av narkotika på ett behagligt sätt' och

nipprig 'påverkad på ett obehagligt sätt'. Och *flummig* fick utanför haschkulturen en negativ betydelse av 'vrigg, intellektuellt oredig'. I den aktuella svenska skoldebatten har vi ofta hört *flumpedagogik* användas nedsättande om en viss pedagogik som påstås sätta elevens personlighetsutveckling före kunskapsinhämtandet och *flumpedagoger* om de lärare som omhuldar en sådan pedagogik och gör den svenska skolan till en *flumskola*. Det har också i den politiska debatten talats om *flumliberalism* och *flumradikalism*. Vad gäller språket används *flum* om "ett luddigt och vagt språk" som egentligen ingenting betyder eller betyder något annat än vad orden står för. De som ägnar sig åt detta *flum* – eller avlett med det nedsättande *-eri* : *flumneri* – kallas med den gamla knarkartermen för *flummare* och de tillhör *flumfolket*.

Ordbildning på svensk botten är nog inte enbart en fråga om bruket av de rätta affixen i en avledning eller de rätta formerna i en sammansättning. Ett korrekt bildat ord som följer etablerade mönster kan misslyckas. Ett exempel är det tidigare nämnda *hörning*. Vad gör ett inhemskt ord till ett lyckosamt ord, som inte bara lever ett ordlisteliv, men som brukas spontant, utan språkvårdens påpekanden och förbud mot att använda andra, kanske främmande varianter? Det är klart att det ofta är en tillfällighet som avgör om ett ord sprids eller inte. Men ett ord som har en speciell klang, en viss känslöfärg och ett innehåll som ej är urvattnat eller knastertorr utan associationsrikt och fullt av liv, det tilltalar språkbrukarna – och blir brukat. Det bör också vara relativt kort för att kunna användas som bas för nya avledningar och sammansättningar. Och ett bevis på att ett ord har slagit, det är när vi får hela serier av ord med samma bas som i *flum*, *flummande*, *flumneri*, *flummig* och *flumma* med de mest produktiva suffixen, och när basordet sedan återkommer i sammansättningar som *flumpedagogik* etc.

Vi har alltså en hel del att lära av den spontana nybildningen när vi skall skapa nya ord och termer för nya företeelser och begrepp. Vi kan här få en aning om vad som gör ett ord till ett ord som slår, till ett ord som både *kan* användas och som *används* ofta. En term- och ordskapande språkvård som vill bli framgångsrik borde kanske mer lyssna på det ursprungliga och vardagliga språket, även när det är fråga om det utslätade och funktionella allmänspråket.

Orddannelse på hjemlig grund

Af Erik Hansen

Ordet *orddannelse* har flere betydninger. For det første betegner det ords morfologiske struktur; sådan bruges termen i de fleste grammatikker og andre sprogbeskrivelser, og "orddannelse" omfatter især sammensætning og afledning. For det andet kan *orddannelse* betegne den proces hvorved nye ord opstår. I det følgende tages termen *orddannelse* i denne sidste betydning. Orddannelse foregår konstant. Det er en fundamental egenskab ved sproget at det løbende kan udvide sit leksikon, og evnen til at danne og forstå nye ord indgår i sprogbrugernes kompetens.

Pia Riber Petersens og Jørgen Eriksens bog "Nye Ord i Dansk 1955-75", der registrerer ordtilvæksten i en 20-års periode, indeholder ca. 4.500 af de centrale nyord fra perioden, men medtager ikke de meget specielle faggloser.

Af disse nyord er ikke ét skabt af Dansk Sprognævn. Orddannelsen i dansk foregår, formentlig som regel ret ureflekteret, på de steder hvor behovet for nye ord opstår: på avisredaktioner, i Folketinget, blandt medarbejderne i radio og fjernsyn og blandt fagfolk af alle slags. Dansk Sprognævns rolle er først og fremmest at registrere de nye ord når de er dannet og dukker op på tryk. Danmark har således ingen bevidst sprogpolitik mht. orddannelse.

Nye ord af gamle dele

Det altovervejende normale i dansk er at nye ord dannes af materiale (ord og morfemer) som eksisterer i sproget i forvejen. Det er det der sker ved almindelig sammensætning og afledning.

Orddannelse er således beslægtet med syntaks: et begrænset antal elementer med fastlagt betydning kombineres efter kendte regler til et i princippet uendeligt antal hhv. ord og sætninger med

et uendeligt antal komplekse betydninger.

En af de vigtige forskelle mellem orddannelse og syntaks er at idiomatisering (fraseologisering) i syntaksen langt fra er så hyppig som leksikalisering er i orddannelsen. Ved leksikalisering kan man forstå det forhold at et ord ikke får den betydning som kan afledes af enkeltelementernes og selve orddannelsestypens betydning. Der kan være tale om betydninger som intet har med enkeltelementernes betydning at gøre: *tegnebog*, *æbleskive*; eller der kan være tale om en betydning der ekstensionalt er indskrænket i forhold til den "teoretiske" betydning. Ordet *spillehus* i dansk skulle teoretisk kunne betyde 'et hus hvor der spilles' – altså fx et teater, en koncertsal eller et kasino; men ordet har kun den sidste betydning.

En orddannelsesmetode der så at sige aldrig bruges i dansk, og som vistnok i det hele taget er fremmed for de fleste sprog, er den rene konstruktion af ord og morfemer. Men direkte lån fra andre sprog minder om konstruktionsmetoden for så vidt som der dannes ord af elementer der ikke eksisterer i sproget i forvejen. En sprogbruger der ikke kender ordene fra det långivende sprog, må have dem defineret, på samme måde som hvis det havde været konstruerede ord eller morfemer: *logo*, *tvæk*, *ragger*, *hems*, *entre-côte*.

Ved orddannelse på hjemlig grund må man forstå orddannelse som kun benytter eksisterende sproglige elementer. Men dette kan tolkes på forskellige måder. Man kan mene at kun elementer der altid har eksisteret i sproget må indgå i orddannelse på hjemlig grund; en anden holdning vil være at acceptere elementer som nok er indlånte, men som er gamle i sproget og strukturelt tilpasset; og man kan endelig som orddannelse på hjemlig grund acceptere orddannelse med elementer der findes i sproget, uanset deres oprindelse og strukturelle tilpasning.

Fra hjemligt til fremmed

Det vil sige at man kan arbejde med en glidende overgang fra den utvivlsomme orddannelse på hjemlig grund til orddannelse hvis materiale er groet på fremmed territorium. Nedenstående oversigt, hvis eksempler alle er hentet fra "Nye ord i dansk", skal vise dette; men der er mulighed for at inddele yderligere og operere med langt finere nuancer.

- (1) *Dannelser med hjemlige elementer*
 - a. Ord hvis dele består af arveelementer:
 - ejerbolig, tværfaglighed, børnehus, virksomhedsnævn, forhåndslån, kropsnær, tørstege, nøgenbade, tingsliggøre.
 - b. Ord hvori der indgår indlånte, men tilpassede elementer ("låneord"):
 - børnemagt, rotteræs, fritidsområde, værkstedssamtale, nøgleklar, langtidspanlægge, genbruge, punktstrejke
- (2) *Hybride dannelser*
 - a. Ord som indeholder et fremmedelement ("fremmedord") der er kendt i sproget i forvejen:
 - bomiljø, protestsang, laserstråle, perspektivløs, helårsisole-ret, eftertackle, bortcensurere.
 - b. Ord som indeholder et nyt fremmedelement:
 - hårspray, speedbåd, tørretumbler, intercitytog, singleulykke, salgsminded, circuittræne
- (3) *Dannelser med fremmede elementer*
 - a.1. Begge elementer er kendte i forvejen:
 - miljøkontrol, debatteater, returemballage, kulturfascistisk, socialimperialistisk.
 - a.2. Et af elementerne er kendt i forvejen:
 - stereodeck, kvadrofoni, dragshow, spotmarked, shoppingcenter, kredibilitet, sofistikeret.
 - b.1. Ingen kendte elementer, komplekse:
 - overheadprojector, paperback, offshore, understatement, steakhouse, hardware, display, taxfree.
 - b.2. Ingen kendte elementer, simplekse:
 - check, respons, fil, live, camp, corny, flippe, shake, lease, junta, sputnik, karate, cappucino.

Man kan nu vælge den konsekvent puristiske holdning og hævde at kun (1) bør betegnes som orddannelse på hjemlig grund. Man kan også vælge at sige at det afgørende er om ordene dannes af elementer der faktisk findes i sproget på det nye ords dannelses-tidspunkt: *appelsin*, *cykel* og *station* betragtes altså som danske ord. I så fald bliver både (1), (2) og (3)a.1. at regne for ord der er opstået ved dannelse på hjemlig grund, og gruppen (3)a.2. er det i al fald delvis.

I "Nye ord i dansk" er det, takket være de afsluttende registre,

muligt at tælle op hvor mange ord der helt eller delvis er dannet af elementer der ikke fandtes i sproget i forvejen (dvs. grupperne 2.b, 3.a.2, 3.b.1-2). Der er ca. 450, og da ordbogen indeholder omkring 4.500 ord, vil det sige at i perioden 1955-75 er ca. 90 % af de danske nyord blevet dannet på hjemlig grund, som afledninger, sammensætninger eller som oversættelseslån.

De enkelte långivende sprog

Hovedparten af de ord der i moderne dansk dannes på fremmed grund, stammer fra engelsk. Ved overføring af ord fra andre sprog er oversættelse hovedreglen.

Norsk og svensk: Ord fra norsk og svensk bliver i reglen overført til dansk ved minimale ændringer i udtale, ortografi og bøjning, således at ordene kommer i overensstemmelse med dansk sprogstruktur. Eksempler fra norsk er *restskat, trækprocent, skatetræk, markedsføring*; fra svensk: *akademisering, finkultur, arbejdsformidler, letmælk, tilvalg*. Overførsel af ordstammer der ikke findes i dansk, er meget sjælden. Fra norsk: *hems, soling*; fra svensk: *kendis, ragger, snapreprise*.

Tysk: Oversættelseslån er altdominerende: *krybespor, kontorlandskab, udviklingsland, gæstearbejder*; latinske ord i tysk overføres som tilsvarende latinske ord i dansk: *aleatorisk, parkometer*. Direkte overførsel er så sjælden at ordene har karakter af citatord: *berufsverbot, verfremdung*.

Fransk: Franske ord synes ret ubesværet at kunne overføres når de i kraft af deres endelse kan henføres til traditionelle morfologiske typer i dansk: *absurdisme, egalitær, mondovision, lektør*. I de fleste andre tilfælde er der tale om oversættelseslån: *blå time* (l'heure bleue), *slusepris* (prix d'écluse), *caféteater* (caféthéâtre). Det bemærkes i øvrigt at alle franske forbindelser af flere ord, fx sammensætninger eller substantiv + adjektiv eller genitiv, er indgået i dansk som oversættelseslån, jf. nedenfor om engelsk. Egentlige direkte lån fra fransk er få og findes især inden for området mad og mode: *charolais, culotte, boutique*. Denne sidste type søger sprogbrugerne at overføre med korrekt fransk udtale;

typen *egalitær, mondovision, lektør* tillempe til dansk udtale, fx med stød og uden nasalerede vokaler.

Engelsk: Fra engelsk overføres, i modsætning til de andre sprog, en stor mængde ord direkte, også uden at der tilstræbes tillempe af stavning, udtale og (for substantivers og adjektivs vedkommende) bøjning. Mere end halvdelen af ordene fra engelsk er dog oversættelseslån. Til gengæld er mængden af de engelske ord så stor at de direkte lån i høj grad mærkes.

Det er formentlig umuligt at finde frem til én regel eller tendens der afgør om et engelsk ord overføres direkte eller om det overføres som oversættelseslån, altså på hjemlig grund. Hvis man imidlertid ser på listen med de direkte lån i "Nye Ord i Dansk" (p. 605–7), bemærker man at der er påfaldende mange korte ord, for eksempel er sammensætninger relativt sjældne; det er fordi de som hovedregel er oversat og derfor står på listen over oversættelseslån (p. 608–10). Af ca. 315 engelske simpleksord (dvs. ord der for en synkron betragtning ikke er sammensætninger) er 18 % oversat til hjemlige dannelser, fx *afskrækkelsesvåben* (deterrent), *lagtidsleje* (lease), *-indstillet* (-minded, fx *salgsindstillet* fra *salesminded*), *tilgang* (approach; *tilgang* er først registreret efter 1975; i øvrigt bruges *lease*, *-minded* og *approach* også i de uoversatte former). Af ca. 390 komplekse engelske ord (sammensætninger) er 72 % oversat, fx *nedtælling* (count down), *tebrev* (tea bag), *ikke-voldelig* (non-violent), *frysetørre* (freeze dry).

Man må kunne tænke sig i al fald to forklaringer på denne tydelige tendens. For det første er de sammensatte engelske ord på grund af deres længde og kompleksitet ret uhåndterlige i dansk: *one-way communication*, *credibility gap*, *nonproliferation treaty* osv. For det andet er det i reglen let at oversætte sammensætninger til dansk led for led: *envejskommunikation*, *troværdighedskløft*, *ikkespredningsaftale* osv. At oversætte et simpleksord er gennemgående langt mere besværligt, og de forbliver tit uoversatte: *camp*, *lobby*, *rock*, *squash* osv.

Der synes gennem dansk sproghistorie at være en klar tendens til at det er ordene fra det dominerende blandt de långivende sprog der kan overføres direkte som fremmede elementer. Fra middelalderen var det således tyske ord der blev overført uden

oversættelse; i det 17. og 18. århundrede overførtes store mængder af franske ord på samme måde, og i dette århundrede er det altså engelsk der bidrager med betydelige mængder af uoversatte ord.

Filologi og praksis

Det er som nævnt sjældent at Dansk Sprognævn har lejlighed til at foreslå nye ord eller vurdere konkurrerende nyord. Men når der rådgives mht. orddannelse er det et væsentligt argument for anbefaling at et ord består af dele som kendes i dansk i forvejen. Dansk Sprognævn har således i tidens løb – i øvrigt uden stor succes – foreslået eller anbefalet ord som *bredlærred* (wide screen), *bærepansbåd* (hydrofoillbåd), *sprængtegning* (exploded view), *naturvogter* (ranger), *havanlæg* (offshoreanlæg).

Som det er fremgået sker orddannelsen i dansk overvejende på hjemlig grund, men absolut ikke efter puristiske retningslinjer. Og lige så vel som man i andre nordiske lande kan fremhæve det demokratiske som et argument for puristisk nydannelse, således kan man i Danmark karakterisere den traditionelle danske orddannelse som den der gennemgående giver de lettest forståelige ord.

Danmark har ingen tradition for nydannelser af typen *kuldvarp* ('revolutionær', Per Sprogild), *adbyrd* ('gestus', H. C. Ørsted, Mogens Nissen), *huskud* ('indfald', gl.dansk, Hans Dahl), hvor oprindeligt danske, men obsolete elementer bruges i orddannelsen.

I sådanne konstruktioner er det kun fra et rent filologisk synspunkt der er tale om hjemlige elementer. For sprogbrugeren er de fremmede og vanskelige, mens nyord som *energipolitik*, *parkeringskontrollør* og *magtpyramide* føles som gennemskuelige og håndterlige ord.

Kilder

Hans Dahl: Dansk hjælpeordbog til fredning af det hjemlige og uddrivelse af det unyttige fremmede i vort modersmål. Kbhvn. 1875.

Mogens Nissen: Gør sproget frit. (Vort nordiske modersmål IV). Kbhvn. 1948.

Per Sprogild (dvs. Ernst Møller): Dansk Sprogavl. Kbhvn. 1901.

Pia Riber Petersen: Nye Ord i Dansk 1955–75. Under medvirken af Jørgen Eriksen. Kbhvn. 1984.

Språkförståelse och språkpreferenser i internordisk kommunikation på Island

Av Ulla Börestam

Den nordiska språkgemenskapen framhålls ofta som grundförutsättningen för den övriga nordiska gemenskapen och det omfattande nordiska samarbetet på olika plan. För många utlänningar framstår det både som fantastiskt och avundsvårt att ca 20 miljoner människor mer eller mindre automatiskt har tillgång till språk som gör att de kan umgås med varandra. Vi vet å andra sidan också att den bilden delvis är rätt idealiserad och att det kan förekomma betydande svårigheter på sina håll. Delvis beror dessa svårigheter på bristande kunskaper i eller om grannspråken, delvis beror de på attityden till grannspråken. På Island t.ex. läses danska som första främmande språk i skolan, men innebär det att islänningarna därigenom garanteras en nyckel till det övriga Norden? I *Språk i Norden 1982* antyder Baldur Jónsson en ganska kritisk inställning hos somliga islänningar till danskstudiet, som de menar sker på bekostnad av den, som de också menar, viktigare engelskan.

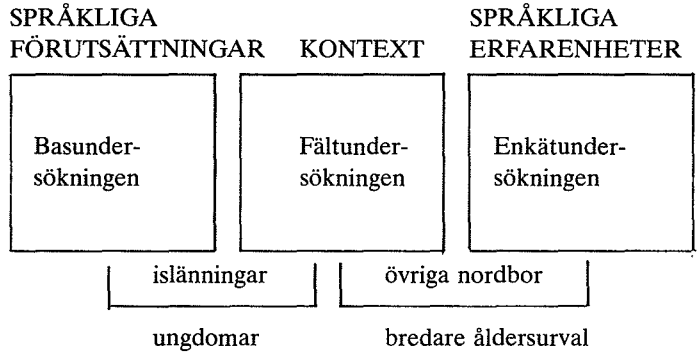
Under 1982–83 hade jag förmånen att vistas ett år på Island, och som nordist föll det sig naturligt för mig att vid sidan om annat utnyttja tiden för att studera den nordiska språkgemenskapen där. Denna artikel summerar en undersökning med rubrikens namn utförd under våren och sommaren 1983 (Börestam 1984). Den bygger på tre delundersökningar, och som metodisk infallsvinkel har jag valt att studera bl.a. hur (den muntliga) kommunikationen fungerar i en viss given situation. Den centrala delundersökningen fick därför en experimentell utformning, och benämns i det följande *fältundersökningen*. Delundersökningen utfördes på så sätt att en norrman, en dansk och jag själv på våra respektive modersmål i Reykjavik skapade ett antal samtals-

tuationer genom att fråga efter vägen. Vi noterade dels om de tilltalade förstod frågan som sådan, dels vilket språk de valde för att svara på den.

De bägge andra delundersökningarna kan relateras till fältundersökningen på så sätt att *basundersökningen* penetrerar förutsättningarna för kommunikationen. Den består av två delar, en testdel och en attitydundersökning, och den är inriktad på isländska skolungdomars kunskaper i och inställning till skandinaviska språk. Både basundersökningen och fältundersökningen gäller huvudsakligen islänningar, medan det tredje delmomentet, *enkätundersökningen*, behandlar övriga nordbors erfarenheter av kommunikationen med islänningarna. Den utfördes i Nordens hus i Reykjavik sommaren 1983, och Islandsturister från större delen av de nordiska länderna deltog.

Jag hade på förhand en känsla av att bruket av de nordiska språken inte var självklart i umgänget mellan islänningar och övriga nordbor, utan att det även existerade ett annat val av kod för samtalen. Jag tänker då på engelska språkets användning inom språkgemenskapen, och här ligger undersökningens egentliga fokus, i *språkpreferenserna*, alltså frågan om vilket språk man helst tillgriper när man inte får tala sitt eget. En utgångspunkt för denna fokusering är att språkliga handlingsalternativ inte bara bestäms av kunskaperna i ett språk utan även av kunskaperna i de andra språk som i sammanhanget kan tänkas vara användbara. Bruket av engelska föreföll vid en första sondering vara ett ungdomsfenomen, och det var denna uppfattning som undersökningen fick i uppgift att bekräfta eller förkasta.

Hur de tre delundersökningarna förhåller sig till varandra kan schematiskt illustreras med följande skiss:

En grundläggande förutsättning för arbetet har varit att islänningar och övriga nordbor inte kan antas förstå varandra utan språkinläring, något som för övrigt karakteriserar den sekundära delen av den nordiska språkgemenskapen.¹ På Island studeras därför skandinaviska språk, främst danska, liksom det i de skandinaviska länderna sker ett visst studium av isländska (se Widmark 1982). Huvudsakligen har dock den språkliga bördan lagts på islänningarna. Danska språket studeras inom det isländska skolväsendet som främmande språk och jämfälls på många sätt med engelska. Studieplanen är i princip densamma fast man i läroplanens mer detaljerade anvisningar kan läsa att engelskstudiet mer än danskstudiet skall ta sikte på aktiva språkfärdigheter. Detta motiveras med att engelska hörs så mycket oftare på Island, uppgifter som det inte finns någon anledning att tvivla på. Skrivningen inringar det verkliga dilemma som finns. Hur ska skolan kunna intressera eleverna för danskstudiet? Här igenkänns också delar av den problematik vi här i Skandinavien brottas med i vår grannspråksundervisning. En av de isländska lärare jag talade med sade att studiet "ju inte precis var populärt", och en isländsk tidningsartikel för några år sedan (Þjóðviljinn 29/12 1977) bär överskriften: "Utomordentligt svår uppgift att vidmakthålla intresset för danskan".

¹ Dahlstedt (1975:23-24) indelar språkgemenskapen i en primär del (danska, norska och svenska språkområden) och en sekundär del (språkområden inom vilka ett av de nämnda skandinaviska språken inlärs).

Islänningarna själva säger ofta att de talar "skandinaviska", något som Einar Haugen (1981:133) karakteriserat som "dansk talt på isländsk lydsubstrat". Själv menar jag – liksom Haugen (1981:134) – att man i detta uttal troligtvis kan spåra en ambivalent hållning till danska språket. En av de (äldre) lärare jag talade med sa att "riktig danska ändå var omöjlig för eleverna att lära sig", möjligen lägger dock yngre lärare större vikt vid ett autentiskt uttal. Till bakgrundsbilden hör som vi vet att Island var danskt territorium fram till år 1944. Vid början av 1800-talet var Reykjavik en halvdansk by i språkligt avseende, och den språkliga frigörelsen blev med tiden en viktig del av islänningarnas självständighetssträvan i ett större sammanhang. Den engelskspråkiga påverkan kan huvudsakligen dateras till perioden efter 1944, och vi har ju även i övriga Norden fått känna av den. Min uppfattning är att Island inte skiljer sig nämnvärt från oss i detta avseende, och undersökningen får inte ses som ett försök att påvisa att det isländska samhället skulle vara särskilt starkt amerikaniserat, något som man ibland hör hävdas.

I första hand studerar skoleleverna alltså danska, men sedan början av 1970-talet finns möjlighet att i stället välja norska eller svenska. I praktiken har dock den här undervisningen främst kommit att omfatta elever med förkunskaper i de bägge språken, och någon egentlig valfrihet existerar inte. Däremot diskuteras möjligheten till en sådan valfrihet, alternativt till ett byte av undervisningsspråk.

I *basundersökningen*, som berör förhållandena i grundskolans nionde årskurs, medverkade ca 160 elever, vilket våren 1983 motsvarade ca 14 % av det totala antalet niondeklassare. Tre skolor utvaldes för att såvitt möjligt kunna representera Reykjaviks stad, och dessa, eller rättare sagt deras upptagningsområden, kan rangordnas från A till C. A är det "finaste" området, upp vuxna villakvarter där rätt många högutbildade är bosatta. Skola C ligger i ett område med flerlägenhetshus där relativt stor andel lågutbildade bor. Av eleverna är drygt hälften flickor, knappt hälften pojkar.

För basundersökningens testdel har jag haft möjlighet att specialgranska de utvalda elevernas standardprov i skandinaviska språk. Detta standardprov är landsomfattande och ges även i

isländska, engelska och matematik. Med skandinaviska språk avses främst danska, och 3837 elever genomgick år 1983 standardprovet i detta ämne. Provet för eleverna i norska och svenska har motsvarande utformning, och 18 respektive 39 elever testades i dessa språk. Standardprovet bestod av tre delar, vilka i tur och ordning mätte muntlig förståelse, skriftlig förståelse samt språkanvändning. Alla delarna hade ytterligare delmoment, och för en detaljerad beskrivning hänvisar jag till den större rapporten (Börestam 1984). Totalt uppnådde de specialstuderade eleverna 49,0 poäng (av hundra) på standardprovet i danska, vilket kan jämföras med resultatet för hela landet som var 49,9 poäng.

På standardprovets första del (muntlig förståelse av danska) uppnådde "mina" elever ca två tredjedelar av maximipoängen. Eleverna i skola A – den "finaste" skolan – var bättre än eleverna i de andra skolorna, medan skillnaderna mellan könen var obetydliga. Slutsatsen blir att Reykjaviksungdomar i 15–16-årsåldern kan förväntas förstå ordinär danska uttalad med normal talhastighet. För den skriftliga förståelsen var resultatet sämre (knappt hälften rätt), och jag tolkade det med tvekan så att flertalet Reykjaviksungdomar kan förväntas begripa en dansk text med ett allmänt ordförråd. Liksom tidigare var eleverna i skola A bäst men könsskillnaderna minimala. För det sista delmomentet, det som rörde språkanvändning, var resultatet mycket dåligt, och eleverna uppnådde i medeltal ca en tredjedel av maximipoängsumman. Skillnaderna mellan skolorna markeras här ytterligare, och antagligen är det bara eleverna i skola A som i någon nämnvärd utsträckning kan förmodas ha sådana kunskaper i danska att de kan använda språket på ett aktivt sätt.

I undersökningsgruppen ingick fyra elever i svenska. De skilde sig från dem i danska genom en betydligt bättre testutgång, och deras medelpoäng var 89,8 poäng. Siffran överensstämmer väl med värdet för samtliga svenskelever (89,3 poäng). En granskning av resultatet visar att deras språkbehärskning i alla avseenden var fullständigare, vilket dock kan förklaras med att dessa elever har någon form av anknytning till Sverige, t.ex. en svensk förälder.

Basundersökningens andra delmoment bestod av en attitydundersökning som distribuerades till eleverna i skolorna, och i samband med detta fick jag tillfälle att själv besöka alla klasser-

na. Formuläret var på isländska och bestod av 25 frågor. Spörsmålen gällde till stor del utomspråkliga faktorer, och för de flesta hade elevernas attityder en framskjuten plats. För att ytterligare belysa skolungdomarnas förhållande till danska har jag i tillämpliga delar låtit dem lämna motsvarande uppgifter om engelska språket.

Frågesvaren har sammanställts till ett antal temaområden, varav det första belyser ungdomarnas egna uppfattningar om sin danska respektive engelska språkförståelse (skriftlig och muntlig). Eleverna menade själva att de förstod engelska bättre än danska, något som gällde både tal och skrift. Vad gällde danska ansåg man sig förstå skriven danska bättre än talad. Jämförelsen med standardprovet visar vidare att eleverna antagligen underskattat sin danska hörförståelse, vilket inte blir minst tydligt om man specialgranskar de elever som varit duktigast (över medelpoäng) på testmomentet muntlig förståelse. Tendensen borde vara att de bedömer sin muntliga språkförståelse med ordet "bra", men de gör i stället det motsatta och fler har t.o.m. valt att karakterisera den som "dålig". Fastän eleverna enligt resultaten av standardprovet borde förstå talad danska menar de själva att de inte förstår.

Trots att isländska och danska är närmare besläktade språk än engelska och isländska, menade de flesta av eleverna att det var danska som var det svåraste av de bägge språken. Cirka 65 % av eleverna angav att danska var ett "svårt" språk, medan bara ca 25 % menade att engelska var det. Cirka hälften av ungdomarna menade också att det var "roligt" att läsa engelska och bara ca 10 % ansåg att det var roligt att läsa danska. Det är fullt tydligt att engelska är det populärare ämnet, även om det skall understrykas att en majoritet av eleverna (ca 60 %) ändå tyckte det var "OK" att studera danska. Flickorna var betydligt mer positiva både till danska och engelska, och jag tolkar det som att de generellt sett är mer intresserade av språkstudier. Då jag frågade vad som var svårt i danskan skilde sig också könen på så sätt att pojkarna i regel menade att grammatiken var svårast medan flickorna ansåg att uttalet var det.

Jag har tidigare nämnt att eleverna oftare möter engelska än danska i sin närmiljö, och detta var en skillnad som framträdde mycket tydligt då jag frågade om läsning och massmediekonsum-

tion. Antagligen har eleverna också överdrivit skillnaderna för att kunna förmedla den grundinställning de har, nämligen att det är de engelskspråkiga kanalerna för kulturförmedling som de föredrar.

Förvånansvärt många elever (46,5 %) hade besökt något eller några av de skandinaviska länderna. Siffrorna kan jämföras med Inge Bø's (1978:160) uppgifter om danska, norska och svenska niondeklassare, vilka ungefär lika ofta hade besökt något av grannländerna eller på annat sätt haft personlig kontakt med andra nordbor. Av "mina" isländska skolelever hade de flesta varit i Danmark, men ofta hade man varit i fler skandinaviska länder. Eleverna i skola A hade rest mest, och de nordiska vistelserna har på så sätt att göra med den sociala bakgrunden. Eleverna som hade varit i Skandinavien hade bättre resultat från standardprovet samt bättre tilltro till sina kunskaper, och då främst till förmågan att förstå talad danska. Det är fullt tydligt att det är de muntliga färdigheterna som vunnit mest på resandet. Bara de som hade bott i Danmark eller Sverige (ingen hade bott i Norge) hade dock en väsentligt förbättrad tilltro till sin språkförmåga.

Jag frågade också eleverna om de hade danska vänner och vilket språk de talade med dessa, alternativt vilket språk de trodde att de skulle tala med en dansk. 23 av dem hade danska bekanta, och dessa elever hade så gott som undantagslöst besökt Skandinavien. Att de nästan alla hade använt nordiska språk och inte engelska var därför förklarligt. Resterande elever fick gissa vilket språk de skulle använda, och lika många valde skandinaviska språk som engelska.

En fråga gällde elevernas inställning till den nordiska språkgemenskapen, en fråga som dock fått en olyckligt positiv formulering. Den löd: "Tycker du det är viktigt att studera skandinaviskt språk i skolan så att man kan tala och umgås med varandra i Norden?" Vem kan rimligtvis ha något emot det? Majoriteten av eleverna (ca 70 %) menade också att det var viktigt. Flickorna var mer positiva än pojkarna.

Jag har nämnt att danskundervisningen debatteras och att vissa menar att man borde undervisa i norska eller svenska i stället, alternativt att valet blir fritt. Jag frågade därför eleverna om de trodde att deras motivation skulle bli större om de själva fick

välja vilket av de skandinaviska språken de skulle studera. 44 % besvarade frågan jakande, och som tidigare var det flickorna som var mest positiva. Ca 35 % av eleverna kryssade dock för att de "inte visste" och undvek på så sätt att ta ställning.

Slutligen frågade jag eleverna vilket språk de tyckte var "vackrast" om de fick välja mellan isländska, engelska, danska, norska och svenska. Frågan var egentligen ett försök att konstruera en mätare för att blottlägga de språkliga preferenserna. Som jag väntat mig var isländska det språk som fick flest röster, och jag tolkar det som att eleverna har en stark språklig identitet. Vad som vidare intresserade mig var att studera var på skalan engelska skulle hamna, och om engelskpreferenserna var så starka att de närmade sig dem för modersmålet. Detta var emellertid inte fallet, men språket föredrogs klart framför de skandinaviska språken som bara ca 6 % av eleverna hade valt. Ingen enda elev hade valt danska och resultatet tyder på att det språket är ungdomarna rätt likgiltigt. Enligt men mening är det den här likgiltigheten som är det största problemet.

De fyra eleverna i svenskundervisningen fick fylla i en modifierad version av attitydundersökningen, och vad som är anmärkningsvärt för deras del är att de jämställer kunskaperna i engelska med dem i svenska trots att de rimligtvis inte kan vara lika goda. Man måste därför fråga sig om eleverna använt samma måttstock och om man kanske ställer andra krav på kunskaperna i engelska än på kunskaperna i skandinaviska språk.

För att sammanfatta den bild basundersökningen ger av de isländska Reykjaviksungdomarnas förutsättningar för kommunikationen med andra nordbor kan vi om det rent språkliga konkludera att flertalet nog begriper danska, men att de har problem med att själva uttrycka sig. Jämförelsen mellan basundersökningens bägge delar visade vidare att man antagligen undervärderar sin förmåga att förstå talad danska. Ungdomarna framhävde också sin grundinställning till skolämnena danska och engelska, och det framgick tydligt att det var engelska och engelskpråkig kulturförmedling som föredrogs.

Fältundersökningen kom till för att frågan om språkförståelsen skulle sättas in i ett funktionellt sammanhang. Den lades upp på så sätt att jag med hjälp av en kvinnlig dansk och en manlig norsk

medarbetare spelade turist i Reykjavik och frågade ett antal islänningar om vägen till Nordens hus. Nordens hus heter på isländska "Norræna húsið, och för att förstå frågan krävs det alltså att man dels uppfattar själva namnet Nordens hus på de tre skandinaviska språken, dels att man förstår att det motsvaras av Norræna húsið. Nordens hus är också ett plausibelt turistmål på lämpligt avstånd från centrum.

Frågan standardiserades till "Ursäkta, men kan du/ni säga var Nordens hus ligger?" och resultatet, som noterades omedelbart efter varje samtal, delades upp i två delar, en för förståelse (huvudsakligen ja/nej) och en för strategi (talar något av de nordiska språken/talar engelska/ger upp). Språkförmågan mättes alltså endast med avseende på om frågan uppfattades och med avseende på valet av språk för replikskiftet.

Eftersom det var ungdomar som skulle specialstuderas frågade vi huvudsakligen personer som bedömdes vara i åldern 15 till 20 år. Sammanlagt frågade vi 120 ungdomar, 60 pojkar och 60 flickor, och sammanlagt 40 på varje språk. Dessutom frågade vi 40 andra personer, så jämnt fördelade som möjligt mellan 15 år och 75; dessa, som tyvärr tilltalades endast på svenska, skulle utgöra en kontrollgrupp som referenspunkt för resultaten från ungdomsgruppen. Våra försökspersoner var "folk på gatan", och om sociala bakgrundsförhållanden kan vi ingenting säga.

Bland många osäkerhetsfaktorer vill jag nämna att undersökningstekniken byggde på att vi själva deltog, och som vid alla former av personliga intervjuer kan det ha påverkat utgången. Vi vet inte heller om våra röster hördes lika bra. Resultatet saknar också egentliga hållpunkter vad gäller kommunikationssituationen som sådan. Skulle en del av ungdomarna varit handfallna även om en islänning hade tilltalat dem på deras modersmål? Skulle en del av dem ha växlat från engelska till nordiska språk om vi hade tilltalat dem på engelska, förutsatt att det hade framgått att vi var nordbor? Generellt sett vill jag därför varna för en övertolkning av resultaten och understryka det experimentella i denna delundersöknings utformning.

Danska var paradoxalt nog det språk som ungdomarna förstod sämst. Majoriteten (57,5 %) förstod inte ens frågan. Allra sämst förstod flickorna och av dem begrep bara ca en tredjedel det danska tilltalet. Av pojkarna förstod hälften, hälften inte. Bäst

förstod man svenska och norska, och den ringa skillnaden mellan resultatet för dessa bägge språk tyder på att de förstås ungefär lika bra. Det är också osäkert om "islänningen på gatan" kan skilja mellan norska och svenska – flera av observationerna tyder på det.

Könsmässiga skiljaktigheter fanns alltså på så sätt att pojkar förstod bättre än flickorna, en tendens som emellertid inte gällde för norska. Kanske kan de motstridiga tendenserna bero på att de norska intervjuerna, i motsats till de danska och svenska, gjordes av en man och att flickorna därför visade större beredvillighet att samtala. Det är med andra ord tänkbart att könsskillnaderna kan hänföras till intervjusituationen, och jag är därför försiktig vad gäller tolkningen av undersökningens könsmässiga utfall.

Cirka en tredjedel av ungdomarna fortsatte samtalen på skandinaviska språk. Vanligtvis talade de vad vi rubricerade som skandinaviska, men det kan diskuteras om inte fler skulle ha förts till gruppen som talade danska. Ungefär lika många, dvs en tredjedel, valde att tala engelska, en del efter att ha börjat på skandinaviska. Ibland var färdigheterna i de bägge språken, så vitt jag kunde bedöma, likartade. Trots det verkade man ofta lättad att få tala engelska, och kodväxlingen skedde nästan alltid med meningen: "Oh, do you speak English?" Meningen följdes ofta av ett generat småleende, och det som besvärade var enligt min mening inte att behöva byta språk, utan att först ha behövt tala danska/skandinaviska. Den resterande tredjedelen gav upp, de flesta av dem efter att ha tilltalats på danska. Nästan hälften av dem som tilltalats på detta språk, jämfört med ca en fjärdedel av dem som tilltalats på norska eller svenska, gav upp. Ser man på resultatet för de tre språken vart för sig är det följaktligen mest nedslående för danskan. Den här tendensen att lättare ge upp kan ha många grunder, och jag hade genom mitt experiment hoppats komma åt utomspråkliga faktorer såsom attityder. Inte en enda gång fick jag dock direkta belägg för att sådana påverkade utgången, och de som tilltalades på danska var precis lika vänliga som alla andra. Det var bara det att de skakade på huvudet. Möjligen kan man se resultatet som ett utslag för en blockering på så sätt att man inte förväntar sig att förstå talad danska. Här kan vi knyta an till basundersökningens resultat som faktiskt tyder på detta i och med att ungdomarna så kraftigt

underskattade sin danska hörförståelse.

Intervjuerna på norska var de som ur nordisk synvinkel utvecklades bäst. 40,0 % av ungdomarna fullföljde samtalen på skandinaviska språk mot 35,0 % för svenska. Skillnaden mellan norska och svenska är inte stor och i svenskgruppen var det något färre som gav upp. En del av dessa talade i stället engelska och svenskgruppen har därför i större utsträckning använt engelska än norskgruppen. Beträffande skillnaden mellan norska/svenska och danska har jag tidigare hänvisat till tänkbara utomspråkliga faktorer, men det är inte heller otänkbart att islänningarna på språkliga grunder har lättare att förstå norska och svenska. Ett av argumenten för dem som förespråkar en utökad undervisning i norska och svenska är att eleverna skulle ha lättare att lära sig dessa språk. Kanske kan frågan belysas genom jämförande studier mellan isländskan och de tre skandinaviska språken vart för sig.

Könsskillnaderna var desamma för strategi som för förståelse, och totalt sett var det nästan dubbelt så många flickor (40,0 %) som pojkar (23,3 %) som gav upp. Tendensen gäller som tidigare inte för norska och jag hänvisar till vad jag ovan sagt om en tänkbar förklaring.

Slutligen skall resultatet relateras till resultatet för kontrollgruppen. Eftersom denna bara tillfrågades på svenska kan jämförelsen göras enbart med den svenska ungdomsgruppen. Ungefär lika många i bägge grupperna förstod själva frågan, ca 70 % i kontrollgruppen jämfört med ca 80 % i ungdomsgruppen. De i kontrollgruppen som förstod frågan verkar dock ha uppfattat den snabbare, något som tyder på en större språklig säkerhet. Det är också mitt allmänna intryck av intervjuerna. Även vad gäller strategi kan man finna vissa likheter mellan grupperna, här på så sätt att andelen som gav upp var likvärdig (25,0 % i kontrollgruppen mot 22,5 % i ungdomsgruppen). Likheterna upphör dock när man ser på valet av kommunikationsspråk. Av ungdomarna valde 40,0 % att gå över till engelska, av informanterna i kontrollgruppen bara 12,5 %, och i kontrollgruppen talade man i betydligt högre grad skandinaviska språk (57,5 %).

Skillnaderna är stora och tyder på att ungdomarna är mer benägna att tala engelska. Antagligen är man mer angelägen att tala ett språk som man vill tillnärma sig än ett språk man vill

fjärma sig från, och basundersökningen tyder på att ungdomarna har en sådan inställning till språken. Kanske har de också olika högt ställda krav på vad de skall klara på de bägge språken. Det är dock inget tvivel om att ungdomarna behärskade skandinaviska språk sämre än informanterna i kontrollgruppen, upplysningar som bara bekräftar den bild standardprovets del om språk-användning givit av skolelevernas dåliga danska språkbehärskning.

Enkätundersökningen, slutligen, utfördes i Nordens hus – en institution för nordiskt kulturellt samarbete som ligger nära Reykjaviks centrum. Man anordnar utställningar och föreläsningar, men i byggnaden finns även ett bibliotek och en cafereria. 612 personer deltog i enkäten, och de har besvarat frågor om sina språkliga erfarenheter på Island med tonvikt på momentet språkpreferens (frågor om förväntat, använt och mottaget språk). De fick även ange vad de menade om språkgemenskapen såväl i dess praktiska funktioner (på Island) som i dess mer ideella (attitydfråga). Förutom den nödvändiga personliga bakgrundsinformation som uppmanades de även att lämna kompletterande synpunkter på formulärets baksida.

De flesta deltagarna var från Danmark, Sverige och Norge. Danskarna och svenskarna svarade vardera för ca en tredjedel av informantgruppen, norrmännen utgjorde en femtedel och finländarna något mer än en tiondel. Några få färingar medverkade, men de är för få för att kunna ge annat än ett smakprov på hur kommunikationen mellan islänningar och färingar kan fungera. Fördelningen överensstämmer i stora drag med den totala fördelningen för nordiska Islandsturister år 1983.

När dessa nordbor kommer till Island är deras språkliga förutsättningar något olika. Danskarna har förmånen att deras modersmål är islänningarnas nordiska kontaktspråk, och de finsktalande finländarna har, liksom islänningarna, nackdelen att i regel inte kunna tala sitt modersmål med andra nordbor.

Fördelningen på män och kvinnor är totalt sett mycket jämn med hälften av vardera könet. Informanterna indelades i fem åldersgrupper (yngre än 21, 21–35, 36–50, 51–65, äldre än 65 år), varav åldersgruppen 21–35 år var störst. Generellt sett var också de flesta informanterna i aktiv yrkesverksam ålder. De flesta av

dem var på Island för semester, vanligen i en veckas tid.

Eftersom undersökningen genomfördes vid en institution för nordiskt kulturellt samarbete är det också ytterst viktigt att ta ställning till huruvida informanturvalet kan sägas vara representativt. Deltagarna visade sig vara mycket nordiskt intresserade och då de tillfrågades om man borde arbeta för en aktiv nordisk språkförståelse svarade hela 90,0 % jakande. Är de i detta avseende representativa för den nordiske Islandsbesökaren eller är de speciellt nordiskt engagerade? För att besvara frågorna har jag samlat tillgängliga uppgifter om Islandsresenären i allmänhet, och min slutsats är att mina informanter nog är representativa för denne, men att den nordiske Islandsbesökaren i sin tur inte är representativ för nordbon i allmänhet. Folk som reser till Island är ofta nordiskt intresserade, ett intresse som antagligen är en bidragande orsak till att de väljer detta resmål. Att helt friskriva sig från misstanken att mina enkätmedtagare är mer intresserade av nordiska frågor än den genomsnittlige Islandsturisten är dock omöjligt med tanke på att deltagandet var frivilligt, och jag har därför förutsatt att den bild vi får av skandinavernas språkliga erfarenheter på Island möjligen är aningen mer positiv än den hade varit med andra tänkbara informantgrupper.

I instruktionen ombads informanterna att gradera svarsalternativen om de valde fler än ett, eftersom jag ville veta vilka språk som verkligen prioriterats i användningen. Dessa graderade svarsalternativ har komplicerat bilden samtidigt som de utan tvivel tillfört värdefull information. Resultatet har indelats i *huvudstrategier*, *reservstrategier* och *totalstrategier*. Huvudstrategierna anger vilka språk som använts i första hand. Reservstrategierna ger en bild av vilka språk man tagit till som hjälpspråk då huvudstrategierna misslyckats. För studiet av engelskans användning är dessa strategier särskilt upplysande. Totalstrategierna, slutligen, är de båda andra strategierna sammantagna. Givetvis är indelningen en konstruktion och en betydande förenkling av verklighetens språkanvändning som säkerligen inte låter sig schematiseras på så enkla grunder.

Ideellt sett bör man inom språkgemenskapen (kunna) göra bruk av sitt eget modersmål, alternativt ett annat nordiskt språk. Trots det underskattade de flesta på förhand sin modersmålsanvändning och kom i praktiken att tala sina modersmål betydligt

oftare än förväntat. I det här avseendet fungerade språkgemenskapen således bättre än förväntat.

Engelska användes något oftare än man hade trott, och enligt totalstrategierna för förväntat språk föreställde man sig på förhand att man skulle begagna engelska i ca 28 % av kommunikationen, man använde engelska till ca 30 % och mottog språket i ca 33 % av fallen. I detta avseende fungerade språkgemenskapen med andra ord något sämre än beräknat, dock inte avsevärt sämre. Basundersökningen och fältundersökningen bekräftade som vi sett mitt antagande om att det främst skulle vara ungdomar som talade engelska. Uppgiften styrks också av de kommentarer enkätundersökningens deltagare lämnat, och det är fullt tydligt att detta är den allmänna uppfattningen. Enkätundersökningen som helhet nyanserade dock bilden och visade att bruket av engelska inte bara kan avfärdas som ett ungdomsfenomen. Genom uppdelningen i primära samtalsspråk (huvudstrategierna) och hjälpspråk (reservstrategierna) kan man se att engelska för nästan samtliga dominerar i sistnämnda funktion, och att det är användningen av engelska som primärt samtalsspråk som visar den största variationen.

De olika nationaliteterna hade som sagt genom sina modersmål något olikartade språkliga förutsättningar, och något varierade också styrkan av deras intresse för den nordiska språkgemenskapen. Ytterpunkterna representerades av färingar och finsktalande finländare, bägge grupperna dock mycket intresserade av språkgemenskapen. Färingarna var de som använde minst engelska (ca 8 %), finnarna de som använde mest (ca 40 %), och siffrorna avser i bägge fallen totalstrategierna för använt språk. Så långt säger oss resultatet att de språkliga förutsättningarna spelar in, och att ju längre det är mellan två nordiska talares språk, desto troligare är det att engelska kommer till bruk. Från dessa bägge grupper skiljer sig danskarna, norrmännen och svenskarna, vilkas språkanvändning påminner om varandras om man undantar det faktum att svenskarna nyttjat mer engelska. Enligt totalstrategierna för använt språk talade danskarna nordiska språk till ca 73 %, norrmännen till ca 70 % och svenskarna till ca 66 %. Överskjutande andelar är engelska. Finlandssvenskarna, slutligen, skiljer sig – helt i enlighet med ett starkt intresse för språkgemenskapen – genom en mer markerad nordisk-språklig profil. De

använde nordiska språk i ca 84 % av kommunikationen, och således engelska i resterande 16 %.

Enligt mina informanter talade islänningarna något oftare engelska än vad de själva gjorde. Språket begagnades (enligt totalstrategierna för mottaget språk) i ca en tredjedel av kommunikationen, och därmed nordiska språk i två tredjedelar. Mina enkättagare hade också i förvånansvärt hög grad tilltalats på isländska (ca 20 % enligt totalstrategierna för mottaget språk), och om man ser till hur ofta de själva gjort bruk av isländska (ca 5 %) kan man gissa att de inte alltid förstått. Kanske har vi här delvis exempel på misslyckad kommunikation, något som denna delundersökning för övrigt inte tar hänsyn till. Att sådana tillfällen funnits kan man emellertid se av enkättagarnas kommentarer, liksom det framgår av fältundersökningens resultat.

Några större skillnader mellan könen språkanvändning visade resultatet inte på. En skillnad var dock att kvinnorna oftare än männen (enligt reservstrategierna) nyttjade engelska som hjälpspråk. De svenska deltagarna intar en särställning i så måtto att männen oftare än kvinnorna använt engelska som primärt samtalsspråk. De manliga svenska deltagarna var också förhållandevis missnöjda med hur språkgemenskapen fungerat.

Åldersgrupperna hade olika inställningar till den nordiska språkgemenskapen, och mest tveksamma var ungdomarna (yngre än 21 år). De var också de som på förhand räknat med den största användningen av engelska, en kalkyl som dock visade sig bygga på överskattning. Antagligen var det ungdomarnas förhållandevis positiva hållning till engelska språkets användning inom språkgemenskapen som kom dem att göra denna prognos, och de talade betydligt mindre ofta engelska än de hade trott. De förefaller också ha blivit överraskade av språkgemenskapens funktion, och av alla åldersgrupper hade de efteråt den mest positiva bilden. I motsats till ungdomarna blev informanterna mellan 21 och 35 år snarast negativt överraskade, och ungefär en tredjedel hade haft dåliga språkliga erfarenheter. Det var också deltagarna i denna åldersgrupp som i praktiken kom att begagna mest engelska, och för dem gäller att närmare 40 % av meningsutbytena (enligt totalstrategierna för använt språk) skedde med hjälp av engelska. I de bägge följande åldersgrupperna minskade bruket av engelska för att åter öka bland pensionärerna. Hur allmängiltig tendensen

bland dessa äldre deltagare (äldre än 65 år) till ökad användning av engelska kan vara är svårt att säga eftersom de var så få (34 st).

Ytterligare en skillnad mellan åldersgrupperna finner vi i hjälpspråksanvändningen på så sätt att bruket av skandinaviska var lägst bland ungdomarna för att sedan öka med stigande ålder. Antagligen har ungdomarna de bästa kunskaperna i engelska, något som i hög grad bestämmer vilka språkliga handlingsalternativ de ser. De äldre i sin tur har troligtvis sämre kunskaper i engelska men å andra sidan antagligen en större språklig erfarenhet, inte minst då av nordiskt umgänge. Engelska språket förknippas i de nordiska länderna dessutom med hög prestige (Dahlstedt 1975:20, Haugen 1976:63), och förmodligen har åldersgrupperna olika mottaglighet för ett sådant statusspråk. Att ungdomarna är känsliga för dessa värden är det ingen tvekan om, men känsligheten förefaller också vara stor bland personer i yngre medelåldern (21–35 år).

En liten grupp var vad jag kallat "Nordenaktiva". De skilde sig från de övriga informanterna genom en ännu mer positiv uppfattning om den nordiska språkgemenskapen, en uppfattning som av allt att döma bekräftades under Islandsvistelsen. De använde nordiska språk i närmare tre fjärdedelar av kommunikationen, engelska i en fjärdedel, och siffrorna visar hur språkanvändningen sammanhänger med den ideologiska inställningen. Det skall understrykas att den nordiska gemenskapen är en värdegemenskap och antagligen betyder motivationen mycket för att överbrygga de språkliga svårigheterna. Mest engelska gjorde turisterna bruk av, och det kan tänkas att de haft andra och ytligare kontakter med det isländska samhället.

I någon mån ökade användningen av engelska med Islandsvistelsens längd på så sätt att de som var på Island 19–31 dagar tenderade att nyttja mer engelska än de som var på Island kortare tid än så. Informanterna som var på Island 19–31 dagar var också relativt missnöjda med språkgemenskapens funktion. Mest nöjda var de som tillbringade den kortaste tiden på Island (≤ 10 dagar). Med reservation för att grupperna har olika ålderssammansättning menar jag att man kan ställa sig frågan om språkgemenskapen fungerar bättre i kortare och flyktigare situationer.

Undersökningens delmoment om *språkförståelse* har gällt Reykjaviksungdomarnas insikter i skandinaviska språk, och såväl språkliga som utomspråkliga data har behandlats. Speciellt anmärkningsvärt var att ungdomarna underskattade sin muntliga förståelse av danska, något som jämförelsen mellan standardprovet och attitydundersökningen gav besked om. Att förståelsen av talad danska är problematisk visade även fältundersökningen, och majoriteten av ungdomarna (57,5 %) förstod inte ens frågan när en dansk tilltalade dem. Cirka hälften av de ungdomar som fullföljde uppgiften att visa en skandinav till Nordens hus valde också att föra samtalet på engelska, och resultatet underströk vad redan basundersökningen visat om skolorngdomarnas *språkliga preferenser*. Det är beklagligt att den nordiska (värde)gemenskapen på så sätt kommit att kollidera med en annan värdegemenskap, med den mer internationellt orienterade som förmedlas via engelska språket. Att den nordiska gemenskapen är en värdegemenskap demonstreras också med full tydlighet av enkätundersökningens resultat, och själv menar jag att det är av fundamentalt intresse att den undersöks bättre. De av enkättagarna som var mest positivt inställda till (språk)gemenskapen sökte i möjligaste mån undvika att använda engelska som primärt samtalspråk, trots detta var engelska i så gott som alla grupper det dominerande hjälpspråket. Preferenserna för detta språk var starkast bland yngre informanter (yngre än 35 år), men den utbredda användningen bland personer i yngre medelåldern (21–35 år) gör att bruket av engelska inom språkgemenskapen inte kan avfärdas bara som ett ungdomsfenomen.

Litteratur

- Baldur Jónsson, 1982: Isländskans ställning och roll i det nordiska samarbetet. I: Språk i Norden 1982, s. 5–15.
- Bø, Inge, 1978: Ungdom og naboland. En undersøkelse av skolens og fjernsynets betydning for nabospråkforståelsen. Rogalandsforskning, rapport nr. 4. Stavanger.
- Börestam, Ulla, 1984: Språkförståelse och språkpreferenser i internordisk kommunikation på Island. FUMS rapport nr 120. Institutionen för nordiska språk. Uppsala.
- Dahlstedt, Karl-Hampus, 1975: Den språkliga situationen i Norden. I: Grannspråk och minoritetsspråk i Norden. Nordisk utredningsserie 1975:32, s. 19–30.

- Haugen, Einar, 1976: *The Scandinavian Languages*. Faber and Faber Ltd. Oxford.
- 1981: *Skandinavisk som mellomspråk. Forskning og fremtid. I: Elert, Claes-Christian (red.): Internordisk språkförståelse. Föredrag och diskussioner vid ett symposium 24–26 mars 1980, s. 121–43.*
- Þjóðviljinn, 29/12 1977: *Geysilegt vandaverk að halda við áhuganum á dönskunni.*
- Widmark, Gun, 1982: *Isländskans och färöiskans ställning och roll i det övriga Norden. I: Språk i Norden 1982. s. 23–33.*

Språksamarbeid i Norden 1984–85

Av Ståle Løland

Nordisk språksekretariat

Nordisk språksekretariat ble opprettet i 1978 som et samarbeidsorgan for språknemndene i Norden og andre som arbeider med nordiske språkspørsmål. Sekretariatet er opprettet av Nordisk ministerråd og får sine midler bevilget over det nordiske kulturbudsjettet. Styret for sekretariatet består av tolv personer, som representerer samtlige språknemnder i Norden. Sekretariatets fellesnordiske administrasjon er plassert sammen med Norsk språkråd i Oslo.

Oppgaver

Retningslinjene fastslår at sekretariatet skal arbeide for å bevare og styrke det språklige fellesskapet i Norden og for å fremme den nordiske språkforståelsen. Dette skal sekretariatet gjøre blant annet ved å være rådgivende og koordinerende organ i nordiske språkspørsmål, ta initiativ til forskningsprosjekter, følge grannespråksundervisningen på alle utdanningsnivåer, samarbeide med massemediene, medvirke ved ordboksprosjekter, gi ut skrifter og arrangere nordiske møter om språkspørsmål.

Informasjon og kontakt

Språksekretariatet fungerer som en informasjonsentral for alle former for nordisk språksamarbeid. Interesserte kan få opplysninger om språk og språkforhold i Norden, om litteratur, ordbøker og forskningsprosjekter som angår nordiske språkspørsmål. Sekretariatet formidler kontakt mellom lærere, forskere, ordboksforfattere og andre som arbeider med språk, og hjelper til med å skaffe foredragsholdere til kurs, seminarer, konferanser o.l.

De nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet

Nordisk ministerråd har gitt Språksekretariatet i oppdrag å arrangere tre symposier om de nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet sett på bakgrunn av samfunnsutviklingen. Det første symposiet ble holdt i november 1983 med tittelen "Skolens og lese- og skriveferdighetens betydning for de nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet" (publisert som nummer 4 i Språksekretariatets rapportserie). Det andre symposiet ble holdt 17.-20. september 1984 på Själo (utenfor Åbo) med ca. 20 språkvitere og samfunnsforskere som deltakere. Emnet for symposiet var behovet for og bruken av skrift innenfor 1800-tallets forvaltning, næringsliv og privatkommunikasjon. Det siste symposiet i serien vil bli holdt i København 2.-5. oktober 1985 med temaet "Ideologier og språkstyring sett i forhold til de nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet". Det vil bli gitt ut rapporter også fra de to siste symposiene.

Grannespråksseminar

Nordiska språk- og informationscentret i Helsingfors og Nordisk språksekretariat har gått sammen om å arrangere tre samnordiske seminarer om grannespråksundervisning og språkforståelse i Norden. Det første seminaret ble holdt på Tornedalens folkhøgskola 15.-17. november 1984 under tittelen "Att förstå varandra på Nordkalotten". Tilsvarende seminarer vil bli holdt i Midt-Norden i 1985 og i Sør-Norden i 1986. Målgruppe for seminarene er lærerutdannere og andre opinionsdannere.

"Barn i Norden"

Med midler bevilget av Nordisk ministerråd har Språksekretariatet administrert og deltatt i arbeidet med boka "Barn i Norden", som er en tekstsamling til grannespråksundervisningen for mellomsteget i grunnskolen. Boka er redigert av en nordisk arbeidsgruppe (se omtale s. 101).

Språk og samfunn i Norden etter 1945

7.-10. mai 1984 arrangerte Språksekretariatet en konferanse om de nordiske språkenes utvikling etter 1945. Konferansen så

språkutviklingen i sammenheng med endringene i samfunnsforholdene: økt undervisningstilbud, utvidelse av offentlig virksomhet, massemedienes framvekst, spesialisering, internasjonalisering osv. De ca. 30 deltakerne på konferansen diskuterte også språkrøktens og språkplanleggingens ideologi og betydning for språkutviklingen.

En rapport fra konferansen er gitt ut som nummer 5 i sekretariatets rapportserie med tittelen "Språk og samfunn i Norden etter 1945" (se omtale s. 98).

"Att förstå varandra i Norden"

Sammen med Nordiska språk- och informationscentret er Språksekretariatet i gang med å utarbeide et supplement til det populære heftet "Att tala nordiskt". Skriftet har fått arbeidstittelen "Att förstå varandra i Norden". Hensikten med skriftet er å forbedre kommunikasjonen og øke språkforståelsen ved nordiske konferanser, møter, kurs o.l. Skriftet skal være en praktisk håndbok for arrangører av nordiske sammenkomster, samtidig som det skal gi råd og støtte til alle som deltar i samarbeidet. Etter planen vil skriftet komme ut i løpet av 1985.

Grannespråkundervisningen i den videregående skolen

Nordisk ministerråd har bevilget 180 000 danske kroner til et prosjekt som skal kartlegge grannespråkundervisningen i den videregående skolen (gymnasieskolan), og eventuelt foreslå tiltak som kan styrke denne undervisningen. Språksekretariatet er representert i den arbeidsgruppen som er nedsatt, sammen med Nordiska språk- och informationscentret og Nordspråk (morsmåslærerorganisasjonenes nordiske samarbeidsorgan). Arbeidsgruppen skal blant annet vurdere eksisterende læreplaner, grunn- og videreutdanning av lærere, pedagogisk utviklingsarbeid og utvikling av læremidler til grannespråkundervisningen. Arbeidet vil bli avsluttet høsten 1985.

Språknemndenes rådgiving – et nordisk prosjekt

Språksekretariatet har tatt initiativet til og planlagt et prosjekt som skal undersøke språknemndenes rådgiving over telefon. Hensikten med undersøkelsen er blant annet å få kartlagt hvem som spør, hva de spør om og hvilken effekt svarene får. Forhåpentlig vil kartleggingen føre til at språknemndene kan forbedre rådgivingstjenesten. Prosjektet kom i gang høsten 1984 og vil bli avsluttet i 1985.

Uttalelser

Retningslinjene fastslår at Språksekretariatet kan "avge yttranden och rekommendationer till myndigheter, organisationer, företag, m.fl. samt till enskilda personer". I 1984 uttalte sekretariatet seg til Nordisk kulturfond om støtte til "samiske kulturdager" og om en færøysk-norsk ordbok. I en uttalelse til Grunnskolerådet i Norge har sekretariatet sagt seg villig til å delta i et eventuelt utredningsarbeid om grannespråksundervisningen i forbindelse med en planlagt revisjon av Mønsterplan for grunnskolen.

Ordboksarkiv

Språksekretariatet har utarbeidet et emnesortert kortarkiv over ordbøker som er kommet ut i Norden etter 1955. Arkivet er satt opp på grunnlag av de alfabetiske listene over ordbøker i publikasjonene "Nordiske språkspørsmål" (1955–67) og "Språk i Norden" (årlige publikasjoner fra 1970). Ved utgangen av 1984 inneholdt arkivet ca. 2200 titler. Ved hjelp av arkivet kan en få oversikt over eksisterende en- eller flerspråklige allmennordbøker eller ordbøker innenfor et bestemt fagområde. Sekretariatet håper at arkivet på denne måten vil være nyttig for ordboksforfattere, terminologer, oversettere, forleggere, studenter, lærere og andre. Det er bestemt at sekretariatet skal gi ut en stensilert bibliografi over ordbøker bygd på kortarkivet.

Den nordiske nyordsundersøkelsen

De nordiske språknemndene registrerer nye ord og uttrykk som blir brukt i massemedier, faglitteratur o.l. I 1984 kom "Nye ord i

dansk 1955–75” ut i Dansk Sprognævns skriftserie. Tidligere har Norsk språkråd gitt ut ”Nyord i norsk 1945–75”, og en tilsvarende bok vil bli gitt ut av Svenska språknämnden. Når denne foreligger, vil det videre nyordsarbeidet bli drøftet på nordisk plan.

Språkspørsmål

I samarbeid med språknemndene har Språksekretariatet også i 1984 behandlet en rekke språkspørsmål med sikte på å komme fram til fellesnordiske anbefalinger. Det gjelder for eksempel spørsmål om nordiske avløserord for engelske uttrykk, geografiske navn, bruk av store og små forbokstaver, alfabetiseringsregler og transkripsjon av arabiske navn.

Det 31. nordiske språkmøtet

ble holdt på Hotel Føroyar i Tórshavn 9.–12. august 1984. Det deltok 37 representanter for språknemndene og Nordisk språksekretariat. Hovedemnet for møtet var orddannelse på hjemlig grunn. De fleste innleggene fra møtet er publisert i dette nummeret av ”Språk i Norden”.

Handlingsprogram for bedre språkforståelse i Norden

En av Språksekretariatets første oppgaver var å utarbeide et utkast til et handlingsprogram for bedre språkforståelse i Norden. Etter at utkastet var blitt bearbeidet av Nordisk kultursekretariat, ble det lagt fram for Nordisk ministerråd, som sluttet seg til det i februar 1981. Programmet inneholder en rekke forslag til tiltak, bl.a. styrking av grannespråksundervisningen, videreutdanning av lærere, produksjon av nye læremidler, utvikling av metodiske opplegg og økt forskningsinnsats. Flere steder blir det framhevet at Nordisk språksekretariat bør innta en sentral plass i gjennomføringen av programmet, og at sekretariatet bør få økte midler til dette. På budsjettet for 1985 har Språksekretariatet fått en ny stilling som førstekonsulent og dessuten økte prosjektmidler. Dette vil gjøre det mulig for sekretariatet å utvide og intensivere virksomheten, særlig når det gjelder grannespråksundervisningen.

Nordspråk 1984

Av Jan E. Byberg

Nordspråk er samarbeidsorganet for dei nordiske morsmåslærarorganisasjonane og for organisasjonane av lærarar som underviser i nordiske språk som framandspråk. Til saman har desse organisasjonane over 20.000 medlemmer.

Nordspråk har som fremste mål å arbeida for ei forbetra integrert grannespråkundervisning og for å gje kunnskap om dei nordiske lands litteratur og kultur ein rettkomen plass i undervisninga i morsmålsfaget og i andre fag.

Sidan 1979 har *Språk i Norden* årleg innehalde ein rapport om bakgrunnen for og framvoksteren av Nordspråk-samarbeidet. Dette er eit uttrykk for den anerkjenning Nordspråk etter kvart har opparbeidd seg hjå offisielle nordiske samarbeidsorgan som Nordisk språksekretariat, Nordisk språk- og informasjonssenter og Nordisk ministerråds sekretariat for kulturelt samarbeid. I same lei peikar det faktum at Nordspråks sommarkurs frå og med 1984 har fått plass på Nordisk ministerråds faste kursbudsjett. Bortsett frå dette er Nordspråk-samarbeidet framleis eit utslag av friviljug samvirke, og kostnadene blir borne av dei einskilde medlemsforeiningane; det skal likevel nemnast at dei tre finske foreiningane får offentleg tilskot for å vera med i Nordspråk-samarbeidet.

I 1984 har Nordspråk innført ei ny arbeidsordning med berre eitt stort fellesmøte, kalla Nordspråk-konferansen, og 2 mindre arbeidsmøte. Nordspråk-konferansen blei i 1984 for fyrste gong halden i Island på Borgarnes.

Nordspråks viktigaste tiltak i 1984 var det årlege sommarkurset, denne gongen i Ljungskile i Sverige, med tittelen "Nye media – slaveri eller frigjering?" På kurset tok ein på breitt grunnlag opp spørsmål om mennesket i mediasamfunnet, om sosialisering og medvitsutvikling under påverknad av dei nye media. Det var

120 deltakarar frå alle nordiske land med på kurset.

Nordspråk-konferansen på Borgarnes vedtok at emnet for sommarkurset i 1985 skal vera "Språklege oppvekstvilkår i 80-åra". Kurset skal etter planen leggjast til Vågan folkehøgskole i Kabelvåg i Lofoten. Vidare vil Nordspråk arbeida for å få gjennomført ein konferanse med det siktemålet å få gjort ein komparativ analyse av eksamensoppgåver og tilsvarande i grunnskolen. Nordspråk ser det som eit fagpolitisk viktig tiltak, i og med at det vil gi eit betre grunnlag for forståing av kva som er likt og ulikt i skolesystem og i pedagogiske tradisjonar i dei nordiske landa, og dessutan tena som utgangspunkt for det fagplankritiske arbeidet medlemsforeiningane driv i sine respektive land. Og på noko lengre sikt kan innsikt av dette slaget vera eit verdifullt grunnlag for nye initiativ når det gjeld bokutgjeving og læremiddelutvikling.

Nordisk ministerråds arbeidsgruppe for grannespråk på vidaregåande trinn ("gymnasialt nivå") – der Nordspråk har 4 av 6 medlemmer – har i 1984 halde 2 møte. Arbeidsgruppa reknar med å slutføra arbeidet i løpet av hausten 1985. Arbeidsgruppa søkte om og fekk innvilga å vera høyringsinstans for NOU 1984: 16, "Styrking av norskundervisningen i alle skoleslag" – innstilling frå ein regjeringsoppnemnd norsk kommisjon, og har avgjeve fråsegn på dei punkta der tilrådinga kan få verknad for grannespråk-momentet i den norske vidaregåande skolen.

Boka *Barn i Norden*, som er utgjeven i skriftserien til Landslaget for norskundervisning med stønad frå Nordisk ministerråd og Nordisk språksekretariat, er i ikkje lite omfang eit resultat av Nordspråk-samarbeidet. Boka er meint til bruk i grannespråkundervisning på mellomtrinnet i grunnskolen, og har fått positiv mottaking i pressa (jf. omtale s. 101).

Ny språklitteratur

PUBLIKASJONER FRA SPRÅKNEMNDENE

Dansk Sprognævn: Årsberetning 1983 med 32 sider spørgsmål og svar. Gyldendal, København 1984. 48 s.

Denne årsberetning vil blive den sidste med spørgsmål og svar. For fremtiden vil spørgsmål og svar i stedet blive publiceret i det nye Nyt fra Sprognævnet (se nedenfor).

Fréttabréf Íslenskrar málnefndar, den islandske språknemndas meldingsblad, kom ut med to nummer i 1984. Bladet inneholder blant annet informasjon om islandsk språkrøkt, bokomtaler og rapporter fra møter og konferanser. I det andre nummeret skriver Baldur Jónsson om islandsk talespråk i skolen og i massemediene.

Kielikello, Finska språkbyråns informationsskrift, utges fr.o.m. 1984 med fyra nummer om året mot tidigare två. Samtidigt har bladet fått en ansiktslyftning: formatet har blivit större, layouten har blivit luftigare och flerfärgstryck har införts. Förändringarna sammanhänger med att den omfattande gratisutdelningen har skurits ner. De flesta prenumeranter, också inom förvaltningen, får nu betala för sina prenumerationer.

Ur innehållet i de fyra numren kan nämnas en artikel av justitiekansler Kai Korte om myndigheternas språk och rättsäkerheten (1/84), Paavo Pulkkinens artikel om behövt och obehövt lånegods i finskan (2/84), Krista Varantolas redogörelse för en undersökning av s.k. kedjesammansättningar i finskan av samma typ som t.ex. engelskans "off-the-record statements" (3/84) och Liisa Huovinen-Nybergs kommenterade sammanställning av förkortningar för akademiska examina och andra titlar (4/84).

Molde, Bertil & Derrick Sharp, The Second International Conference on Minority Languages, Journal of Multilingual and Multicultural Development, Volume 5, nos 3 & 4, 1984. 160 s.

Rapporten från den andra internationella minoritetsspråkskonferensen i Åbo 1983 (arrangerad av Nordiska språksekretariatet) utgör ett dubbelnummer av tidskriften *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, publicerad av *Multilingual Matters Ltd.* i England.

Rapporten inleds med två artiklar om övergripande minoritetsspråksfrågor. Under rubriken *What Constitutes a Language Minority?* skriver Erik Allardt (Helsingfors) om olika kriterier för vilka grupper som kan betraktas som språkliga minoriteter. John de Vries (Ottawa) jämför förhållandena för olika språkliga minoriteter i Västeuropa i artikeln *Factors Affecting the Survival of Linguistic Minorities: A Preliminary Comparative Analysis of Data for Western Europe*.

Enskilda minoritetsspråk och språkliga minoriteter behandlas i följande artiklar: Peter Nelde (Bryssel): *Aspects of Linguistic Determination along the Germanic-Romance Linguistic Boundary*, Erling Wande (Uppsala): *Two Finnish Minorities in Sweden*, Gareth Edwards (Aberystwyth): *Welsh-Medium Education*, Derick Thomson (Glasgow): *Publishing in Scottish Gaelic*, John Edwards (Antigonish, Canada): *Irish: Planning and Preservation*, Marjut Aikio (Rovaniemi): *The Position and Use of the Same Language: Historical, Contemporary and Future Perspectives*, Anna-Riitta Lindgren (Tromsö): *What Can We Do When a Language is Dying?*, Lesley Shield (Newcastle-upon-Tyne): *Unified Cornish – Fiction or Fact? An Examination of the Death and Resurrection of the Cornish Language* och Koen Zondag (Leeuwarden): *Acid Rain: A Description of Bilingual Friesland*.

Övriga artiklar som ingår i rapporten är Tove Skutnabb-Kangas (Roskilde): *Why Aren't All Children in the Nordic Countries Bilingual*, Norman Jørgensen (Köpenhamn): *Communication Strategies as Phenomena Related to Boundaries of Ethnicity* och Marina Ljungqvist (Pargas): *Bilingual Communication in Oy Partek Ab*. Rapporten avslutas med en inbjudan till den tredje minoritetsspråkskonferensen i Galway i juni 1986.

Nordisk språksekretariats rapporter 5: Språk og samfunn i Norden etter 1945. Oslo 1985. 205 s.

Rapporten inneholder artikler som bygger på innlegg fra et symposium om de nordiske språkenes utvikling etter 1945 sett på bakgrunn av samfunnsutviklingen. Blant artiklene kan vi nevne "Utvekklingen av yrkes- og utbildningsstrukturen sedan 1945 och dess inverkan på språkanvändningen" (Tom Sandlund), "Analfabetisme, språkbruksnormer og dialektnivellering" (Geirr Wiggen), "Teknik och språk i informationssamhället" (Sture Alén), "De skriftkloge vender tilbage!" (Frands Mortensen), "Den officiella språkvårdens samhälleliga motivering" (Bertil Molde). Dessuten er det artikler om påvirkningen fra den økende samfunnsorganiseringen på språkbruken (Margareta Westman, Mikael Reuter, Alf Isak Keskitalo, Helge Sandøy, Allan Karker) og om normoppfatningen i de nordiske landene (Päivi Rintala, Carol Henriksen, Helge Omdal, Catharina Grünbaum).

Norsk dataordbok, 3. reviderte utgave, Universitetsforlaget 1984, utarbeidet av Norsk språkråds komité for dataterminologi. 213 s.

Den nye utgaven er ajourført og utvidet og inneholder nå om lag 3000 norske datatermer og tilsvarende engelske uttrykk. De fleste faguttrykkene har en kort og enkel forklaring. Bak i boka er det en engelsk-norsk ordliste og en kort svensk-norsk ordliste.

Norsk språkråd, Årsmelding 1984. Årsmeldingen inneholder lov og vedtekter for Norsk språkråd og gir en oversikt over rådets virksomhet i 1984.

Nyt fra Sprognævnet. Introduktionsnummer januar 1985. 4 s.

Dansk Sprognævns blad er genopstået i ændret skikkelse. Det nye blad vil udkomme med 4 numre om året, og hvert nummer vil være på 12 sider. Det er en væsentlig udvidelse i forhold til det gamle *Nyt fra Sprognævnet*, der udkom med kun 2 numre a 8 sider om året (seneste nummer var nr. 21, udsendt 1981). Udvidelsen medfører at det bliver muligt at bringe mere stof i det nye blad end i det gamle. Ligesom tidligere vil der i *Nyt fra Sprognævnet* være svar på sproglige spørgsmål fra abonnenter og andre sprogbrugere, men derudover vil bladet også komme til at inde-

holde kortere og længere artikler om dansk sprog og sprogbrug, både om sprogrigtighedsproblemer og nye ord, om nye håndbøger i dansk sprog og sprogbrug og om nordisk sprogsamarbejde. Introduktionsnummeret giver en lille smagsprøve på det nye blads indhold. Det første nummer udsendes i april 1985.

Petersen, Pia Riber: Nye ord i dansk 1955–75. Under medvirken af *Jørgen Eriksen*. Dansk Sprognævns skrifter nr. 11. Gyldendal, København 1984. 678 s. (Omtales på s. 113).

Språkbruk, den finlandssvenska språkvårdens informationsblad, gavs som tidigare ut med två nummer. Det första domineras av en artikel om förkortningar i allmänhet och förkortningar av akademiska titlar i synnerhet, inklusive en finsk-svensk lista över akademiska titlar. Bland behandlade språkfrågor av nordiskt intresse kan nämnas en artikel av Mikael Reuter om orden finne, finlandare, finsk och finländsk. Nummer två innehåller bl.a. en *finsk-svensk* ordlista med ca 250 termer som hänför sig till arbetsmarknad, arbetsliv och hälsovård.

Språknytt, meldingsbladet for Norsk språkråd, kom i 1984 som vanleg med fire nummer, kvart på 20 sider. Opplaget var på om lag 16500. Bladet inneheld informasjon om arbeidet i Språkrådet, artiklar om språkspørsmål, omtale av språkmøte i Noreg og Norden og bokomtalar. Dessutan har bladet ei spørjespalte og ei spalte med nyord. Språknytt blir sendt til alle skolar, universitet, offentlege bibliotek, aviser, Norsk rikskringkasting, kommune-, fylkes- og statskontor. Det har og mange private tingarar. Av artiklane i 1984 kan vi nemne: nr. 1: *Kjell Venås*: Hjartesperåk og skriftmål (omtale av bok som jamfører norsk talemål med dei norske skriftmåla), nr. 2: *Aksel Lydersen*: Hvem bestemmer betydningen av ordene?, nr. 3.: *Arne Torp*: Liker du Gammel Ost og Krum Kaga? Litt om sær- og sammenskrivingsproblemer i norsk, nr. 4: *Åsta Norheim*: Å vere tospråkleg.

Språkvård, Svenska språknämndens tidskrift, har som tidigare utgivits med fyra nummer. Ur innehållet kan nämnas följande artiklar. Nr 1: *Catharina Grünbaum*, Språkvårdare och danismer; *Martin Gellerstam*, Om termer som inte vill dö; *Ulla Clausén*, En

medicinsk ordbok. Nr 2: *Britt-Louise Gunnarsson*, Texters begriplighet – ett språkpragmatiskt problem; *Gustav Korlén*, Om ordet "material" som beteckning för människor; *Göran Kjellmer*, Minutrar; *Ann-Christin Mattisson*, Behöver ortnamnsvärden en "stavningslag"? Nr 3: *Bengt Sigurd*, Om Jaså, Bra, Precis och andra förstärkningsord; *Catharina Grünbaum*, Cowboys och tjuvstrykers – en bok om s-pluralen; *Bertil Molde*, Ett svenskisländskt storverk; *Ulla Clausén*, Från pluralis till singularis; *Catharina Grünbaum*, Det nordiska språkmötet 1984. Nr 4: *Ulf Teleman*, Svenskan och språkvården under 40 år; *Olle Josephson*, Vart flyger språkballongen?; Register till Språkvård 1980–1984.

NORDISKE PUBLIKASJONER

Barn i Norden. Redigeret af Kirsten Borberg, Maj-Britt Grönholm, Susanne Larsson-Krieg og Sonja Thoresen. LNU/Cappelen i samarbejde med Nordisk språksekretariat, Oslo 1984. 102 s.

Barn i Norden er en nordisk tekstantologi til brug for nabo-sprogsundervisningen i skolens yngre klasser ("melletrinnet"). Teksterne repræsenterer en række forskellige genrer og er hentet fra alle de forskellige sprogområder i Norden, de finske, grønlandske og samiske dog i oversættelse til et af de centralnordiske sprog. Bag i bogen er der gloselister, forslag og ideer til arbejdsmåder, en litteraturliste og en oversigt over de nordiske modersmåslærerforeninger og nogle andre nyttige adresser. Bogen er gennemillustreret og fremtræder i et smukt lay-out. Bogen er blevet til i samarbejde med Nordisk Sprogsekretariat efter opfordring fra Nordisk Ministerråd i den hensigt at afhjælpe mangelen på interessevækkende tekster i nabosprogsundervisningen.
EB

Film & TV-technical terms in English and five Nordic languages. Nordisk film/TV union (NFTU). Proprius, Stockholm 1983. 255 s.

Den nordiska film- och TV-unionen har här samlat närmare 1 800 tekniska termer inom film- och TV-området. Helt säkert fyller denna ordsamling ett behov. Vi har ett ganska brett film- och TV-samarbete i Norden, dels i de rena samproduktionerna, dels på ett mer informellt plan. Det är inte ovanligt att både skådespelare och teknisk personal tillfälligt eller mer permanent arbetar, utbildas eller undervisar i ett annat nordiskt land än sitt eget. Åtskilliga film- och teaterarbetare från de olika nordiska länderna har t.ex. deltagit i någon form av verksamhet vid Dramatiska institutet i Stockholm.

Ordlistan utgår från engelskan. Termerna är uppställda i alfabetisk ordning och varje term är försedd med definition på engelska. Därefter följer motsvarande termer på danska, finska, isländska, norska och svenska. För varje enskilt språk finns också en alfabetisk lista med hänvisning till uppslagsstället.

Som inom så många andra tekniska områden har en hel del av termerna sitt ursprung i engelskan eller är rent engelska, och som

väntat är det i danskan, norskan och svenskan som man finner dessa lånord, medan finskan och isländskan i motsvarande fall oftast har inhemska ersättningsord. Undantag finns dock: för eng. *scanning* har isl. *skönnun* och no. och sv. *avsökning* (da. *skandering*, fi. *pyyhkäisy* 'strykning, svepande'). Sett ur ett helnordiskt perspektiv kan ibland bruket av engelska lånord och inhemska ord te sig rätt rörigt. Sålunda har det eng. *insert*, som bl.a. används om en inklippt stillbild eller inklippt scen i en film, och *insert titles*, dvs. en text mellan två filmsekvenser, motsvarigheterna da. *indklip(sbillede)*, *insert* respektive *textindklip*, isl. *innklipp(smynd)* 'inklipp(sbild)' resp. *millitítillar*, no. *inkutt(bilde)* resp. *mellomtekster*, sv. *inklippetsbild(scen)*, "*insert*", *insetat* resp. "*textinsert*". Fackfolk förstår säkerligen i samtliga fall vad det är frågan om, men det förefaller dock praktiskt om man kunde rensa lite i floran och lämna kvar sammansättningar med *inklipp* (*inkutt*), och för *insert titles* välja *mellantext* och motsvarande på de andra språken.

Det framgår inte om ordlistan är rent deskriptiv och alltså bygger på det språkbruk som faktiskt används på fältet, eller om den har mer normerande avsikter (som t.ex. ofta är fallet med TNC:s ordlistor). Det förefaller en utomstående betraktare som om ordlistan snarare praktiskt visar det ordförråd som är i bruk, och det är naturligtvis rimligt om dess användare skall kunna nyttja den för att förstå och göra sig förstådda. För en framtida upplaga kunde man kanske ändå tänka sig en språklig översyn av ordlistan, där man, bl.a. när det förekommer flera termer för samma sak, kunde ge företräde åt de ur språklig och ur samnordisk synpunkt mest funktionella. CG

"Finns det en terminologisk medvetenhet i samhället i dag?"

Rapport från ett Nordterm-seminarium den 28–29 maj 1984 på Hässelby Slott, Stockholm. TNC, Stockholm 1984. 49 s.

Rapporten innehåller förberedda inlägg vid seminariet och sammanfattningar av de diskussioner som fördes i arbetsgrupper och redovisades i plenum. Den inleds med historiska översikter från de enskilda länderna över framgångar och motgångar i termarbetet. Christer Laurén skriver om Faktorer bakom termspridning i Quebec – och deras relevans i Norden. Medvetenheten hos termbrukare och termproducenter illustreras med exempel från

Statoil i Norge, Ericsson i Sverige och statsförvaltningen i Finland. Slutligen ingår en kort sammanfattning av Peter Wilhelms föredrag Hur skall terminologi marknadsföras i framtiden? *MR*

Nordisk tidsskrift for fagspråk og terminologi. 2. årgang. Nr. 1 og 2 1984.

Tidsskriftet blir gitt ut i regi av Nordterm, som er navnet på de nordiske terminologisentralenes samarbeidsorgan. Nummer 1 1984 inneholder blant annet disse artiklene: *Christer Laurén*: Fackspråk och teknolekter, *Ove Oskarsson*: Bildligt talat – om metaforer och dataterminolgi, *Marianne Nordman*: Ändamålsenliga fackspråk?; nummer 2: *Hans von Heijne*: Planerna på en ny svensk försäkringsterminologi. *SL*

DANMARK

Af *Else Bojsen (EB)* og *Carol Henriksen (CH)*

ARK. Sproginstitutionernes Arbejdspapirer. Handelshøjskolen i København.

Formålet med denne serie af arbejdspapirer fra sproginstitutionerne ved Handelshøjskolen i København er at fremme faglige diskussioner af både foreløbige og færdige arbejdsresultater inden for såvel fagligt som almindeligt sprog. I serien er der i 1984 udkommet følgende tre numre:

Inge Baaring: Om omsætningsprocessen ved simultantolkning med tysk som udgangssprog. ARK 21. 100 s.

Dorris Faber, Lena Munck, Agneta Berg Nielsen, Anette Ville-moes: En kaserollemodel specielt beregnet til kontrastive analyser. ARK 22. 125 s.

Lita Lundquist: Tekststrukturer, læseprocesser og læsestrategier. En introduktion til tekstlæsning. ARK 23. 60 s. *CH*

AScLA-Symposiet Oversættelse og tolkning 4.-6. oktober 1982. Udgivet af Hanne Martinet, Viggo Hjørnager Pedersen og Jacques Qvistgaard. Fagsprogligt Center, Handelshøjskolen i København 1983. 246 s.

Bogen indeholder de 14 foredrag som blev holdt ved symposiet "Oversættelse og tolkning", der fandt sted i København 4.-6. oktober 1982. Symposiet var arrangeret af ADLA (Association Danoise de Linguistique Appliquée) for medlemmerne af AScLA (Association Scandinave de Linguistique Appliquée), der er et samarbejdsorgan for de fire nordiske foreninger for anvendt lingvistik. Ud over foredragene er der rapporter fra symposiets workshops. *EB*

Den levende Holberg. Modersmål-Selskabets årbog 1984. C. A. Reitzels Forlag A/S, København 1984. 133 s.

Nu for femte gang udsender Modersmål-Selskabet en årbog. Sidste år var udgangspunktet Grundtvigs opfattelse af det levende ord (se omtalen i *Sprog i Norden* 1984, s. 107f.), og i år er det Ludvig Holberg, i anledning af hans 300 års fødselsdag den 3. december 1984. Denne årbog indeholder 14 bidrag. De fleste indlæg stammer fra politikere og teater-, medie- og skolefolk,

men der findes også enkelte videnskabelige artikler fra universitetsverdenen. Blandt artiklerne findes også Christian Wilsters digteriske lovprisning af Holberg: "Før var der knap skreven paa dansk en Bog . . ." og Holbergs egen Epistel 415 – Om Sproget.

Af særlig interesse er *Sv. Eegholm-Pedersen*: Holbergord og Holbergcitater (10 s.), en nærmere redegørelse for arbejdet med Holbergordbogen, der nu i jubilæumsåret er nået til bind III. Eegholm-Pedersen beskriver ordbogens begyndelse som et dansk-norsk fællesprojekt under ledelse af Aage Hansen og Trygve Knudsen, dens baggrund i dansk leksikografisk tradition og dens nærmere indretning og brugsværdi.

F. J. Billeskov Jansen: Holberg som oversætter (12 s.) diskuterer Holbergs praktiske og teoretiske beskæftigelser med oversættelse til modersmålet, fra tysk og engelsk og især fra latin og fransk. *Anne E. Jensen*: Holberg og det kvindelige publikum (14 s.) portrætterer Holberg som den første danske forfatter der bevidst skrev sine bøger så både kvinder og ikke-akademiske mænd kunne få udbytte af dem.

Blandt de øvrige bidrag kan nævnes *Jørgen Hunosøe*: Holberg og gymnasiet. Kan man undervise i Holberg? og *Jørgen Stegelmann*: Holbergs replikker.

Årbogen slutter med *Poul Hansen*: Modersmål-Selskabet – de første fem år, en redegørelse for selskabets virke hidtil og en vurdering af dets samfundsmæssige indsats. Heri meddeles også at der er blevet foretaget en væsentlig ændring i formålsparagraffen for selskabet. Nu skal Modersmål-Selskabet ikke blot "virke for bevarelse og udvikling af modersmålet som en grundlæggende forudsætning for dansk kultur" – men også for dansk "folkestyre".

Til sidst i bogen findes et par siders "Praktiske oplysninger om Modersmål-Selskabet", om selskabets formål, medlemskab, udgivelser m.v. *CH*

Det er dansk! Læseplan og hverdag. Redigeret af Marianne Jelved og Anne-Marie Søderberg. Dansk lærerforeningen, Viborg 1984. 190 s.

Igennem de sidste 15 år har mange spørgsmål om danskundervisningen været oppe at vende i den offentlige debat. Hvad er formålet med danskundervisningen? Hvilke vidensområder, fær-

digheder og aktiviteter er danskfaget særlig forpligtet over for? Hvordan er forholdet mellem elevernes forudsætninger og interesser og de krav de stilles over for i danskundervisningen? Disse og andre spørgsmål debatteres også i dette bind udgivet af en gruppe nedsat af Dan sklærerforeningen med det formål at følge med i Undervisningsministeriets arbejde med en ny læseplan og undervisningsvejledning for folkeskolen. Dan sklærerforeningen blev nemlig ikke selv repræsenteret i undervisningsminister Bertel Haarders udvalg, det udvalg der fik til opgave at udarbejde et nyt formål for dansk i folkeskolen.

Bogen består af 11 artikler, forfattet af enkeltpersoner men skrevet på baggrund af diskussioner i gruppen. Af særlig interesse er *Ole Tøgeby*: Læseplan og udtryksfærdighed (11 s.), en beskrivelse af tekstens formelle og funktionelle sider med en teoretisk fundering i Jürgen Habermas og Roman Jakobson, *Birte Sørensen*: Progression i tekstarbejde (5 s.), der beskæftiger sig med de forskellige måder man kan komme i dialog med en tekst på, afpasset efter elevernes alder og erfaringsverden, *Birte Sørensen*: Oplevelse og tekstlæsning (9 s.), et forsøg på at præcisere begrebet oplevelse i forbindelse med tekstlæsning i folkeskolen, og *Anne-Marie Søderberg*: Tekst, historie og erfaring. Faglig-pædagogiske tendenser i danskundervisningen (15 s.), der drøfter arbejde med tekster i lys af en historisk orienteret erfaringsbearbejdning af nutidige og ældre tekster og bevidsthedsformer.

Blandt de øvrige bidrag kan nævnes *Alice Holm* og *Frands Mortensen*: Skolen for livet (om massemedietekster), *Niels Kryger*: Danskfaget – et sted mellem menneskelighed og institutionalisering, og to bilag af *Frands Mortensen*: Tidsforbrug og massemedier og Fremtiden er allerede begyndt. Om satellitter og kabler. CH

Eriksen, Jens-Martin og Bent Møller: Svære ord – og lette. En undersøgelse af, hvordan folk forstår – og ikke forstår – en række udvalgte ord, som bruges i skrivelser fra det offentlige og andre steder. Statens Informationstjeneste, København 1984. 80 s.

I bogen fremlægges resultaterne af en sprogundersøgelse som blev gennemført af Statens Informationstjeneste i samarbejde med en række kommuner 1983–84. Hovedparten af bogen udgøres af en alfabetisk resultatliste, hvori man kan se hvordan 120

udvalgte ord er blevet forstået (og misforstået) af de i alt 160 personer der medvirkede i undersøgelsen. Undersøgelsen er den første af sin art i Danmark. *EB*

Gabrielsen, Gerd og Jørgen Gimbel: Dansk som fremmedsprog. Danmarks Lærerhøjskole 1982. Lærerforeningernes Materialeudvalg, København. 338 s.

Denne bog, udgivet i Danmarks Lærerhøjskoles undervisningsserie, indeholder en række artikler til belysning af faget dansk som fremmedsprog, dels fagets praktiske forudsætninger og dels dets teoretisk-sproglige og fremmedsprogspædagogiske forudsætninger. Der er lagt særlig vægt på oplysninger der er anvendelige for den enkelte lærer i den daglige undervisning.

Af bogens indhold kan man fremhæve *Ragna Lorentzen*: Grammatiske problemer i dansk som fremmedsprog (32 s.), en gennemgang af forskellige problemer der knytter sig til indlæring af ordklasser og syntaks, *Finn Thiesen*: Nogle betragtninger over sprogets medvirken ved dannelsen af verdensbilledet (28 s.), nogle overvejelser om tilegnelsen af sprogets kulturindhold, og *Inger M. Clausen*: Undervisning af indvandrerelever i folkeskolen: Lovgrundlag og problemer (32 s.), en redegørelse for lovgivningen i forbindelse med skolens undervisning af fremmedsprogede elever. *CH*

Holberg-Ordbog. Ordbog over Ludvig Holbergs sprog. Redigeret af Aage Hansen og Svend Eegholm-Pedersen under medvirken af Christopher Maaløe. Bd. III: I-N. Det danske Sprog- og Litteraturselskab. C. A. Reitzels Forlag A/S, København 1984, 1394 sp.

Denne ordbog, som har været under udgivelse siden 1981 (se omtalen af bind I og II i *Sprog i Norden* 1983, s. 121) og som ventes afsluttet med sidste bind omkring nytår 1988, indeholder det samlede danske ordforråd i Holbergs produktion.

Bind III indledes med mindeord over Aage Hansen, ordbogens grundlægger og hovedredaktør († 1983). Blandt de ca. 5300 ord i dette bind findes en række centrale ord i forfatterskabet og i tidens litteratur og debat (fx *Moral, moralisere, Natur, Kunst*). Den længste artikel i bindet behandler verbet *komme*. Den fylder 21 spalter fordelt på 48 hovedbetydninger. Bindet indeholder

også store præpositionsartikler (*i* eller *udi*, *med*). Disse og andre meget store artikler er forsynet med små indholdsoversigter, således at man nemmere kan finde frem til det man søger.

Som i de foregående bind kan man her finde adskilligt stof af kulturhistorisk interesse (fx om datidens klædedragt i artiklen om ordet *Kiole*). Paryktidens sirlige omgangsformer er fyldigt belyst i artikler om tiltaleord som *Monsieur*, *Madame*, *Mademoiselle*, *Monfrere* og andre, og der er mange oplysende citater fra komediesproget.

Holberg-Ordbogen er i første række beregnet for specialister og fagfolk. Den giver ved sine grundige analyser et udgangspunkt for videre studier i Holbergs sprog og leverer tillige et vigtigt supplement til behandlingen af 1700-tallets sprog i Ordbog over det danske Sprog, men den er også overordentlig nyttig for Holbergglæsere i almindelighed. CH.

Jacobsen, Henrik Galberg og Peder Skyum-Nielsen: Erhvervsdansk. Foreløbig udgave. Hæfte 1-4. Handelshøjskolen i København: Samfundslitteratur, København 1984. ca. 480 s.

Disse fire hæfter med fællestitlen Erhvervsdansk er blevet udarbejdet først og fremmest med henblik på den nye danskundervisning under den reviderede erhvervsproglige korrespondentuddannelse ved Danmarks handelshøjskoler. En afløser i bogform for denne midlertidige udgave er under udarbejdelse og forventes udsendt omkring august 1985.

Erhvervsdansk er bygget op af i alt 11 kapitler. Hæfte 1 indeholder er gennemgang af principper for tekstproduktion i almindelighed og et meget pædagogisk tilrettelagt kapitel om dansk grammatik (syntaks) med en detaljeret indføring i Diderichsens sætningsskema (feltanalysen). Hæftet slutter med et kort kapitel om dansk fonetik og en omtale af sprognormerne i samfundet. Hæfte 2 består af et eksempel rigt kapitel om dansk erhvervs-korrespondance og et kortere kapitel om referaters sproglige side. I hæfte 3 finder man et mindre kapitel om skønlitterær læsning og en længere redegørelse for sprogbrugsanalysens metoder og begreber. De særlige erhvervsrelevante sprogsfærer (journalistisk, juridisk, teknisk og økonomisk sprogbrug) omtales i et kapitel om sprogsfærer. Hæftet slutter med et kapitel om mundtlig fremstilling.

Der er særlig grund til at nævne hæfte 4, som er helliget de sprogproblemer der løbende melder sig i dansktimerne, i andre fag og i erhvervsmæssig praksis. Dette hæfte er indrettet som et opslagsværk i sprogrigtighed og indeholder afsnit om problemer som dobbeltskrivning eller enkeltskrivning af konsonant, særskrivning og sammenskrivning af ord, fugeproblemer, store og små bogstaver, tegnsætning (herunder udførlige regler for grammatisk kommatering), t-problemer i forbindelse med adverbier, bøjningsproblemer (fx fremmedord på -ium og adjektiver på -sk) og meget andet.

Hvert kapitel ledsages af øvelser og opgaveforslag, og der findes henvisninger til relevante håndbøger og faglitteratur efter det enkelte kapitel.

Som nævnt er Erhvervsdansk udarbejdet med sigte på undervisning i dansk i en erhvervsmæssig sammenhæng, men flere af kapitlerne, ikke mindst Henrik Galberg Jacobsens grammatikfremstilling og hans tilrettelæggelse af sprogrigtighedsproblemerne i hæfte 4, vil kunne bruges af alle der studerer dansk på et højere uddannelsesniveau. *CH*

Kvinder, Sprog og Undervisning. Redigeret af Margareta Broberg. Danmarks Pædagogiske Bibliotek, København 1984. 228 s.

Denne bog indeholder dels en opgave udarbejdet i forbindelse med et kursus på Danmarks Biblioteksskole, dels en kommenteret bibliografi. Opgaven (96 s.) behandler mange forskellige emner, fra antikkens sprogteorier til moderne socio-, psyko- og neurolingvistik. Af særlig interesse er forfatterens bibliografiske omtaler (113 s.), ordnet efter følgende emner: kønsforskelle i sprog, modersmål og fremmedsprog, sexisme i skolen, kvinder som lærerinder og lederinder, universitet, forskning og kvinder, og idéhistorie. Bogen er forsynet med et forfatterregister, et emneregister, et stikordsregister og en tidsskriftfortegnelse. *CH*

Michelsen, Lisbeth H. S.: Føroyskt sum kirkjumál – Færøsk som kirkesprog. Norðurlandahúsið í Føroyum upplatið 1983 s. 43–49. Tórshavn 1984.

I anledning af etårsdagen for Nordens Hus' åbning på Færøerne har huset udsendt en publikation om virksomheden i det første år. I sin artikel om færøsk som kirkesprog giver Lisbeth H. S.

Michelsen en redegørelse for færingernes kamp for – og også modstand mod – at få indført modersmålet som kirkesprog. *EB*

Mål & Mæle. 9. årgang, nr. 4. Redigeret af Erik Hansen og Ole Togeby. Jul. Gjellerups Boghandel, København 1984. 32 s.

Dette nummer indeholder bl.a. *Carsten Elbro*: Skrift og læsning (5 s.), nogle eksempler på hvordan den sprogvidenskabelige beskrivelse af skriftens grundprincipper kan bruges i en analyse af de forudsætninger, der er kritiske hos eleven i den første læseudvikling, og som eventuelt mangler hos elever med særlige læse- og skrivevanskeligheder, *Erik Hansen*: Kan man tillade danskere at skrive dansk? (4 s.), et forsøg på at svare på spørgsmålet om hvor striks det er nødvendigt at være over for indslag i skriftsproget fra dialekterne eller fra de egnsprægede former af rigsdansk, de såkaldte regionalsprog, og *Ole Togeby*: Skriften på væggen (12 s.), en illustreret vejledning i og omkring den skrivekunst der hedder graffiti.

I den faste sprogbrevkasse, *Sprogligheder* (4 s.), findes der flere spørgsmål og svar vedrørende god, dårlig, rigtig og forkert sprogbrug. *CH*

Mål & Mæle. 10. årgang, nr. 1. Redigeret af Erik Hansen og Ole Togeby. G. E. C. Gad, København 1984. 32 s.

Hovedartiklen i dette nummer er *Ole Togeby*: Vittigheder (13 s.), en nærmere analyse af den psykologiske mekanisme der udløser latteren hos dem der hører vittigheden. Desuden bringer *Jens Juhl Jensen*: Lad tusind sproglomster blomstre (3 s.), en kritisk anmeldelse af Pia Riber Petersens *Nye ord i dansk 1955-75*, og *Jens Normann Jørgensen*: Er selskabet pligtig uopholdelig at meddele sikrede nedennævnte eller skal vi fortælle Dem det straks? (6 s.), en omtale af forsikringsbranchens sprog.

På sidste side forklarer *Erik Hansen*: *Mål og mæle* baggrunden for valget af bladets navn. Bladet beskæftiger sig både med sprogsystemet og sprogbrogen, Saussures *langue* og *parole*. Og så opdagede redaktørerne at dansk har haft udtryk for begge dele siden vikingetiden, nemlig *mål* (*langue*) og *mæle* (*parole*). *CH*

Nielsen, Ebbe Dam: *Mundtlige udtryksformer*. H. Hagerups Forlag, København 1984. 60 s.

Bogen er beregnet for danskundervisningen på 7.-10. klassetrin og giver en indføring i en række mundtlige udtryksgenrer, fx oplæsning, foredrag, at holde tale, diskussion, notatteknik, mødeteknik og den mundtlige prøve i dansk til folkeskolens afgangsprøver. De enkelte udtryksgenrer er forklaret og forsynet med vejledninger og opgaver. *EB*

Nissen, Gunnar: Hvilket forholdsord? Branner og Korch, København 1984. Ca. 140 s.

Bogen er en alfabetisk ordnet liste over stikord der indgår i vendinger indeholdende forholdsord. For eksempel står der ved opslagsordet *forslag*: et f. *til* forbedring af forholdene; et f. *til* lov; et f. *om* nedsat arbejdstid; bringe *én i* forslag som formand. Udvalget af stikord virker meget tilfældigt; i visse tilfælde er oplysningerne utilstrækkelige og i andre nærmest overflødige. Alligevel kan bogen nok være til hjælp, for danskere der har problemer med fx *ad* og *af* og måske især for udlændinge som har problemer med at lære de genuine danske vendinger med præpositionsforbindelser. *EB*

The Nordic Languages and Modern Linguistics 5. Proceedings of the Fifth International Conference of Nordic Languages and Modern Linguistics in Århus 27/6-1/7 1983. Redigeret af K. Ringgaard og Viggo Sørensen. Aarhus Universitet, Århus 1984. 413 s.

Dette bind indeholder sektionsforedragene og plenarforedragene fra den Femte Internationale Konference om Nordiske Sprog og Moderne Lingvistik, som blev holdt i Århus sommeren 1983. Blandt plenarforedragene kan nævnes *Sture Allén*: Statusrapport om skandinavisk datalingvistik, *Erik Andersson*: Nordisk syntaxforskning; teoretiska ramar och utvecklingsmöjligheter og *Anatoly Liberman*: Scandinavian accentology from a Germanic perspective. Af særlig interesse er *Ole Togeby*: Teksten er skabt af mennesket; om hermeneutisk tekstvidenskab i Skandinavien, der bringer en eksemplarisk indføring i tekstlingvistikens forskellige metoder, og *Oskar Bandle*: Nordiske sproghistorier; vurderinger og krav, der foretager en kritisk gennemgang af de eksisterende nordiske sproghistorier, heriblandt Peter Skautrups *Det danske Sprogs Historie*. Sidstnævnte artikel indeholder også en meget nyttig bibliografi over både skandinaviske og udenland-

ske bidrag til historisk sprogvidenskab i almindelighed og især til de nordiske sprogs historie.

Blandt sektionsforedragene kan fremhæves *Kurt Braunnüller*: Fandtes der en fonotaktisk analyse i middelalderen?, *Lars Heltoft*: Teknik og talehandlinger som ideologi; om tematik og relevansstrukturer i tekster om økonomi, *Erik Vive Larsen*: Jens Pedersen Høysgaards beskrivelse af dansk syntaks og *Kjell Ivar Vannebo*: Mot allmen skriveferdighed i Norge. CH

NyS 14. Nydanske Studier & Almen Kommunikationsteori. Redigeret af Finn Sørensen og Lars Heltoft. Akademisk Forlag, København 1983. 111 s.

Dette nummer, med titlen "Topics in Danish Syntax", bringer en præsentation af Chomskys "extended standard theory" (EST) ved hjælp af eksempler fra det danske sprog.

I den første artikel, *Finn Sørensen*: The Extended Standard Theory – A presentation with reference to topicalization in Danish (29 s.), bliver selve teorien introduceret, i den form den blev udviklet af Chomsky i hans "Lectures on Government and Binding" (1981), og derefter bliver enkelte af teoriens hypoteser afprøvet på danske sætninger. Forfatteren har indarbejdet forslag til videre læsning efter hvert hovedafsnit og slutter med en bibliografi over litteratur inden for transformationsgrammatik og almen dansk syntaks.

Michael Herslund: Particles, Prefixes and Preposition Stranding (38 s.) undersøger reglerne for præpositionernes forekomster i stillinger adskilt fra deres objekter, fx i sætninger af typen "Hvem tænker du på?", og sammenligner danske syntaktiske fænomener af denne art med forholdene i forskellige andre germanske sprog. Forfatterens sprogtopologiske overvejelser leder frem til den konklusion at "preposition stranding" er stærkt afhængig af forskellige andre syntaktiske egenskaber.

Sætningskløvning er emnet i den sidste artikel, *Henning Nølke*: Clefing in Danish? (40 s.). Forfatteren begynder med at karakterisere kløvning og afgrænse ægte sætningskløvninger fra lignende fænomener. Dernæst diskuterer han forskellige forslag til en beskrivelse af syntaktiske konstruktioner af denne type og præsenterer sin egen analyse. Artiklen afrundes med en vurdering af denne form for analyse i forhold til almen lingvistisk teori, dvs.

Government and Binding Theory (GB-Theory) i denne sammenhæng. *CH*

Pécseli, Benedicta: Sproget og edb. Carlsen Informatik, København 1984. 64 s.

I en delvis causerende form beskæftiger forfatteren sig med forholdet mellem naturligt sprog og programmeringssprog. Fremstillingen tjener øjensynlig det formål at vise datamaskinernes begrænsede status som blotte redskaber og at advare folk mod at tro noget andet. Ved hjælp af udvalgte træk i det naturlige sprog, især inden for syntaks og semantik, men også med lidt tilsætning af sprogpsykologi, sammenlignes naturligt sprog og programmeringssprog. Forfatteren lover på de første sider at demonstrere hvordan programmeringssprogene påvirker og vil påvirke det naturlige sprog og vores brug af det. Men kun to steder i bogen holdes løftet, så vidt jeg kan se. Det ene sted drejer sig om udtryk fra edb-verdenen anvendt som mulige slangudtryk, fx "Du har vist ikke for mange bits" i stedet for "Du er vist ikke for klog". Det andet sted er en tænkt samtalsituation på bistandskontoret, hvor sagsbehandlerens ordvalg i spørgsmålene til klienten styres af den tekst der er kaldt frem på skærmen. *EB*

Petersen, Pia Riber: Nye ord i dansk 1955–75. Under medvirken af *Jørgen Eriksen.* Dansk Sprognævns skrifter nr. 11. Gyldendal, København 1984. 678 s.

Denne bog, som har sit udgangspunkt i de ældre nyordslister der tidligere er blevet offentliggjort i fællesnordisk og dansk regie (Nordiske sprogproblemer 1956–67 og Ny ord i dansk 1968–69 og 1970–71), er den danske parallel til Nyord i norsk 1945–1975 (udgivet 1982 af Norsk språkråd) og til det kommende svenske nyordsleksikon. I modsætning til den norske ordbog giver Nye ord i dansk 1955–75 ingen definitioner, men forsøger i stedet at belyse ordene udelukkende ved hjælp af en række citater. Citaterne er forsøgt ordnet systematisk i følgende typer (alle er dog ikke repræsenteret ved hvert opslag): ældste belæg, ældste aviscitat, første belæg i officielt sprog (dvs. i love, cirkulærer, bekendtgørelser o.l.), distancebelæg (dvs. belæg der angiver at brugeren tager afstand fra ordet fordi det er nyt), vurderingsbe-

læg (dvs. belæg der angiver at brugeren vurderer ordet negativt fordi det er nyt), betydningsbelæg (dvs. citater der belyser ordets betydning ved hjælp af forklaringer, definitioner, synonymer, antonymer o.l.) og normalbelæg (dvs. belæg der bare viser ordet i brug uden at det virker påfaldende).

Bogen er til dels blevet redigeret ved hjælp af en mikrodata-mat, og det har derfor været muligt at fremstille en række registre over orddannelsestyper og over låneordstyper inden for de respektive långivende sprog. Bogen indeholder også en nyttig baglænsordliste og en liste over opslagsord ordnet efter årstal for første belæg.

Nye ord i dansk 1955–75 er deskriptiv og ikke præskriptiv. Når et ord er blevet optaget, betyder det blot at dets anvendelse er registreret, men ikke at Sprognævnet anbefaler brugen af det.

Foruden Dansk Sprognævns excerptsamling er Supplementet til Ordbog over det danske Sprogs seddelsamling blevet anvendt, både til at udskille ord med belæg fra før 1955 og til at levere mange af de ældste citater for de ord der er blevet optaget. *CH*

ROLIG-papir. Nr. 29. Roskilde Universitetscenter, Lingvistgruppen. 1983. Distr.: ROLIG, Roskilde Universitetscenter, hus 21.2. Postboks 260, DK-4000 Roskilde. 56 s.

Dette nummer i den fortsatte serie af arbejdspapirer udsendt af lingvistgruppen ved RUC indeholder to artikler: *Knud Anker Jensen*: Kontrastiv hverdag. Et alternativt 'Landeskunde'-seminar (38 s.) og *Niels Haastrup*: Fremmedsprog i det sprogsociologiske billede i Danmark (18 s.). Den første artikel beskæftiger sig med problemerne omkring interkulturel kommunikation, specielt mellem dansk og tysk. Den anden artikel, som er en lettere bearbejdet version af forfatterens foredrag ved den Femte Internationale Konference om Nordiske Sprog og Moderne Lingvistik i Århus, 1983, giver et overblik over en række sprogsociologiske fænomener vedrørende danskernes brug af fremmedsprog, specielt inden for turistsektoren. *CH*

ROLIG-papir. Nr. 30. Roskilde Universitetscenter, Lingvistgruppen. 1984. Distr.: ROLIG, Roskilde Universitetscenter, hus 21.2. Postboks 260, DK-4000 Roskilde. 50 s.

Dette nummer i ROLIG-serien indeholder et bidrag af *Jochen*

Rehbein: Reparative Handlungsmuster und ihre Verwendung im Fremdsprachenunterricht. Artiklen omhandler flere af de praktiske og teoretiske problemer der opstår i forbindelse med den form for fremmedsprogsundervisning der har sit udgangspunkt i sprog handlinger i specifikke sociale situationer. *CH*

ROLIG-papir. Nr. 31. Roskilde Universitetscenter, Lingvistgruppen. 1984. Distr.: ROLIG, Roskilde Universitetscenter, hus 21.2. Postboks 260, DK-4000 Roskilde. 51 s.

Arbejds papirerne i dette nummer af ROLIG-papirer udgør to artikler: *Hartmut Haberland* og *Jacob L. Mey*: Godt Peer Gynt er halve verket og *Hartmut Haberland*: A Field Manual for Readers of "The Problem of Meaning in Primitive Languages" by Bronislaw Malinowski. I den første artikel forsøger forfatterne at tilbagegive John Ole Askedals tolkning (Maal og Minne 1983) af navnet *Peer Gynt* som det tyske ord *beginnt*, bl.a. ved at inddrage fonetiske og sproghistoriske argumenter. Den anden artikel består af en samling citater, kort og bio-bibliografisk materiale vedrørende Malinowskis arbejder, hovedsageligt beregnet som en hjælp til læserne af bl.a. "The Problem of Meaning in Primitive Languages". *CH*

ROLIG-papir. Nr. 32. Roskilde Universitetscenter, Lingvistgruppen. 1984. Distr.: ROLIG, Roskilde Universitetscenter, hus 21.2. Postboks 260, DK-4000 Roskilde. 151 s.

I dette nummer af ROLIG-papirer finder man en detaljeret historisk redegørelse for forskningen inden for kønsspecifikke forskelle i sprogstruktur og sprogbrug fra Otto Jespersen til i dag, *Annette Bennicke*: "Dieu a créé la femelle, l'homme a fait la femme" – En rekonoscering i dansk og udenlandsk kønssprogsforskning. Afhandlingen beskæftiger sig indledningsvis med ældre danske kønssprogsforskere arbejder, heriblandt Otto Jespersen, Knud Hjortø og Peter Skautrup. Derefter behandles den moderne udenlandske kønssprogsforskning, med omtale af artikler m.v. vedrørende såvel sproget (bl.a. Rolv Mikkel Blakar, Else Ryen, Barbara og Gene Eakins) som sprogbrugen (bl.a. Torun Gulliksen, Robin Lakoff) og kommunikation i almindelighed (bl.a. Pamela Fishman, Nancy Henley). Til sidst diskuterer Annette Bennicke moderne dansk kønssprogsforskning udført både af

sprogfolk (Mette Kunøe, Ole Tøgeby) og af andre (Suzanne Giese, Pål Dahlerup). Hvert hovedafsnit ledsages af en sammenfatning, og hele bogen afrundes med en konklusion, der sammenligner den danske og den udenlandske forskning inden for området både hvad angår metoder og resultater. Afhandlingen slutter med at konstatere at der ikke findes et sprog der er specifikt for kvinden, men at der alligevel findes et sprog der er karakteristisk for kvinder, ikke fordi de er kvinder men fordi de har en stilling i samfundet der placerer dem i en laverestående socialgruppe end manden. En række illustrative teksteksempler bringes som bilag, efterfulgt af en selektiv litteraturliste. *CH*

ROLIG-papir. Nr. 33. Roskilde Universitetscenter, Lingvistgruppen. 1984. Distr.: ROLIG, Roskilde Universitetscenter, hus 21.2. Postboks 260, DK-4000 Roskilde. 73 s.

Titlen på dette nummer af ROLIG-arbejdspapirer er Relevans og intention. To analyser af en massemedietekst om økonomisk politik.

Under overskriften "Relevante temaer" bidrager *Lars Heltoft* med to papirer om relevans og tekstanalyse. Det første bidrag, Relevans (23 s.), er teoretisk orienteret. Med udgangspunkt i Grices maximer gør forfatteren først rede for forskellen mellem emnerelevans og modtagerrelevans i kommunikation, bl.a. ved hjælp af Berger og Luckmanns begreb om relevansstrukturer, om den måde vores sociale videnslager er afhængig af vores sociale placering og pragmatiske interesser. Dernæst drøftes popularisering, den kommunikationsopgave der består i at ændre en teksts modtagerrelevans så den bliver forståelig for brede modtagergrupper. Dette teoretiske afsnit afrundes med en redegørelse for hvorledes relevansnormer forholder sig til tekstlige organisationsformer som komposition og tema. Bidrag nummer to, Teknik og talehandlinger som ideologi – om relevans og tematik i en avisstekst om økonomi (25 s.), illustrerer hvorledes de teoretiske begreber kan udnyttes i en praktisk tekstanalyse. I dette afsnit kommer forfatteren ind på forståelsen af temaer som relevansstrukturer, relevansanalysens betydning for opstillingen af temaer, specielt i ikke-fiktive tekster, og relevansanalysens betydning som redskab i en diskussion af teksters diskursberedskab. Foruden relevansanalysen belyser forfatteren også tekstens tematik,

komposition, forudsætningsstrukturer, sproghandlinger og samfundsmæssige funktion.

I tilknytning til den forrige teoretiske og praktiske behandling af relevans bringer *Uwe Geist*: Meningsproduktion og legitimation (25 s.) nogle overvejelser omkring teksten som produkt af en intenderet handling. Her fokuseres på tekstens udgangspunkt og mål og på dens legitimerende funktion. *CH*

ROLIG-papir. Nr. 34. Roskilde Universitetscenter, Lingvistgruppen. 1984. Distr.: ROLIG, Roskilde Universitetscenter, hus 21.2. Postboks 260, DK-4000 Roskilde. 36 s.

Teksten til dette ROLIG-papir, *Niels Haastrup*: Uddrag af Christen Jensen Fauerybes papirer samt bilag. Handout fra Sjäölösymposiet September 1984, er med få ændringer identisk med forfatterens hand-out til foredraget ved Sjäölösymposiet den 17.–20. september 1984: "Behovet och bruket av skrift inom 1800-talets förvaltning, näringsliv och privatkommunikation – sett i förhållande till de nordiske skriftspråkens utveckling". Selve foredraget vil blive publiceret i symposierapporten fra Nordisk Språksekretariatet. Materialet her består af et uddrag af de optegnelser som Christen Jensen Faueryby gjorde under sin tjenestetid ved Fyenske Infanteriregiment fra 1810–17. Optegnelserne omfatter stof af tre typer: 1) dagbogsstof på basis af marchtabeller, 2) Parlør- og nomenklaturstof, dansk-fransk, og 3) viser, mest sol-daterviser. *CH*

Skrift og Samfund, Temarapport nr. 1, Udgivet af Center for Sammenlignende Kulturforskning, Københavns universitet. Februar 1984. Distr.: Center for Sammenlignende Kulturforskning, Kejsergade 2, DK-1155 København K. 125 s.

Bidragene til dette første temanummer om det tværfaglige emne "Skrift og Samfund" udgør en række foredrag holdt ved Københavns Universitet den 5. december 1983. Disse foredrag havde som hovedemne skriftens historiske, sociale og psykologiske funktion og betydning.

Blandt artiklerne kan man fremhæve *Steen Larsen*: Skriftens autoritet – om skriftens og de kognitive processers udvikling (23 s.), et forsøg på at illustrere sammenhængen mellem skriftform og neurologisk funktion, *Frans Gregersen*: Sproghistorie og skrift-

historie (5 s.), der argumenterer for at det der rekonstrueres når sproghistorie bliver til skrifthistorie, er et billede af dansk sprog inden for forskellige sfærer, som via tolkning udmunder i en fiktion af en fælles norm, og *Benny Karpatschhof*: Informations-teknologi som skriftens ophævelse (14 s.), der viser at selve skellet mellem skrift og ikke-skrift er ved at tabe sit meningsindhold. *CH*

SPRINT. Sproginstitutionernes Tidsskrift. 1984, nr. 1-3. Udgivet af Handelshøjskolen i København. Hvert nummer er på ca. 32 s. Distr.: SPRINT, Handelshøjskolen i København, Fabrikvej 7, DK-2000 København F.

Dette tidsskrift indeholder korte artikler af interesse for Handelshøjskolens sprogfag, både fremmedsprogene og dansk. Blandt indholdet i 1984-numrene kan nævnes *Steffen Leo Hansen*: Datalingvistik (nr. 2, 15 s.), en beskrivelse af fagområdet datamatisk lingvistik og især af det man beskæftiger sig med på Handelshøjskolen, *Anette Willemoes*: Er der system i galskaben (nr. 3, 6 s.), en redegørelse for oversættelse til spansk af danske sammensatte verber der udtrykker bevægelse, *Lars Henriksen*: Liv og død i sproget (nr. 3, 3 s.), om de glidende overgange mellem sprogets semantiske ekstremer og deres tilstedeværelse i sociale sammenhænge, og *Niels Davidsen-Nielsen*: Om psykolingvistik og fortællelser (nr. 3, 10 s.), en fonetikers syn på talefejl som nogle regelbundne og delvis forudsigelige størrelser.

Midtersiderne i bind 3 indeholder en artikel- og forfatterfortegnelse for SPRINT 1977/1-1984/3. *CH*

Sprog og Køn. Modersmål-Selskabets Debatbog no. 4. C. A. Reitzels Forlag A/S, København 1984. 70 s.

Denne fjerde debatbog i Modersmål-Selskabets serie "Hvor går dansk hen?" er et forsøg på at besvare spørgsmålet om der findes et særligt kvindesprog og et særligt mandssprog. Bogen er ikke ment som et bidrag til videnskaben men er udgivet med det formål at skabe debat, stille spørgsmål og provokere.

Bogens syv bidragsydere er alle kvinder. Blandt disse er der særlig grund til at fremhæve *Inger-Lise Hjordt-Vetlesen*: Om sproget, kønnet og kunsten – sat lidt på spidsen (9 s.), der bidrager med en velgennemtænkt problematisering af fordommene om-

kring kvindespecifikt sprog og en særlig kvindelig form for sprogbrug. De resterende artikler er: *Gretelise Holm*: Sprog er magt (6 s.), *Nynne Koch*: Kvindeforskning og kvindesprog (6 s.), *Jytte Willadsen*: Kønsdiskriminerende diagnoser (10 s.), *Ulla Ryum*: Findes der en kvindelig særlighed? (7 s.), *Merete Stistrup Jensen*: Ligger den kvindelige nydelse i det orale sprog? (10 s.) og *Ingeborg Appel*: Om Gittes sprog og Jespers (10 s.). CH

Sprog & Samfund. Nyt fra Modersmål-Selskabet. Nr. 1, 2 og 3-4, 1984. Redigeret af Niels Alsted. Jørn Thomsen Offset ApS, Kolding 1984.

Dette blad, medlemsbladet for Modersmål-Selskabet, består af et par mindre artikler, nogle korte anmeldelser og enkelte meddelelser om selskabets virksomhed. Hvert blad fylder mellem 12 og 16 sider i A5-format. Se omtalen af 1. årgang i *Sprog i Norden* 1984, s. 119.

Hovedartiklen i nr. 1 er *Asger Baunsbak-Jensen*: Vi må synge påny (3 s.), en hyldest til den danske sang foranlediget af en husmoderdag i Jylland for et par år siden. *Arne J. Hermann*: Nu rettes der op på danskundervisningen i folkeskolen (2 s.) bringer en redegørelse for den nye læseplan for faget dansk i folkeskolen, hvori litteraturen igen bliver rygraden i faget. Dette nummer indeholder også en anmeldelse af selskabets egen publikation, *Det levende Ord* (se omtalen i *Sprog i Norden* 1984, s. 107 f.).

Af indholdet i nr. 2 kan nævnes *Jørgen Stegelmann*: Reklamens sprog er underfuldt (4 s.) og *Gerda Thastum Leffers*: Sprogsyn og sprogrøgt (1 s.), et uddrag af hendes indlæg på Selskab for Nordisk Filologis temadag om sprogsyn og sprogrøgt.

Nr. 3-4 indeholder bl.a. *Grethe Rostbøll*: Sprog, samtale og samfund (4 s.), *Tom Høyem*: Sammenhængen mellem sprog og demokrati (3 s.), en gengivelse af forfatterens artikel i *Kristeligt Dagblad* på dagen for Modersmål-Selskabets generalforsamling, og *Asger Baunsbak-Jensen*: Den politiske tale (2 s.), et afsnit fra takketalen ved generalforsamlingen, hvor Baunsbak-Jensen modtog selskabets Modersmål-Pris for 1984. Dette nummer indeholder også en række indlæg under overskriften "De flade a'er - endnu en gang til debat" (2 s.). De såkaldte flade a'er har lige fra Modersmål-Selskabets stiftelse været fremhævet som en almindelig og forkastelig sprogejl, som selskabet burde bekæmpe. Bla-

det bringer også en anmeldelse af Nye ord i dansk 1955-75, skrevet af Georg Søndergaard under titlen "Ord, ord, ord!" (oversættelseslån fra Shakespeare?), og en omtale af selskabets egen publikation, Sprog og Køn. CH

Symposium zur Lexikographie. Proceedings of the Symposium on Lexicography September 1-2, 1982, at the University of Copenhagen. Udgivet af Karl Hyltdgaard-Jensen og Arne Zettersten. Germanistische Linguistik 5-6, 1982. Georg Olms Verlag, Hildesheim 1983. 228 s.

Symposierapporten indeholder bl.a. et foredrag af *Herbert Ernst Wiegand*: Theorie der lexikographischen Sprachbeschreibung. Derudover præsentationer af og leksikografiske problemer i forbindelse med igangværende ordbogsprojekter ved Københavns Universitet: Danish-English Dictionary (*Viggo Hjørnager Pedersen*), Dänisch-deutsch Wörterbuch (*H. Verner Larsen, Elisabeth Møller, Arne Dittmer, Mogens Wied Jørgensen*) og Dictionary of Early Modern English Pronunciation (*Arne Zettersted, Hanne Lauridsen og Inge Kabell*). Der er også grund til at nævne *Broder Carstensen*'s foredrag, English Elements in the German Language: Their Treatment and Compilation in a Dictionary of Anglicisms, og *Bo Seltén*: English in the Swedish Press. An Analysis of Types.

Bogen er tilegnet *Egon Bork* i anledning af hans 50-års jubilæum som leksikograf (Gyldendals røde ordbøger mellem dansk og tysk). Jubilaren bidrager med en redegørelse om disse ordbøger i tidsrummet 1902-82. EB

Sørensen, John Kousgård: Patronymer i Danmark 1. Runetid og middelalder. Akademisk Forlag, København 1984. 220 s.

Hensigten med denne bog er at belyse patronymerne i Danmark i deres oprindelse, udvikling og funktion. Den foreliggende fremstilling behandler patronymers historie indtil reformationen (1536). I et kommende bind er det hensigten at følge udviklingen frem til nutiden.

Som baggrund for diskussionen inden for Danmark indledes bogen med en oversigtsmæssig redegørelse for patronymernes forekomst i andre områder, især der hvor navngivning på den ene eller den anden måde har haft betydning for den danske (og

nordiske) navngivning. Derefter bringer forfatteren en detaljeret redegørelse for de forskellige former for patronymer (suffikspatronymet, kompositumspatronymet og fleksionspatronymet), for deres dannelsesbasis i eksisterende sproglige forhold og for deres brug.

Bogen afrundes med en sammenfatning på engelsk og en fyldig kilde- og litteraturfortegnelse (med forkortelser). *CH*

Terkelsen, Povl: Dansk for voksne indvandrere – En håndbog.

Under medvirken af Gunnar Frost Olesen. Udvalget vedrørende undervisning i dansk for voksne indvandrere. Indenrigsministeriet, J. H. Schultz A/S, København 1984. 125 s.

I juli 1982 nedsatte indenrigsministeren, efter beslutning i regeringens indvandrerudvalg, et udvalg vedrørende undervisning i dansk for voksne indvandrere. Udvalget fik bl.a. til opgave at kortlægge den eksisterende undervisning inden for området, og som led i dette arbejde iværksatte udvalget udarbejdelsen af en oversigt over eksisterende undervisningsmateriale, omfattende såvel en registrering og en beskrivelse af materialet som vurdering af materialets anvendelsesmuligheder over for forskellige målgrupper i indvandrerbefolkningen. Resultatet blev nærværende publikation.

Bogen er ordnet i 9 afsnit: 1) materialer til undervisning i dansk for fremmedsprogede, 2) lærebøger i dansk via fremmedsprog, 3) bibliografier, kataloger og litteraturlister, 4) dansk som fremmedsprog og fremmedsprogspædagogik i almindelighed, 5) litteratur om indvandrerne og deres baggrund, 6) rapporter, arbejds-papirer m.v. angående indvandrerforhold, undervisning o.l., 7) tidsskriftsfortegnelse, 8) efterord af Gunnar Frost Olesen og 9) adresseliste. Bogen er også forsynet med et titelregister og et personregister. *CH*

FINLAND

Av Mikael Reuter (MR) och Eivor Sommardahl (ES)

Fackspråk och översättningsteori: VAKKI-seminarium III. Vörå 29–30.1.83. Vasa högskola. Institutionen för språk. Forskargruppen för översättningsteori och fackspråk. Vasa 1983. 154 s.

Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-seminarium IV. Vörå 28–29.1.84. Vasa högskola. Institutionen för språk. Forskargruppen för översättningsteori och fackspråk. Vasa 1984. 138 s.

Forskargruppen för översättningsteori och fackspråk, som verkar vid Vasa högskola, har sedan 1981 arrangerat årliga seminarier i Vörå. I 1983 års seminarierapport ingår bl.a. ett sammandrag av Christer Lauréns föredrag över temat Termer och fackspråk, där han granskar termtätheten inom olika fackområden. Lauréns undersökning visar bl.a. att termtätheten är störst inom elteknikens område och minst inom databehandlingen. Marianne Nordman har i sin undersökning rubricerat Fackspråk och meningsbyggnad, visat bl.a. att två texttyper – eltekniska texter och juridiska texter – profilerar sig mot de övriga och mot varandra. Irma Sorvali redogör i Inforem i översättning för sitt försök att med hjälp av en teoretisk modell mäta mängden och arten av information i original respektive översättning. Utgångspunkten för Hannu Tommolas studie Iakttagelser om verbkomplement är Bengt Sigurds artikel "Varför ett hus kan brinna både upp och ned", där Sigurd behandlar betydelsen hos partiklarna *upp* och *ned* som komplettering till verbet. Tommola redogör för sin undersökning av de aktuella verbetydelseerna utgående från ryskans verbaspekt och från objektets kasus i finskan.

I seminarierapporten från år 1984 ingår bl.a. Christer Lauréns undersökning Termernas olika roller i olika teknolekter. Laurén redogör för hur han undersökt termernas roll i eltekniska och juridiska handböcker. Han visar att det finns väsentliga skillnader i textprocess mellan en elteknisk och en juridisk text. Marianne Nordmans artikel Verbalsubstantiv i några svenska teknolekter, är ett delmoment i en pilotundersökning av datatekniska, eltekniska, juridiska och företagsekonomiska texter. Nordman visar att en anmärkningsvärd grupp av substantiv i facktext utgörs av

verbalsubstantiv. Tuuli Forsgren skall lägga fram en doktorsavhandling i ämnet Problem vid översättning av finska participattribut till svenska. Pilotundersökningen, som seminarierapporten bygger på, visar att finska participattribut och deras översättning till svenska är ett område värt en kontrastiv undersökning. *ES*

Festskrift till Åke Granlund 28.4.1984. Studier i nordisk filologi 65. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland. Nr 517. Hangö 1984. 314 s.

Festskriften till Åke Granlund innehåller sammanlagt 28 bidrag från olika delområden inom nordistiken, bl.a. namnforskning, dialektologi och kontrastiv språkforskning. Cirka hälften av artiklarna berör namnfrågor, framför allt ortnamns- men också personnamnsfrågor.

Flera av uppsatserna i festskriften kan vara av intresse för språkvården. I artikeln Informationsstruktur och syntax i Gustav I:s brev granskar Ingegerd Nyström informationsstrukturen och syntaxen i 24 brev som ingår i Gustav den förstes registratur. Björn Pettersson beskriver i sin artikel Hortativt presens i nusvenskan, bruket att i finlandssvenskt vardagstal använda presens i uppmaningssatser i stället för imperativ. Han konstaterar bl.a. att kategorin hortativt presens som helhet betraktad skulle ha utvidgats med tyskt språkbruk som inspiration och föredöme. Dessutom har kategorin ytterligare utvidgats inom finlandssvenskan efter finskt mönster. Mirja Saari redogör i Några pragmatiska partiklar i svenskt talspråk för sina studier i fraserna förstår du, ser du (sidu), vet du, hör du i finlandssvenskt talspråk.

Andra uppsatser av intresse för språkvården är Tuomo Tevajärvi: Finnars svenska i danska öron, Seija Tiisala: "Ei hätä ole tämän näköinen". Att tolka och översätta ordspråk och talesätt och Kaj Wikström: Vårt komplicerade species. *ES*

Laurén, Christer: Lärare om språkriktighet. Vaasan korkeakoulun julkaisuja, Tutkimuksia No 82, Vasa 1982 (2 tryckn. 1984), 74 s.

Forskningsrapporten bygger på en enkät bland finlandssvenska modersmåls lärare i slutet av 1970-talet, med målet att studera lärarnas attityder till representativa klassiska provinsialismer i finlandssvenskan. Lärarnas åsikter om språkriktighetsfrågorna

har satts i relation till regionen (och därmed det regionala språkbruket) samt lärarnas ålder och kön.

Av detaljfrågorna i enkäten gäller nio uttal (bl.a. skillnaden rev/räv, slutändelserna i kallade, huset, kortstavigt uttal, hörbart d i djup, djur) och tio sådana fenomen som kan förekomma både i tal och skrift (sku/skulle, inf. måsta, sg. möss etc). Resultaten av enkäten visar att både lärarnas ålder och regionen har betydelse för attityderna till språkriktighetskraven. I fråga om uttal är det en genomgående tendens att äldre lärare ställer strängare krav på normenligt uttal än yngre, medan det vid formfrågorna tycks vara så att den äldsta gruppen är mindre normativ än de två mittersta.

I regionalt avseende finns de tydligaste skillnaderna mellan nyländska och österbottniska lärare i fråga om uttalsnormen. Skillnaderna är mindre när det gäller företeelser som även kan förekomma i skrift. Enkäten visar att det regionala språkbruket har stor betydelse för de krav som ställs: det är alltså fråga om vilka krav som är realistiska. I viss mån återverkar också tillgången till rikssvensk radio och teve på både språkbruket och attityderna i Österbotten (och självfallet på Åland).

Några relevanta skillnader mellan manliga och kvinnliga lärares attityder kunde inte påvisas.

I enkäten ingick också ett antal öppna frågor där lärarna fick ge sina synpunkter på didaktiska problem och andra språk- och språkriktighetsfrågor i undervisningen, bl.a. svårigheter orsakade av att eleverna är utsatta för stark finskpåverkan eller talar dialekt. Många lärare framhåller att det visserligen är viktigt att eleverna lär sig normerna, men att det inte får ställas så höga krav att de blir hämmade och förlorar sin spontanitet och sin lust att använda språket. Vidare efterlyses läromedel i språkriktighet, en modern uttalsordlista och andra liknande hjälpmedel.

I en kort exkurs behandlas lärarnas inställning till *dom* som subjektform. Det framgår att *dom* håller på att vinna terräng i elevernas språk också i områden där det tidigare varit mindre vanligt, men ändå är det bara 6 % av lärarna som accepterar det både i tal och i skrift och 68 % som accepterar det i tal. Rapporten avslutas med ett diskuterande kapitel där frågeställningarna sätts in i ett större sammanhang. Bl.a. dras paralleller till situationen i det franska Canada. MR

Laurén, Christer: Canadian French and Finland Swedish: Minority Languages with Outside Standards, Regionalisms and Adstrata. International Center for Research on Bilingualism, Publication B-122, Quebec 1983. 28 s.

Den i många avseenden intressanta jämförelsen mellan franskan i Canada och svenskan i Finland hade varit värd att publiceras i en mindre anspråkslös form än denna stencilerade monografi, som dessutom är svår att få tag i för en nordisk publik.

Författaren diskuterar likheter och olikheter mellan de betingelser som de två minoritetsspråken existerar under, med särskild uppmärksamhet riktad på språknorm och språkvård. I båda språkområdena är det ett ständigt aktuellt problem i vilken mån man måste följa den utifrån (från Frankrike resp. Sverige) kommande normen och i vilken mån man kan acceptera en egen norm med anknytning till den egna identiteten. De många citaten från diskussionen i Quebec visar hur likartade problemställningarna i många fall är. En av de största svårigheterna är i bägge länderna hur man skall ställa sig till det starka inflytandet från majoritetsspråken engelska och finska.

Samtidigt finns det också klara olikheter. De gäller både den historiska utvecklingen och den aktuella språkliga situationen, liksom också attityder och identitetskänsla. Också relationen mellan de närbesläktade språken engelska och franska är väsentligt annorlunda än mellan de obesläktade finska och svenska.

I en not slår författaren ett slag för de engelska termerna *Finland Swedes* och *Finland Swedish*, med relativt väl underbyggda argument. MR

Nyholm, Leif: Helsingforssvenska – tre studier i talspråk. Helsingfors 1984. 177 s.

Leif Nyholms sammanläggningsavhandling består av tre tidigare publicerade studier föregångna av en sammanfattning på trettio sidor. Den äldsta studien, Formväxling i helsingforssvenskan, publicerades 1976 som rapport nr 44 från Forskningskommittén i Uppsala för modern svenska (FUMS). De två andra har ingått i serien Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet, serie B (nr 4, 1980: Svenskan i Helsingfors, i volymen Helsingfors två språk, och nr 8, 1984: Svenskt stadsmål i Helsingfors).

Studierna behandlar det svenska talspråket i Helsingfors, med huvudvikten lagd på morfologisk och i viss mån fonologisk variation i olika socialgrupper. Också påverkan från å ena sidan de omgivande svenska dialekterna, å andra sidan majoritetsspråket finskan behandlas i avhandlingen.

Sammantaget ger de tre studierna en god bild av framför allt de morfologiska och morfofonologiska huvuddragen i Helsingforssvenskt talspråk – ett språk som i många avseenden avviker från den norm som skolan lär ut. *MR*

Svenska ortnamn i Finland. Red. av Kurt Zilliacus och Ulla Ådahl-Sundgren. Forskningscentralen för de inhemska språken. Skrifter 2. Fjärde upplagan. Helsingfors 1984. 112 s.

Handboken Svenska ortnamn i Finland har utkommit i en nyredigerad fjärde upplaga. Liksom sina föregångare från (1897), 1926, 1939 och 1963 är den en alfabetisk förteckning över de centrala svenska ortnamnen i landet, med uppgifter om vad namnen betecknar och vilka deras eventuella finska motsvarigheter är. Boken ger besked om vilka parallellnamn som är officiellt fastställda, allmänna i språkbruket eller bara lokalt eller historiskt brukliga. Uttalsuppgifter ger för sådana namn vars uttal kan anses vålla svårigheter. I slutet av boken finns ett fullständigt finskt-svenskt register. *ES*

Tiisala, Seija (utg.): Grammatiska kontraster. Problem i svensk grammatik i kontrastiv belysning. Publications de l'Association Finlandaise de Linguistique Appliquée n:o 35, Helsingfors 1983. 211 s.

Bristen på avancerade kontrastiva jämförelser mellan finskans och svenskans grammatiska strukturer har varit påfallande med tanke på Finlands tvåspråkighet. En bok som denna är därför ytterst välkommen. Den är enligt företalet främst avsedd för universitetsundervisningen, med finskspråkiga studerandes speciella svårigheter som utgångspunkt. De rikligt och konkret exemplifierade artiklarna behandlar emellertid frågor som är relevanta också för t.ex. översättare.

Boken inleds med en artikel av Erik Andersson om satsdelarna och deras placering i ljust av kasusgrammatik och textlingvistik. Författaren behandlar bl.a. subjekts- och objektsval och olika fall där svenskan eller finskan har flera alternativa strukturer för att

beskriva ett betydelseinnehåll (Oskar tvättade sin babys ansikte/sin baby i ansiktet/ansiktet på sin baby).

May Reinikainen skriver om korrelet med determinativ syftning och tar upp olika strukturskillnader i detta avseende. Bruket av bestämd och obestämd form samt motsvarigheterna till finskans genitiv respektive konditionalis behandlas i artiklar av Lilian Ingman-Lindholm, Antti J. Pitkänen och Kai A. Saanila. Marketta Sundman skriver om verbens s- och sig-form i svenskan och jämför finsk och svensk passiv.

Boken avslutas med två artiklar om ord och uttryck av Arto Kirri och May Reinikainen. *MR*

Törnudd-Jalovaara, Elisabet: Det multifunktionella skall. Meddelanden från institutionen för nordisk filologi vid Uleåborgs universitet, serie B nr 6, Uleåborg 1984. 80 s.

Boken är en reducerad version av författarens licentiatarbete med en tillämpning av de viktigaste resultaten på nytt material. En av utgångspunkterna är finska elevers svårigheter med användningen av *skall*, framför allt på det sättet att *skall* + infinitiv används för att uttrycka rent futural betydelse.

Med ett stort antal belysande exempel visar författaren vilken mångfald av funktioner hjälp verbet *skall* kan ha i svenskan. Funktionerna delas upp i tre huvudgrupper: direktiv, deskriptiv och expressiv funktion. Däremot menar författaren att den rent futurala funktion som nämns i många grammatikböcker knappast föreligger: också i de fall där *skall* används i meningar med futural betydelse finns någon av de modala funktionerna med. För sina exempel har författaren främst använt skönlitteratur från sekelskiftet (Strindberg och Runar Schildt). Exemplifiering med modernare texter och sakprosa (inte minst myndighetsföreskrifter o.dyl.) skulle knappast ha förändrat den allmänna bilden men kunde eventuellt ha tillfört framställningen ytterligare aspekter.

Det abstrakt vetenskapliga resonemanget och framför allt de många komplicerade termerna kan göra boken svårtillgänglig för läsare utan lingvistisk utbildning. Man får i varje fall hoppas att den bidrar till att motarbeta den vanföreställning om att *skall* + infinitiv är det normala sättet att uttrycka futurum, som ännu på 1970-talet var dominerande i grammatikböcker använda i de finska skolornas svenskundervisning. *MR*

NORGE

Av *Oddrun Grønvik (OG)*, *Ståle Løland (SL)* og *Åsta Norheim (ÅN)*

Almenningen, Olaf: Målstrev og målvokster 1905–1913. Det Norske Samlaget Oslo 1984. 307 s.

Almenningens arbeid om målreisinga, dvs. arbeidet for nynorsk skriftmål frå 1905 til 1913, er ei bok om ei folkerørsle, om det som dreiv henne og korleis ho organiserte seg. Tidlegare språkhistorikarar har av praktiske grunnar skrive mest om det som gjekk føre seg i hovudstaden, i sentralleinga for organisasjonen, i Storting og regjering. Almenningen har teke for seg heile landet, og gjeve oss eit bilete av kva som særmerkte og sameinte dei ulike landslutane. Av særleg interesse er kapitla om grunnorganisasjonen, og om dei arbeidsoppgåvene som rørsla gav seg i kast med. Her får ein samanheng og bakgrunn, slik at det som skjedde – som vi veit om frå før – blir til å forstå.

Almenningen har kunna byggja på eit kjeldetilfang som vart nyoppdaga sist i syttiåra. Til då rekna ein med at alt arkivtilfang frå Noregs Mållag frå før krigen gjekk tapt då bygningen som kontoret var i, vart bomba i 1942. Då mykje av det kom for dagen att, vart det mogleg å gje eit mykje meir heilsleg bilete av den tidlege målsreisinga.

Almenningen har såleis hatt eit svært rikt tilfang å ausa av, og ein kan nok somtid få kjensla av at tilfanget har vore nær ved å overmanna han. Dokumentasjonen er rik og utførleg, og gjev eit forvitneleg bilete av tida. Men ein kunne ønskt at Almenningen, med sin kjennskap til perioden, hadde teke seg plass til å kommentera og problematisera noko meir her og der. Kanskje det kjem i ei seinare bok? I mellomtida er denne boka ikkje til å koma utanom for den som vil ha innsyn i voksteren til den norske målreisinga. *OG*

Bull, Tove. Talemålsbasert leseopplæring. Grunnskolerådets informasjonshefte 29, Universitetsforlaget 1984. 48 s.

I 1980 til 1982 vart det gjennomført eit forsøk med første lese- og skriveopplæring på dialekt i nokre førsteklassar i grunnskulen i

Noreg. Både nynorsk- og bokmålsskular var med. Dette heftet byggjer på røynslene frå desse to forsøksåra, og gjev ei innføring i metodikk, bakgrunn og argument for denne opplæringsmåten.

Forfattaren framhevar at talemålsbasert leseopplæring er eit prinsipp for opplæring som ikkje er bunde til ein viss innlæringsmetodikk. Det læraren må gjera, er å syta for at alt skriftleg tilfang elevane får den første tida, er skrive tilnærma lydrett etter dialekten til elevane, og at elevane lærer lydverdien av bokstavane på grunnlag av sitt eige talemål. Målet er å gjera vegen til det å meistra lesing og skrivning lettare for sjuåringane, ved å byggja på det språket dei har med seg inn i skulen. Etter kvart går elevane over til normalmål. I tillegg til den allmenne, kommenterande teksten er det med ein del tabellar som viser resultatata frå testar i lese- og skriveugleik i forsøksgruppa og ei kontrollgruppe, og eit samandrag av reaksjonane hos lærarane og foreldra på denne opplæringsmåten. *OG*

Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur: Henvendelse til Regjeringen om rettskrivningsspørsmålet. Dreyers Forlag 1984. 16 s.

Hensikten med henvendelsen er å "rette oppmerksomheten mot at den offisielle rettskrivning for bokmål stadig er slik innrettet at mange levende riksmålsformer er utelukket fra den eller bare har sekundær status som sideformer i den". Dette blir gjort ved en oversikt over trekk i språksituasjonen som Akademiet mener er av størst interesse i forbindelse med henvendelsen. *SL*

Festskrift til Einar Lundeby 3. oktober 1984, redigert av Bernt Fossetøl, Kjell Ivar Vannebo, Kjell Venås og Finn-Erik Vinje. Novus Forlag 1984. 300 s.

Festskriftet inneheld ei rad artiklar om ulike emne innanfor nordisk språkvitskap. Artiklane er ordna under hovudoverskriftene Utvikling og vekst, Om bestemthet, Ord og ordfølge, Talespråk og riksnorm, Språkhistoriske innhogg.

I det første hovudavsnittet skriv Bernt Fossetøl om urspråk, universalgrammatikk og morsmål. Dei to neste artiklane har overskrifter forma som spørsmål: Akkumulasjonsteorien – en meningsfylt hypotese for studiet av språkvitenskapens historie?

av Even Hovdhaugen og Diakronisk bevissthet – del av vår språklige kompetanse? av Kjell Ivar Vannebo.

I avsnittet Om bestemthet er det ein artikkel av Erik Hansen: Overbestemt og ubestemt proprium. Einar Haugen påviser i sin artikkel eit mylder av former av demonstrative pronomen i tale-målet i Oppdal, og Ulf Teleman fortel om ei undersøking han har gjort av framstillinga av den bundne og den ubundne artikkelen i to danske og tre svenske morsmålsgrammatikkar frå 1600-talet.

Avsnittet Ord og ordfølge begynner med artikkelen Om nad-avleingar i norsk av Alf Hellevik. Så følger Två ordstudier av Lennart Elmevik, Ordføljder i svensk grammatik och retorik av Bengt Loman, og Samsett nafnorð med samsetta liði. Fáein ar athuganir av Baldur Jónsson.

Under overskrifta Talespråk og riksnorm har Gösta Holm artikkelen Kritiskt bidrag till läran om nysvenska rikstalspråket, Ernst Håkon Jahr drøftar utviklinga av *s* framfor *l* i norsk, og Egil Pettersen viser korleis språkleg lokalkoloritt fungerer i to barn-domsskildringar av Torborg Nedreaas og Gerd Brantenberg. I artikkelen Damer sier *kjød* gjer Finn-Erik Vinje greie for utviklinga av "dannet dagligtale" i Noreg, og illustrerer med eksempel korleis synet på kva som særmerkjer "dannet dagligtale", har veksla frå slutten av 1800-talet til i dag. Vinje gjev mellom anna smakebitar på korleis ordformer har glide både oppover og nedover på stilskalaen.

Det siste hovudavsnittet tek for seg språkhistoriske tema og inneheld desse artiklane: Eyvind Fjeld Halvorsen: Om uttalen av *á* i gammelnorsk, Ludvig Holm-Olsen: Jón Eriksson, den første gransker av en gammelnorsk tekst, Allan Karker: Sproget i Norske Lov, Carl-Eric Thors: Två grannspråk i kontakt nu och förr, og Kjell Venås: Arne Bergsgård – målsyn og målarbeid. Venås' artikkel handlar mellom anna om debatten kring den norske rettskrivingsreforma i 1938. Frå nordisk synsstad merker ein seg at det mellom anna vart diskutert om norsk rettskrivingsstrev var ei hindring for nordisk språkleg samarbeid.

Bakarst i festskriftet er det ein bibliografi over Einar Lundebys trykte arbeid 1946–1984. *ÅN*

Gabrielsen, Finn: Eg eller je? Ei sosiolingvistisk gransking av yngre mål i Stavanger. Novus Forlag 1984. 141 s.

Stavanger har vært sett på som en av de norske byene som har skarpest sosial lagdeling i talemålet. På den ene siden har en hatt et folkelig bymål, "gadaspråket", og på den andre den "pene" varianten av stavangersk. Forfatteren stiller tre hovedspørsmål i boka: På hvilken måte har forskjeller i stavangersk talemål sammenheng med ulik klassebakgrunn og ulikt kjønn? Er det fremdeles rimelig å si at det eksisterer to ulike og selvstendige talemål i Stavanger? Hvilke endringer er under utvikling i stavangersk talemål, og hvordan kan de forklares? Undersøkelsen bygger på opptak av samtaler med 15 gutter og 15 jenter, som gikk i den videregående skolen da undersøkelsen ble gjennomført (1981).

Resultatet tyder på at det fremdeles fins en sosial lagdeling i stavangersk talemål, men at den er i ferd med å bli mindre tydelig, særlig blant ungdom. Forfatteren konkluderer således med at det ikke lenger fins to fullt utbygde språkssystemer blant ungdom i Stavanger. Den høyere talemålsvarianten er langt på vei oppløst og har gått inn i et moderne folkelig bymål. Dette bymålet utvider bruksområdet sitt blant stadig flere ungdommer av ulik sosial bakgrunn. Samtidig nærmer bydialekten seg bokmålet, særlig når det gjelder mindre frekvente ord. Forfatteren mener at den språklige utjamningen blant annet henger sammen med at relativt voksen ungdom mer enn før utvikler felles sosial identitet. Men fortsatt er det slik at gutter snakker mer dialekt enn jenter. *SL*

Gravir, Magnhild (red.): Barnet og talemålet. Universitetsforlaget 1983. 207 s.

Når barn kjem på skulen og skal til med lesing og skriving, har dei alt med seg eit språk dei kan – talespråket. I denne artikkelsamlinga har ulike forfattarar gått saman om å kasta lys over korleis barn lærer språk, kva dei lærer, kva miljøet har å seia for språkutviklinga og korleis språklæringa i barnehagane går føre seg. I ein siste artikkel er tilhøvet mellom språk og røyndom drøfta.

Boka er laga som ei grunnbok for studentar som skal bli førskulelærarar, og derfor treng å vita kva dei gjer når dei øver opp barn i å bruka talespråket – i samtale, leik, som kommunikasjonsmiddel barn imellom og mellom barn og vaksne. Men boka høver og godt for andre som er interesserte i barn og språkutvik-

ling, men som ikkje er mota på å gje seg i kast med den meir spesialiserte faglitteraturen om emnet.

Emnet for artiklane her er barns bruk av språket som uttrykksmiddel, ikkje barnespråk isolert. Det høyrer derfor med at boka har ein artikkel om førspråkleg kommunikasjon (Ragnar Rommetveit), om barn med tospråkleg miljø (Ellen Andenæs), og om skilnader mellom språkbruken hos gutar og jenter (Else Ryen). Førskulelærarar skal liksom lærarar i barneskulen ta omsyn til det målføret barna veks opp med – og boka har derfor solide artiklar både om norske dialektar (Arne Torp) og om normalisering (Kjell Venås). I den siste får vi og ei grundlig drøfting av dei problema som ein førskulelærer må ta stilling til ved sin eigen språkbruk: læraren må rekna med å bli oppfatta som normgjevar av barna, nett i dei åra då dei språklege vanane festnar seg. *OG*

Hvenekilde, Anne, og Else Ryen (red.): "Kan jeg få ordene dine, lærer?". Cappelen 1984. 211 s.

Stadig fleire av barna som veks opp i Noreg høyrer til språklege minoritetar, anten det gjeld folk med gammal heimstadrett her i landet, som samane, eller nyare innvandrargrupper. Sams for desse barna er at mange av dei har eitt språk heime, eit anna på skulen, og korkje foreldre eller lærarar meistrar begge språka fullt ut og kan hjelpa dei å meistra det tospråklege miljøet.

Denne artikkelsamlinga er nok først og fremst ei hjelpebok for lærarar som skal undervisa elevar med eit anna heimemål i norsk. Men ho er lettlesn til fagbok å vera, og vel verd å lesa for alle som vil gjera seg kjende med det fleirkulturelle miljøet som er i framvekst i Noreg.

Artiklane fell i tre grupper. I den første er ulike allmenne språksosiologiske tilhøve drøfta. Boka har artiklar om det norske språksamfunnet, om språkfunksjonar og om det å vera fleispråkleg er ei hemming eller ein føremon. I eit par artiklar får vi oversyn over framandspråkpedagogikken slik han har utvikla seg, med tilvisingar til den teoretiske forankringa. Eit sentralt emne her er korleis ulike normer skapar ulike språkvanar, t.d. når det gjeld vanlege omgangsreglar, bruk av banning og tabuuttrykk o.l. Her blir det og kasta lys over norske skikkar som vi tek for gjevne.

I neste artikkelgruppe tek forfattarane for seg reint språklege

problem ved å læra språk av ein heilt annan type enn det ein sjølv har – når læraren ikkje kan elevens språk og veit lite om det. Stikkord her er analytisk eller syntetisk språk, den norske ordklasseinndeling, tidsbøying av verb og subjektstvang i norsk. Eit tilleggsproblem her er mangelen på sams terminologi til å omtala språktilhøve med.

Til sist tek forfattarane for seg ordlæring. Her er det drøfta kva det vil seia å kunna eit ord. Ei undersøking av ordtilfanget i o-fagsbøker for grunnskulen er lagt fram, og syner overtydande kor lite ein faglærer kan ta for gjeve at framandspråklege elevar forstår presist. Den største vansken treng ikkje vera fagorda, som blir forklarte, men den litt spesialiserte bruken av det allmenne ordtilfanget. *OG*

Jahr, Ernst Håkon: Talemålet i skolen. En studie av drøftinger og bestemmelser om muntlig språkbruk i folkeskolen (fra 1874 til 1925). Novus Forlag 1984. 498 s.

Emnet for avhandlinga har tidlegare nesten ikkje vore behandla i norsk språkhistorieforskning. Medan dei fleste arbeida innanfor nyare norsk språkhistorie har skriftmåla som tema, tek denne boka opp forhold som har med talespråket å gjere. Noreg er nær sagt aleine om å ha ei lovføresegn som rettar seg mot normering og standardisering av det heimlege talemålet til skoleelevane. Forfattaren drøftar bakgrunnen for denne særnorske føresegna som vart fastslått av Odelstinget i 1878, og viser at det til tider har stått hard strid om ho både på lokalplan og sentralt i forholdet mellom departement, regjering og storting. Desse stridane avdekkjer ulike syn på og haldningar til spørsmålet om bruk av dialekt og standardisert talemål, og på dialektane si rolle i normeringa av dei to skriftmåla. Avhandlinga kastar såleis nytt lys over viktige område i nyare norsk språkhistorie. *ÅN*

Kulbrandstad, Lars Andreas og Olav Veka (red.): Språkstoff. Antologi i språkkunnskap. Cappelen 1984. 149 s.

Antologien er laga først og fremst med tanke på studieretningsfaget språkkunnskap i den vidaregåande skolen, men skulle også høve for elevar som vel eit språkleg særmenne i norskfaget. Boka inneheld artiklar om språk med emne som språksituasjonen i Noreg, språkorganisasjonane, språkforståing og språksamarbeid i

Norden, språk og samfunn, språk og kjønn, talemålsnormering, fonetikk og namn. Til artiklane er det knytt eit rikt utval av arbeidsoppgåver. Artikkellutvalet dekkjer så mange emne og er fagleg så lett tilgjengeleg at det burde interessere fleire enn dei som arbeider med norsk som skolefag. *ÅN*

Lockertsen, Roger: Nordlig nordnorsk. Universitetsforlaget 1984. 110 s.

I dei siste åra har det i Noreg vore stor interesse for å gå nye vegar i morsmålsundervisninga, både mellom skulefolk og utanfor skulen. Eitt utslag er den nyvakna interessa for å ta utgangspunkt i dialektane på staden ved skriftmålsinnlæringa. Lockertsens bok er ei lære-, hjelpe- og arbeidsbok til denne innlæringsmetoden for nynorsk i Troms og Finnmark. Som lærebok for elevar høver boka nok best i den vidaregåande skulen, ettersom ho føreset noko førehandskunnskap i nynorsk – og *det* språket er oftast sidemål nordpå. Men ein lærar vil nok kunna nytta boka som arbeidsgrunnlag og inspirasjonskjelde i ungdomsskulen og.

Eit problem i all morsmålsundervisning, og særleg den delen som gjeld skriftmålsinnlæring, er å motivera elevane til å arbeida. Denne motiveringa er særskilt viktig i sidemålsundervisninga, og Lockertsen har derfor brukt dei to første kapitla på det. Han har gjort greie for bruksområde for målformene, og – m.a. med ei samanstilling av stillingslysingar – vist at det for ein nordmann eller ei nordkvinne ofte vil bli spørsmål om å kunna stadfesta at ein meistrar begge målformene.

Den pedagogiske gangen i metoden går fram av kapitla: først ei innføring i målføra i Troms og Finnmark, så jamføring av nordleg nordnorsk og det nynorske skriftmålet, og deretter ein gjennomgang av lydverk, formverk, ordtilfang og setningsbygnad – alt med døme og øvingar. Både språkform og informasjon er lagde opp til det at utgangspunktet er nordleg nordnorsk, og dei kapitla som gjeld sjølve språket, har då dei formene i rettskrivinga som høver best med dialektgrunnlaget. Innleiingskapitla er skrivne i ei form som ligg innanfor læreboknormalen. *OG*

Moen, Per og Per-Bjørn Pedersen: Norwegian Grammar Nynorsk. Aschehoug 1983. 102 s.

Boka er ei lærebok i nynorsk grammatikk for engelskspråkle-

ge. Forordet inneheld ei kort innføring i norsk språkhistorie med særleg vekt på framveksten av bokmål og nynorsk, dessutan litt om språksituasjonen i dag. Etter eit kapittel om uttale følger sjølve grammatikkdelen, som er bygd opp noko utradisjonelt. Med utgangspunkt i omgrepet *frasestruktur* forklarar forfattarane oppbygninga av norsk før dei går over til tema som setningar og ordklasser. I eit tilleggskapittel blir det gjort greie for nokre dialektstrekke som kan skape vanskar for utlendingar som skal lære norsk. Til sist i boka er det eit alfabetisk register.

Forfattarane har valt ei språknorm som ligg innanfor læreboknormalen (den trongare delen av rettskrivinga). Ein grunnføresetnad i framstillinga er at nordmenn flest har eit talemål som er farga av lokalt særpreg, og at det også er det naturlege for utlendingar som vil lære norsk. Det kunne kanskje ha vore nemnt at ein kan høyre nynorsk standardtalemål for eksempel i Norsk rikskringkasting og på Det Norske Teatret.

Boka er forholdsvis elementær og høver som oppslagsbok. Ho inneheld ikkje øvingar og må derfor brukast ved sida av andre hjelpemiddel, for eksempel lesetekster. Ein saknar referansar til norskspråklege grammatikkar og hjelpebøker. *ÅN*

Mål og makt. 14. årgang. Nr. 1–4. Tidsskrift utgitt av Studentmålslaget i Oslo.

Av artiklene vil vi nevne: nr. 1/2: *Kjell Venås*: Skal vi bruke engelsk eller norsk i olje- og data-alderen?, nr. 3: *Kjartan Fløgstad*: Målet er maratonløpet – ikkje å komma i mål (om norsk språkstrid i dag), *Gunnvor Skirbekk*: Språk og identitet, nr. 4: *Tove Bull*: Talemålsbasert lese- og skriveopplæring, *Olaf Almennigen*: Dialektlina i trøndsk målreising. *SL*

Namn og nemne. Tidsskrift for norsk namnegransking. Utgitt av Norsk namnelag. Redaktør: Ole Jørgen Johannesen og Oddvar Nes. Årgang 1 – 1984. 95 s.

I innledningsskapitlet heter det at tidsskriftet skal "vera hovudorgan for norsk namnegransking. Det er ein vitskapleg publikasjon som vender seg til og publiserer arbeid av alle som interesser seg for norsk namnegransking i vid meining". Det første nummeret av tidsskriftet inneheld disse artiklene: *Nils Hallan*: Om Oluf Rygh på 150-årsdagen, *Mattias Tveitane*: Nidelva,

Nissan, Nisser og Nissedal, *Finn Myrvang*: Drutvika, *Inge Særheim*: Det steig av hav. Landheving og namnetolking (med døme frå Jæren), *Grunnstein Akselberg*: Vikingtidsindividualisme eller naturnemnerelasjonar? Om utmerkingslekkane i staðir-namn på Voss og i grannebygdene i indre Hordaland sett på bakgrunn av eldre og nyare nordisk gransking, *Peter Hallaråker*: Offentleg namngjeving i Møre og Romsdal. *SL*

Norges offentlige utredninger. NOU 1984: 16 Styrking av norskundervisningen i alle skoleslag. Fra Norskkommissjonen oppnevnt ved kongelig resolusjon av 28. januar 1982. Universitetsforlaget 1984. 61 s.

Utgreiinga inneheld eit oversyn over norskplanane for grunnskolen, den vidaregåande skolen, den pedagogiske høgskolen og universitet og høgskolar, dessutan eit kapittel om kompetansekrav til lærarar i norsk, eitt om skolebibliotek og eitt om medieundervisning. Kommisjonen vurderer dei ulike fagplanane og kjem med framlegg om korleis undervisninga i norsk kan styrkjast. Det blir understreka at det trengst ei sterk generell opprusting av norskundervisninga på alle skolesteg. Blant konkrete framlegg kan ein nemne at kommisjonen går inn for at timetalet i norsk må aukast, at det må bli fleire norsklærarar, at norsktimane skal brukast berre til norskundervisning, at det må setjast opp eit felles kjernepensum for alle elevar, og at også andre lærarar enn norsklærarane skal rettleie elevane i god språkbruk, Kommisjonen rår også til at det blir obligatorisk opplæring i praktisk norsk for alle studentar ved universitet og høgskolar. *ÅN*

Norsk lingvistisk tidsskrift. Nr. 1 1984

Blant artiklene kan vi nevne *Jan Ragnar Hagland*: Bruken av termane "norm" og "skriftradisjon" i norsk språkhistorie-skriving – begrepsinnhald og konsekvensar for framstillinga av norsk språkhistorie i perioden 1200–1350, og *Mette Kunøe*: Bruken af termen 'skriftsprøgnorm' i dansk sproghistorie. *SL*

Norsklæreren/Norsklæraren. 8. årgang. Nr. 1–4. Tidsskrift for språk og litteratur. Utgitt av Landslaget for norskundervisning.

Av artikler med språklige emner vil vi nevne: nr. 1: *Gunnar Eritslund*: EDB i norskfaget, *Bror Eivind Eriksen*: Trygg i sitt

evige talemål (opplegg for dialektkunnskap på ungdomssteget), nr. 2: *Terje Spurkland*: Norskfaget i den videregående skole – et universitets- og høyskolefag i miniatyr?, *Inge Særheim*: Anbeheiteelse-ord i nynorsk: Forbod eller tilbod? (melding av Oddvar Nes: Om nokre affiks i nynorsk – mest om -heit, jf. Språk i Norden 1984 s. 133), nr. 3: *Jøgen Haugan*: Norsk som universitetsfag – vanetenkning eller nytenkning?, nr. 4: *Bernt Fossetøl*: Tekstforming. Lette og vanskelige tekster, *Torlaug Løkensgard Hoel*: Å tale er sølv, å teie er gull? Om taleredde elevar og munnleg aktivitet i norskfaget, *Sylfest Lomheim*: Fagspråk og "fagspråk". SL

Norskraft. Arbeidsskrift for nordisk språk og litteratur. Universitetet i Oslo. Nr. 44 1984.

Inneholder disse artiklene: *Olaf Øyslebø*: Ikkeverbal kommunikasjon – en oversikt og *Erik Papazian*: Språkrådet og bøyninga av latinske lånård på -um i norsk. SL

Nytt om namn. Meldingsblad for Norsk namnelag. Nr. 1 1984. 17 s.

Det første nummeret av dette nye meldingsbladet inneholder blant annet lov og vedtekter for Norsk namnelag, korte omtaler av forskningsprosjekter og ny litteratur på området og orienteringer om arbeidet med nye regler for skrivemåten av stedsnavn. SL

Rosbach, Johan Hammond: *Levende ord. Etymologi for alle*. Aventura 1984. 499 s.

Boka er lagt opp på samme måte som tilsvarende svenske og danske bøker – Gösta Bergman: *Ord med historia* (5. utg. 1977) og *Nya ord med historia* (1981), Henrik Galberg Jacobsen, Hanne Jensen og Peter Stray Jørgensen: *Nudanske ord med historie* (1981). Hovedvekten i de ca. 1350 korte artiklene er lagt på ordhistorie og sammenhengen mellom ord. Framstillingsformen er populær og kåserende, slik at også folk uten spesiell språkfaglig bakgrunn kan lese boka med utbytte. SL

Språklig Samling. 25. årgang. Nr. 1–4. Tidsskrift utgitt av Landslaget for språklig samling.

Hvert nummer av tidsskriftet konsentrerer seg om et hovedemne: Språket i ei edb-tid (nr. 1), På leit etter normaltalemålet (nr. 2), Funksjonshemma og språk (nr. 3) og Didrik Arup Seip – 100 år og framleis aktuell? (nr. 4). Særlig nummer 2 er interessant etter at Norsk språkråd har tatt opp normaltalemålet til drøfting. Her finner vi intervjuer med *Einar Lundeby* ("Talenormen bør ha stort slingringsmonn"), *Arne Kjeld Foldvik* (Døm må no få snakk som døm vil!) og *Andreas Bjørkum* ("Påverknaden frå bokmål gjer folk usikre"), og dessuten disse artiklene: *Erik Pappazian*: Normaltalemål i Norge? Og hva så? og *Lars S. Vikør*: Språkrådet og talemålet. *SL*

Særheim, Inge: Namn som fortel om oss. Handbok i innsamling og arkivering av stadnamn. Universitetsforlaget 1984. 89 s.

Dette er ei rettleiing i innsamling av stadnamn. Boka presenterer ein framgangsmåte for innsamling der ein bruker namnelister, gode kart og kassettopptakar. Det er teke med døme på innsamling, øvingsoppgåver og ein plan for organisering av stadnamn-innsamling. Bakarst i boka er det eit tilleggskapittel om arkivering av stadnamnmateriale, fonemisk skrivemåte og normering av stadnamn. Endeleg har boka ei liste over litteratur om samling og gransking av norske stadnamn. Forfattaren ser på innsamling av stadnamn som ei viktig kulturvernoppgåve som krev god planlegging og organisering, skal resultatet bli fagleg tilfredsstillande. Han understrekar likevel at innsamlingsarbeidet kan gjerast av "vanlege" folk utan spesialutdanning i språk og namnegransking. Boka er praktisk retta og skulle kunne bli ei nyttig bruksbok for dei som vil drive med innsamlingsarbeid. *ÅN*

Tryti, Tone: Norsk slang. Universitetsforlaget 1984. 234 s.

Boka gjev eit oversyn over norsk slang og sjargong i Osloområdet i etterkrigstida, med munnlege kjelder frå sist i syttiåra. Dermed blir tråden teken opp frå tidlegare norske bøker om emnet. Når avgrensinga blir presisert så strengt, både for tid og område, er grunnen at slang og sjargong er den delen av ordtilfanget der levetida er stuttast og nylagingane flest. Det hindrar ikkje at somme ord og uttrykk, særleg innanfor tradisjonelle tabuområde, kan vera svært gamle i språket – dei har berre aldri fått status som del av det vanlege ordtilfanget. Andre ord har

come inn i det allmenne ordtilfanget etter kvart: Døme er å *tippe*, *barsk*, *blakk*, *bokorm*, *grøsser*.

Tone Tryti har ordna stoffet sitt etter språklege grunntypar. Ho har kapittel om ordlaging, lånord, og om metaforar, ordleik og dys- og evfemismar. Ordtilfanget som er særlege for slang og sjargong er i liten mon normert, slik at det har lite for seg å drøfta skrivemåten – den er avhengig av nedskrivaren.

Føremålet med boka er mellom anna å visa breidda i norsk slang, og få fram den språkskapinga som går for seg i denne minst granska delen av ordtilfanget. Boka har ei mengd med døme frå munnlege og skriftlege kjelder, og eit slangordregister bak. *OG*

Venås, Kjell: For Noreg og Ivar Aasen. Gustav Indrebø i arbeid og strid. Novus forlag 1984. 370 s.

Ein sentral mann i norsk målvitskap og språkstrid er Gustav Indrebø (1889–1942). Han var svært produktiv, både som vitenskapsmann og språkpolitikar, og fekk stor innverknad på samtida. Når Venås no har skrive Gustav Indrebøs biografi, er det derfor meir enn ei livssoge; det er òg eit tilskot til faghistoria for norsk målvitskap og til norsk språkhistorie.

Venås har inndelt boka etter arbeidsdeildene; vi får møta Indrebø som norrønfilolog, historikar, stadnamngranskar og språkhistorikar. Her gjev Venås samstundes innsyn i korleis stillinga var på kvart fagområde i mellomkrigstida, och han viser kva som var nytt ved Indrebøs arbeid, kva for resultat av andres arbeid som måtte omvurderast som følgje av det Indrebø kom fram til, og kvar Indrebø sjølv måtte setja spørsmålsteikn ved eigne resultat.

Om lag halve boka er vigd til Indrebøs innsats i målrørsla. I tjue- og trettiåra var Indrebø ein hovudmann i arbeidet for språkleg jamstelling i statsadministrasjonen, seinare vart han leiar for den fløya i målrørsla som gjekk mot rettskrivningsreforma i 1938. Begge desse sentrale områda i den ytre og indre språkhistoria får nytt lys over seg gjennom drøftinga av Indrebøs rolle. Bolkane om vitenskapsmannen og måltreisaren blir knytte saman i den siste delen, om mennesket Gustav Indrebø.

Når det no kjem ei så viktig bok, så er det ei glede at ho er så makelaust godt skriven. Ein blir oppslukt, både av mannen og verket. Boka er utstyrt med litteraturliste og personregister, og

dessutan er ho – i desse billigboktider – verkeleg fint innbunden og prenta. *OG*

Vinje, Finn-Erik: Som ordet går . . . Nye småstykker om språklig-heter. NKS-forlaget 1984. 192 s.

Boka er ei samling korte artiklar om ulike språklege emne. Artiklane dekkjer temaområde som ordhistorie, dialektgeografi, fagspråk og anna gruppespråk, motespråk og nye tendensar, uttale, rettskriving, stilspørsmål og grammatisk analyse. Artiklane er ordna etter emne. Bakast i boka er det alfabetisk saks- og namneregister og ordregister. Stoffet har vore trykt i Norsk Skoleblad, i ei språkspalte forfattaren har hatt der dei siste åra, og har ei lett og kåserande form. Boka inneheld nyttig kunnskap og skjerpar språkiakttakingsevna til lesaren. *ÅN*

Aasen, Ivar: Om grunnlaget for norsk målreising. Seks artiklar. Med innleiing av Stephen J. Walton. Voss 1984. 192 s.

Seks av Aasens målpolitiske artiklar er no komne i ny utgåve. Dette er stoff som dels har vore vanskeleg å få tak i utanom større bibliotek, og det er såleis verdfullt at vi har fått lett tilgjenge til dei att. Artiklane er *Om vort Skriftsprog* (1836), *Om dannelsen og norskheden* (1857), *Om sprogsaken* (1858), *Minningar fraa Maalstriden um Hausten 1858* (1859), *Fortalen til Grammatikken* (1864) og *Atterførsla* (1883). Artiklane spanner over mest 50 år i Aasens liv og er naudsynt lesnad for den som vil gjera seg opp ei meining om utviklinga i Aasens syn på språkspørsmål og målstrid.

Fleire av artiklane er debattinnlegg, men ikkje alle vart offentleggjorde i samtida. Walton argumenterer i innleiinga overtydande for at den første artikkelen, *Om vort skriftsprog*, er skriven som svar på Wergelands innlegg i oppnorskingsdebatten *Om norsk Sprogreformation* (1835). Artikkelen vart ikkje offentleggjort før etter at Aasen var død. I dag har artikkelen krav på særleg interesse av di Aasen her set opp eit program for gransking og atterreising av eit norsk skriftspråk – eit program han sjølv skulle koma til å gjennomføra seinare.

Og kva for eit grunnsyn hadde så Aasen på det arbeidet han brukte livet sitt til? I ei grundig og forvitneleg innleiing gjer Walton greie for dei to samtidsideologiane som var framme i

Noreg då Aasen tok til å arbeida – nasjonalromantikken og populismen – og viser kva slag sosial forankring dei hadde. Han argumenterer for at Aasens utgangspunkt var populistisk. Aasen identifiserte seg med bøndene, som den gongen var ein langt større del av folket enn berre stutt tid seinare. Walton meiner og at delar av den kritikken som har vore retta mot Aasens arbeid er uhistorisk, og ikkje tek omsyn til dei endringane som tok til i Noreg i andre halvdel av førre hundreår. At Aasen tok utgangspunkt i samtida i staden for ei ukjend framtid, kan kan knapt lastast for. *OG*

SVERIGE

Av Ulla Clausén (UC), Claes H. Garlén (CHG), Catharina Grünbaum (CG), Bertil Molde (BM) och Margareta Westman (MW)

Anward, Jan: Språkbruk och språkutveckling i skolan. Liber Förlag. Lund 1983. 171 s.

Boken utgör en samarbetning av olika uppsatser som författaren skrivit under flera år och publicerat på olika håll.

Utgångspunkten är en deklARATION av vad språkkunnande egentligen innebär utöver kunskap om ord och syntaktiska regler. Därefter följer en rad analyser av vad som sker i språkliga verksamheter, av språkutveckling och av undervisning som språklig verksamhet. En grundtanke är att nu vanliga former av undervisning knappast bidrar till att få eleverna att utveckla sitt språk eller vidga sin repertoar.

Författaren kommer också med förslag för skolans praxis. Han diskuterar språkutvecklande undervisning, skrivundervisning, läsundervisning och språkliga läroprocesser. MW

Byggspråk. Språk- och skrivregler för byggbranschen. Tekniska nomenklaturcentralen, Stockholm 1984. 92 s.

Boken sägs i förordet vända sig till alla som skriver texter med anknytning till byggbranschen, men trots att den är upplagd med denna speciella inriktning förefaller den kunna vara till nytta för skrivare av facktext över huvud taget. Skrivhandledningen innehåller dels allmänna språkråd om läsarvänlighet, ordval, meningsbyggnad, textsammanbindning m.m., allt konkret och tydligt framställt med många typexempel ur autentiska texter, dels skrivregler, dels anvisningar för hur man handskas med framställningar i tabellform o.d. samt anvisningar för hur man gör litteraturanvisningar. Boken bygger på en tidigare handledning vid kurser för byggfolk, väsentligen utarbetad av en tidigare forskningsassistent vid Svenska språknämnden. CG

Einarsson, Jan, Hultman, Tor G.: Godmorgon pojkar och flickor. Om språk och kön i skolan. Liber Förlag, Malmö 1984. 240 s.

Från projektet "Språk och kön i skolan", bedrivet vid lärarhögskolan i Malmö, har tidigare utkommit nio rapporter (jfr Språk i Norden 1983). De har nu arbetats ihop till en enhetlig volym som behandlar flickors och pojkars – och lärares – språkliga beteende på olika skolstadier. Här visas hur manligt och kvinnligt rollspel skapas och befästs, hur elever och lärare på ett otal sätt förstärker pojkarnas talande och flickornas tiggande – det tiggande som sedan kommer att ligga många av dem i fatet när de som vuxna skall delta i det offentliga livet. Författarna diskuterar begreppet "den dolda läroplanen", dvs. undervisningens faktiska gestalt med vad den innebär av förväntningar på eleverna, och konflikten mellan den och den officiella läroplanen, som föreskriver arbete för jämställdhet mellan könen. Boken innehåller mängder av intressanta, ibland skakande iakttagelser och tänkvärda kommentarer. Den borde vara obligatorisk läsning för alla lärare. CG

Engwall, Gunnel, af Geijerstam, Regina: Från språk till språk. Sjutton uppsatser om litterär översättning. Studentlitteratur, Lund 1983. 303 s.

Denna samling uppsatser bygger på bidragen vid ett seminarium om den litterära översättningens problematik, hållet vid Stockholms universitet 1981. Boken vänder sig i första hand till språkvetare, litteraturvetare och översättare. Bland de genomgående intressanta bidragen kan här nämnas *Gustav Holmér*, "Att översätta La Fontaine till svenska", med frågor som rör valet av form, anpassningen av miljö och innehåll och överförandet av konnotationer, vidare *Lars-Gunnar Hallander*, "Don Juan – Byrons och Strandbergs" – en diskussion om huruvida Byrons popularitet utanför England kan bero på hans skickliga översättare, *Osmo Hormia*, "Annikainens visa. Svensk tolkning av en medeltida finsk ballad", *Birgit Stolt*, "'God morgon', sade Jesus" – om problem med att finna rätt stilnivå vid översättning av Bibeln, *Ritva Jonsson*, "Latinska översättningar och liturgisk poesi" – om bibeltexternas utformning när de ingår i liturgin, *Margareta Westman*, "När Strindberg översatte H. C. Andersen" – om en språklig banbrytare som översättare av en annan språklig banbrytare,

samt *Magnus Ljung*, "Fuck you shithead! Om översättningen av amerikanska svordomar till svenska". *CG*

Florilegium nordicum. En bukett nordiska språk- och namnstudier tillägnade Sigurd Fries den 22 april 1984. *Acta Universitatis Umensis* 61, Umeå 1984. 278 s. Distr. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.

Denna festskrift till professorn i nordiska språk Sigurd Fries innehåller trettio bidrag från hela Norden. De flesta rör ortnamn, personnamn och dialektproblem. Av uppsatser med närmare intresse för språkvården kan nämnas *Claes-Christian Elert*, "Examinand och intervjuoffer . . . Nomina patientis – ett avsnitt av svensk ordbildningslära", *Gösta Holm*, "Typen isl. *samtíða*, sv. *samtida*. Ett ordbildningselements historia", *Åke Jonsson*, "Det svenska folkets klagomål. Något om en språkvårdares korrespondens", *Gun Widmark*, *Përsilja* – en centralsvensk novation". *CG*

Gustafsson, Torsten: Mer än ord. Hjälptill dig som skriver kanslisvenska. Stockholms läns landsting, minab/gotab, Stockholm 1984. 205 s.

Denna handbok har tillkommit i samarbete med utbildningsavdelningarna hos Stockholms läns landstings och Stockholms kommuns personalförvaltningar. Boken riktar sig först och främst till handläggare men också till politiker och de chefer som bestämmer hur skrivelser skall utformas. Boken innehåller dels allmänna råd om hur man undviker att skriva kanslisvenska, dels konkreta exempel på hur man går tillväga för att avfatta ett tjänsteutlåtande utan att falla i de vanligaste fallgroparna. Författarens syfte är att presentera också sådant som ligger utanför den egentliga språkvården. Därav bokens namn.

Boken avslutas med en praktisk sammanfattning, "Hjälpreda för skrivare", och en skrift från en grupp politiker i Stockholms läns landstings omsorgsnämnd från 1982, "Det gäller språkvård". *UC*

Hyltenstam, Kenneth, Wassén, Kerstin: Svenska som andraspråk – en introduktion. Studentlitteratur, Lund 1984. 79 s.

Med *andraspråk* avses ett språk som man tillägnar sig i den omgivning där språket i fråga fungerar som det huvudsakliga

kommunikationsspråket. När Sveriges invandrare tillägnar sig svenska i Sverige är således svenskan för dem ett andraspråk.

Hyltenstams och Wasséns bok är en lättläst och elementär beskrivning av svenskan som andraspråk. Boken bör framför allt vara till stor hjälp för dem som saknar eller bara har ringa kunskaper om vad som är svårt i svenskan för personer med andra förstaspråk. Störst uppmärksamhet ägnas åt svenskans ljudsystem (ca en tredjedel av boken), men även syntaktiska och semantiska problem berörs. Författarna tillhandahåller också en del pedagogiska tips som tacksamt bör tas emot av den på området mindre erfarne läraren. *CHG*

Larsson, Kent: Skrivförmåga. Studier i svenskt elevspråk. Liber Förlag, Malmö 1984. 445 s.

Denna doktorsavhandling består av två huvuddelar. Den första är en teoretisk analys av vad språkförmåga och i synnerhet skrivförmåga innebär. Den andra är en noggrann redogörelse för och diskussion av en rad prov och test som genomförts med skolelever. Teorins förklaringskraft prövas alltså i diskussionen av experimenten.

Författarens grundläggande uppfattning är att språkförmågan är en handlingsförmåga. Språket är inte ett medel att avbilda innebörder, utan i handlingsteoretiskt perspektiv är det en förmåga att skapa innebörder och bygga världar i bestämda situationer. Språkförmågan utvecklas i socialt samspel. Skrivande skiljer sig från talande genom att det är mer självständigt i förhållande till den yttre situationen. Larsson ser skrivandet som ett successivt problemlösande.

I de prov som gavs deltog 351 elever från årskurserna 7, 9 och 11. Eleverna genomförde två skrivuppgifter och dessutom tre läsprov, två ordkunskapsprov och tre dispositionsprov. Vidare insamlades olika sociala uppgifter om dem.

Resultaten vid dessa olika prov och sambanden mellan resultat vid olika prov diskuteras. I de diskussionerna ser författaren ofta konsekvenser för skolans del. *MW*

Lindberg, Ebba och Hylén, Birgitta: Färöord. Lítill føroysk-svensk orðabók. Samfundet Sverige-Färöarna. Stockholm 1984, 268 s.

Det färöiska språket presenteras för svenskar i denna ordbok

som inte bara innehåller en ordsamling på ca 18 000 ord utan också en kortfattad grammatik samt notiser om språkets historia. Till grund för Färöord ligger Jacobsen-Matras, "Føroysk-donsk orðabók" (1961), med supplementet "Eykabind (1974) av J. H. W. Poulsen. Ett urval har gjorts bland orden i dessa ordböcker och de danska översättningarna har överförs till svenska. Nya ord har hämtats från tidningar, skönlitteratur, broschyrer m.m.

Färöord är en praktisk ordbok som vänder sig till dem som utan egentliga förkunskaper i färöiska vill läsa om t.ex. fågelliv, hemslojd, berättartraditioner etc. Den har anpassats till svenskers behov vad gäller uttalsangivelser, böjningsmönster, grammatiska kommentarer och urval. Ordboken är ett utmärkt hjälpmedel både vid studier på egen hand och vid nybörjarundervisning i färöiska. UC

Lindholm, Hans: Svensk grammatik. Lärobok i svenska som främmande språk. 2. uppl. Kursverksamhetens förlag, Lund 1977. 191 s.

Denna svenska grammatik för utlänningar vänder sig till avancerade studerande och till lärare. Den innehåller en systematisk översikt över svenskans ljudlära. Den grammatiska delen är dels systematiskt beskrivande, dels uppehåller den sig vid för svenskan idiomatiska drag. Här ges åtskilliga nyttiga upplysningar om svenskt språkbruk som man eljest inte brukar finna i grammatikor. Boken innehåller också ett kort avsnitt om ordbildning och ett par sidor med skrivregler samt en förteckning över nationalitetsord. CG

Ljung, Magnus: Om svordomar. I svenskan, engelskan och arton andra språk. Akademitext, Stockholm 1984. 125 s.

I denna lilla bok behandlas svärord och kraftuttryck i ett antal centrala språk. Författaren gör jämförelser över de teman man svär över i de olika språken – religion, exkrementer, könsorgan och sexualliv, kvinnliga anförvantes vandel, sjukdomar. Avsnittet om engelskt och amerikanskt bruk av svordomar är rätt utförligt och går även in på svordomarnas grammatik, medan t.ex. danskan, norskan, finskan och även svenskan behandlas njuget; dessutom innehåller framställningen här en del onöjaktigheter. BM

Manus. Bokförlagens handbok för manuskriptarbete. 2 omarb. uppl. Svenska Bokförläggareföreningen, Stockholm 1984. 103 s.

Manus är en handbok för alla som på något sätt kommer i kontakt med manuskript. Denna nya, delvis omarbetade upplaga innehåller anvisningar för redigering av manuskript (rubriksättning, korrigerings, placering av noter o.d.), uppställning av materialet (titelsida, innehåll, register m.m.), checklista för tryckgodkännande, språk- och skrivregler (utarbetade i samråd med Svenska språknämnden), vägledning för bruket av ISBN-nummer, litteraturanvisningar samt ett inlägg "Boksvenska" av Bertil Molde. CG

Mårtenson, Per och Fjeldstad, Anton: Svenska för norrmän. Akademilitteratur, Stockholm 1982. 127 s.

En lärobok i svenska för norrmän, motsvarande t.ex. Lundebys norsklära för svenskar, har länge saknats. Den som nu har publicerats är kortfattad men mycket ambitiöst upplagd – på en nivå som i dag – tyvärr – skulle ligga alltför högt om den gällde svenska studerande i något av grannspråken. Boken inleds med en kort, välskriven översikt över svensk språkhistoria, där också dagens svenska behandlas. Det avsnittet kan rekommenderas som ett minikompendium även för svenskar. Påfallande stort utrymme ägnas åt dialektförhållanden, och i avdelningen om svenskans uttal meddelas åtskilliga regionala uttalsvarianter, däribland finlandssvenska sådana. Framställningen är eljest kontrastivt upplagd, med tyngpunkt på sådana fonetiska, morfologiska och syntaktiska drag som skiljer svenskan från norskan. Boken innehåller också en ordlista med "lömska likheter". En handfull slarv- eller tryckfel hoppas man se bortputsade till nästa upplaga. CG

Nilsson, Stig: Begriplig svenska. Språkredan. Ingår i studiematerialet Begriplig svenska, utgivet av Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet. Stockholm 1983. 62 s.

En kortfattad, välgjord och förnuftigt hållen liten bok på elementär nivå med råd i skriftlig framställning för i första hand offentliganställda. CG

Nordic Prosody III. Papers from a Symposium. Edited by Claes-Christian Elert, Iréne Johansson and Eva Strangert. Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities 59. Almqvist & Wiksell International, Stockholm 1984. 244 s.

Boken innehåller arton anföranden hållna vid det tredje symposiet om de nordiska språkens prosodi, vilket avhölls i juni 1983 vid Umeå universitet. Ett flertal bidrag behandlar ur olika aspekter egenheter i svenskans prosodi. *CHG*

Nordlund, småskrifter från Institutionen för nordiska språk i Lund. Hittills utkomna nummer 1-6. 1983-.

Nr 1. Ur innehållet: Ulf Teleman: What Swedish is like. A mini-grammar for those who need it. Börje Tjäder (utg.): Rapport från ett gränsland.

Nr 2. Ulf Teleman (red.): Skrivundervisning på universitetsnivå. Rapport från det första ämnesdidaktiska seminariet i nordiska språk, Lund 1984.

Nr 3. Ur innehållet: Ulf Teleman: Har tal- och skriftspråk olika grammatiker?

Nr 4: Lars Wollin (red.): Tiällmanstudier.

Nr 5. Ulf Teleman (red.): Språkhistoriens mening. Rapport från det andra ämnesdidaktiska seminariet i nordiska språk, Lund 1984.

Nr 6. Berätta och argumentera. Tre analyser av skoluppsatser. CG

Ortnamns värde och vård. SOU 1982:45. Utbildningsdepartementet. Liber, Allmänna Förlaget, Stockholm 1982. 141 s.

I denna statliga utredning framläggs förslag om hur ortnamnsverksamheten i Sverige bör vara organiserad och hur ortnamnen bör hanteras. Här ges en översikt över ortnamnsverksamheten i dag, och kortfattat redovisas också motsvarande verksamhet i de nordiska grannländerna. I det viktiga kapitlet "Prin-

ciper och mål för en god ortnamnspolitik” behandlas både kulturhistoriska och språkliga aspekter. Den grundläggande inställningen är att ortnamnen är en del av vårt kulturarv som det behöver värnas om. Att denna inställning kommer till uttryck i en statlig utredning är av stor betydelse i dessa dagar, när många ortnamns existens är hotad på grund av allsköns byråkratiskt rationaliserings- och systemvansinne. Stor vikt läggs vid den språkliga behandlingen av ortnamnen. Om nybildade namn sägs t.ex. att de skall följa gällande språkriktighetsregler och att de inte skall innehålla främmande element. Utredningen föreslår tillsättandet av en statlig ortnamnsnämnd, där den språkliga kompetensen sägs tillmätas särskild vikt. (Dock har man inte tagit med Svenska språknämnden i denna nämnd, vilket kritiserats i flera av remisstytrandena över betänkandet.) CG

Personnamnsterminologi. Red. Göran Hallberg, Stig Isaksson, Bengt Pamp. Nornas åttonde symposium i Lund 10–12 oktober 1981. Skrifter utgivna av Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund, 1983. 207 s.

Denna internordiska symposierapport innehåller sammandrag av sexton föredrag med efterföljande diskussioner om terminologifrågor inom personnamnsforskningens område. Här behandlas termer och deras definitioner, bruksområden, lämplighet m.m., ofta med hänsyn till samnordiska förhållanden. CG

Rapporter från Avdelningen för forskning och utbildning i modern svenska (FUMS) 90–120, 1980–84. Stencil. Distr. FUMS, Hamnsplanaden 5, 753 23 Uppsala.

Bland rapporterna kan nämnas:

Birgit Thern Bertéus: Könsskillnader i elevers skriftspråk. (Nr 103)

Ulla Börestam: Språkförståelse och språkpreferenser i internordisk kommunikation på Island. (Nr 120; jfr s. 00.)

Britt-Louise Gunnarsson: En presentation av pågående forskning om lagens begriplighet (”en lättläst sammanfattning av undersökningen av medbestämmandelagens begriplighet”). (Nr 110)
– Functional comprehensibility of a Swedish law. An experiment. (Nr 102)

- Textens begriplighet. (Nr 96)
- Olle Hamnermo, Siv Strömqvist, Richard Molin:* "Vi har inte lust att prata nån jävla rikssvenska." En dialektsociologisk enkätundersökning bland gotländska gymnasister. (Nr 94)
- Tarja Knookola:* En beskrivande studie över tvåspråkighet bland finska invandrare. Kodväxling och interferens. (Nr 105)
- Kent Larsson:* Språkutveckling, en litteraturlguide. (Nr 109)
- Bengt Nordberg:* Sociolinguistic fieldwork experiencis of the Unit for Advanced Studies in Modern Swedish. (Nr 90)
- Urbanisering och språkförändring i Norden. Lägesrapporter från delprojekten. April 1983. (Nr 113)
- Vad händer med adjektivets ändelsekomparation? (Nr 98)

Stolpe, Birger, Stora ordsnoken. Om ord och begrepp. Liber Förlag, Stockholm 1984. 533 s. Ill.

Stora ordsnoken innehåller drygt femhundra artiklar om skilda ord och uttryck hållna i en lättsam och essäistisk stil med förklaringar, etymologier och litterära och historiska exempel. Tyvärr är skenet av lättsinne kombinerat med lärdom emellanåt bedrägligt; åtminstone i de språkliga resonemangen innehåller boken en del felaktigheter. Framställningen besväras också av författarens privata kverulerande över skolans, språkvårdens med fleras förfall och tidens ondska – argument som dessvärre har lätt att gå hem hos en mindre insiktsfull läsekrets. CG

Åsa Sahlquist: Språkballongen. En bok om offentlig svenska för byråkrater och andra. Liber Förlag. Stockholm 1984, 288 s.

Materialet till den här boken har författaren hämtat från sina kurser vid bl.a. myndigheter och förvaltningar runt om i Sverige. Den innehåller sålunda en stor samling avskräckande och också roande exempel på offentlig svenska med förslag till omskrivningar. Våra byråkrater framställs som illasinnade överhetspersoner vilka söker förtrycka folket med krångliga skrivelser. Byråkratsvenskan sägs vara den "språkballong" som seglar högt över vanliga människors huvuden.

Byråkraterna får här råd om hur de skall skriva enkelt och begripligt, råd som emellertid ofta är onödigt kategoriska, ja till och med missvisande och ägnade att skapa förvirring och sprida diskutabla åsikter och felaktiga kunskaper om vad som är lämp-

ligt och bra språkbruk. Enligt förordet är boken avsedd att användas som uppslagsbok om det offentliga språkets särart, som handbok för dem som vill förbättra sitt språk, som lärobok på kurser i offentlig svenska och inte minst som väckarklocka. Tyvärr motsvarar den knappast de krav som olika användare kan ställa på en sådan universalbok i offentlig svenska. UC

Språket i domar och beslut. Liber Förlag, Stockholm 1984. 59 s.

Denna skrift har utarbetats av en arbetsgrupp i Svea hovrätt under ledning av presidenten Birgitta Blom i syfte att förbättra domstolsspråket. Den tar upp dels språkliga och redaktionella frågor, dels allmänna synpunkter på juristspråket.

Liksom promemorian *Språket i lagar och andra författningar* (utgiven av Statsrådsberedningen 1967) innehåller skriften listor på ord och fraser som bör undvikas och förslag på ersättningar. Dessutom ger den exempel på domskrivning i mål som förekommer ofta. UC

Strand, Hans: Nuvenskt tidningsspråk. Kvantitativa studier i morgon-, kvälls- och veckopress. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 17. 1984. 192 s.

Denna doktorsavhandling är en undersökning av språket i genren reportage i tre olika medier: morgon-, kvälls- och veckotidningar. Materialet är mycket omsorgsfullt utvalt och mer noggrant behandlat än i de flesta föregående studier av samma art. Själva korpusen, som analyserats med avseende på ordklasser och innehåll och därefter databehandlats, finns tillgänglig i maskinläsbar form. Den beskrivs i en särskild volym: Rep 76, i Meddelanden från institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet, nr 14.

I avhandlingen redovisas lix, ordförråd, ordklasser och anföringar. I det viktiga slutkapitlet diskuteras förhållandet mellan språkbruk och kontext. Eftersom genren är någorlunda konstant hänför författaren skillnaderna mellan medierna till skillnader som gäller syfte och användning, författare och publik. MW

Strömqvist, Sven: Barns språk. Teorier och iakttagelser. Liber Förlag, Malmö 1984. 192 s.

Barns språk behandlar barns talspråkliga utveckling fram till tioårsåldern. I korta avsnitt redovisas hur barn hanterar olika språkliga delområden och hur förmågan ökar i fråga om att vidga ordförrådet, använda pronomen, över- och underordna begrepp, åstadkomma allt mer avancerade grammatiska strukturer, använda språket socialt osv. Nästan ingenting sägs utan hänvisning till forskning eller teorier om företeelsen i fråga. Värdefullt är de många kommenterande förslagen till vidareläsning.

Boken sägs vända sig till både folk som arbetar yrkesmässigt med barn och till en allmänhet med intresse för barns språkutveckling. Emellertid förefaller boken mera som ett avancerat kompendium för den som redan har förkunskaper eller erfarenhet i ämnet. För den som inte är van att läsa vetenskaplig text, enkannerligen lingvistisk sådan, torde boken erbjuda ett ansenligt tuggmotstånd; innehållet är mycket komprimerat och språket överlastat av ofta mindre nödvändiga termer, av vilka åtskilliga dock kan klaras genom bruk av medföljande ordlista och register. CG

Svenskans beskrivning 14. Lund 1983. 248 s. Distr. Institutionen för nordiska språk, Helgonabacken 14, 223 62 Lund.

De 26 bidragen från den fjortonde sammankomsten för svenskans beskrivning rör som vanligt många skilda aspekter, bl.a. fonologi, syntax, språksociologi och språklig databehandling. Ur materialet kan nämnas *Inga-Britt Lindblad*, "Syntax och stil i lokalradiospråk", *Gunilla Hellström*, "Argumentationsteknik i tidningsledare", *Lars Melin*, "Kommatering - normer och regler", *Margareta Westman*, "Standardnormen i skriftspråk". CG

Svensk-turkiskt lexikon. Lexin, Språklexikon för invandrare. Skolöverstyrelsen och Statens institut för läromedelsinformation. Esselte Studium, Stockholm 1984. 538 s. + bildbilaga 64 s.

Detta svensk-turkiska lexikon är den första frukten av projektet Språklexikon för invandrare (Lexin), ett projekt som sedan 1977 har drivits av Skolöverstyrelsen i samarbete med bl.a. Statens institut för läromedelsinformation och Statens invandrarverk. Ytterligare lexikon uppbyggda på samma sätt, med samma ordval och med svenskan som "frånspråk" och olika invandrar-språk som "tillspråk", är under utarbetande.

Svensk-turkiskt lexikon upptar ca 17 000 ord (lexem), vilka har valts bl.a. ur en på frekvensundersökningar grundad basvokabulär. Dessutom ingår en stor mängd "samhällsord", dvs. ord som är nödvändiga för att invandraren skall kunna skaffa sig information om det svenska samhället.

För så gott som varje ord ger ordboken – förutom en eller flera turkiska motsvarigheter – en förklaring på svenska eller ibland en svensk synonym. Många samhällsord, t.ex. *pension* och *personnummer*, får dessutom ofta en förklaring på turkiska. Lexikalt uttal anges för alla ord, även sammansättningar, och för de böjbara orden kan man utläsa de olika böjningsformerna i klartext. *CHG*

Thorell, Olof: Att bilda ord. Skriptor Förlag, Stockholm 1984. 138 s. *Bilda ord.* Övningsbok. 51 s.

Denna handbok i svensk ordbildning är avsedd i första hand för invandrarundervisningen. Den ger en översikt över de vanligaste sätten att bilda ord i svenskan, nämligen sammansättning, prefix- och suffixavledning samt förkortning. Huvudvikten är lagd på de typer som är produktiva i dag. De två konkurrerande avledningssystemen, det germanska och det romanska, behandlas var för sig.

Övningsboken *Bilda ord* innehåller övningsuppgifter i nära anslutning till handboken. För att underlätta självstudier har övningsboken försetts med facit. *UC*

Nye ordbøger og ordlister

DANMARK

- Ács, Peter & Andersen, Nina Møller: De grammatiske betegnelser.* Elte. Btk. Germanisztikai és romanisztikai. Tanszék, Budapest 1984. 30 s.
- Almindelige svejsestillinger for lige svejsesømme. Definition af hældning og drejning.* Dansk Standard. DS/ISO 6947. Dansk Standardiseringsråd, København 1984. 7 s.
- Arbetsmiljöordlista. Sv-E-F-D-Da-No-Fi.* Tekniska nomenklaturcentralens publikationer nr 79. Stockholm 1983. 153 s.
- Befæstelselementer. Skruer, tapskruer og møtrikker. Symboler og betegnelser for dimensioner.* Dansk Standard. DS/ISO 225. Dansk Standardiseringsråd, København 1984. 19 s.
- Blinkenberg, Andreas og Høybye, Poul: Fransk-dansk ordbog I-II.* Anden reviderede og forøgede udgave. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København 1984. 1948 s.
- Christensen, Ole H.: Storlandbrug under omformning. Uddrag af danske godsforvalterbreve 1784-92.* Udgivet af Landbohistorisk Selskab, København 1982. 335 s. (Ordlister: s. 318-325).
- Clausen, Helge: Informatik Ordbogen. 1336 informatikord forklaret.* 1. udgave, 2. oplag. Forlaget Impetus, Mørke 1984. 103 s.
- Dansk-spansk Ordbog.* Fjerde udgave. Gyldendal, København 1984. 531 s.
- Datel. Datatransmission over det offentlige telefonnet og på faste kredsløb.* Post- og Telegrafvæsenet, København 1983. 16 s. (Ordlister: s. 12-13).
- Dermatologisk terminologi.* [Roskildevej 22, 2620 Albertslund, 1983]. 99 s.
- Energiordlista. Sv-E-F-D-Da-No.* Tekniska nomenklaturcentralens publikationer nr 81. Stockholm 1984. 112 s.
- Europa-Parlamentets forretningsordens terminologi.* Europa-Parlamentet. Direktoratet for oversættelse og terminologi. Termini-

- nologicentralen, Luxembourg 1983 (fransk, italiensk, engelsk, tysk, nederlandsk, dansk, græsk). 326 s. + indekser.
- Frank, Lars: Edb-ordbogen.* Kommunityryk, København 1984. 193 s.
- Glossarium. Vedvarende energikilder I-II.* Kommissionen for De europæiske Fællesskaber. Terminologi og edb-anvendelser, Luxembourg 1983 (fransk, engelsk, tysk, italiensk, nederlandsk, dansk). 718 s. + alfabetiske registre.
- Hasselbalch, Gunver, Neal, Alan, Hasselbalch, Ole: Arbejdsretlig terminologi. Dansk-engelsk.* Arbejdsgivernes kontaktserie. København 1984. 104 s.
- Hvelplund, Flemming: Politikens Vinbog.* Politikens Forlag, København 1984. 294 s. (Vinleksikon: s. 271–288).
- Jensen, Allan Astrup: Kemisk nomenklatur. En vejledning i anvendelsen af den moderne kemiske navngivning.* Arbejdstilsynet, København 1983. 58 s. (Stikordsliste: s. 50–58).
- Jordbrug. Svinestalde. Ordliste.* Dansk Standard. DS 6041. Dansk Standardiseringsråd, København 1984. 4 s.
- Karush, William: Matematisk opslagsbog.* 3. oplag. Politikens Forlag, København 1984. 359 s.
- Klinisk ordbog.* 13. udgave. Redigeret af Niels Holm-Nielsen. Høst & Søns Forlag, København 1984. 752 s.
- Lademanns rytterordbog.* Dansk udgave ved Poul Lindegaard. Lademann Forlagsaktieselskab, København 1983. 64 s.
- López, Francisco og Read, Jan: Spanske vine.* Politikens Forlag, København 1984. 144 s. (Parlør: s. 139–140).
- Nudansk Ordbog.* 12. reviderede og forøgede udgave. Politikens Forlag, København 1984. 2 bind. 1100 s.
- Ordliste om obligationer.* Kreditforeningen Danmark, København 1984. 15 s.
- Petersen, Pia Riber: Nye ord i dansk 1955–75 under medvirken af Jørgen Eriksen.* Dansk Sprognavns skrifter 11. Gyldendal, København 1984. 678 s.
- Politikens Hjemmecomputerbog – computeren i hjemmet.* Politikens Forlag, København 1984. 221 s. (Minileksikon: s. 206–215).
- Post og Tele. Kommunikation.* Post- og Telegrafvæsenet, København [1984]. 23 s. (Ordliste: s. 21–22).
- Poulsen, Aage: Videnskabelige fuglenavne.* Skibby-Bøgerne.

- [Bogsalget, Sigtunagade 10, 6400 Sønderborg] 1984. 297 s.
- Rasmussen, Stig T.: Arabisk-dansk ordbog over Cairo-dialekten under medvirken af Motie Ibrahim Hassan.* Akademisk Forlag, København 1984. 195 s.
- Schou-Christensen, Jens (red.) mfl.: Børsens edb-ordbog.* Børsens Forlag, København 1984. 259 s.
- Standardnavne for sygehusteknik.* Dansk Sygehus Institut, København 1984.
- Statens tryksagsvejledning.* Direktoratet for Statens Indkøb, København 1983. 49 s. (Almindeligt anvendte fagudtryk: s. 39–49).
- Stefánsson, Finn, Sørensen, Asger og Mathison-Hansen, Else: Religion/Livsanskuelse.* 2. udgave. Gyldendal, København 1983. 448 s.
- Stomi – Hvordan klares problemet?* Socialstyrelsen, København 1984. 30 s. (Ordliste: s. 27).
- Sørensen, Søren mfl.: Musikalske Begreber. En ordbog.* G. E. C. Gad, København 1983. 275 s.
- Terminologi vedrørende affaldsforvaltning.* Europa-Parlamentet. Direktoratet for oversættelse og terminologi. Terminologicentralen, Luxembourg 1984 (fransk, italiensk, engelsk, tysk, nederlandsk, dansk, græsk). 145 s. + alfabetiske registre.
- Terminologi vedrørende miljøforurenende stoffer.* Europa-Parlamentet. Direktoratet for oversættelse og terminologi. Terminologicentralen, Luxembourg 1984. 107 s.
- Thorsteinsson, Uffe: Transporttermer.* Udgivervirksomheden Foreningen til Unge Handelsmænds Uddannelse, København 1984. 28 s.
- Tobaksvokabular.* Commission des Communautés européennes. Bureau de terminologie, Bruxelles 1983 (fransk, engelsk, tysk, italiensk, nederlandsk, dansk, spansk, portugisisk). 228 s. + alfabetiske registre.
- Warrern, Allan: Dansk-Tysk Teknisk Ordbog.* 5. udgave, 1. oplag. Clausen Bøger. Aschehoug, København 1983. 283 s.
- Webster's New World Computer Ordbog. Fagleksikon.* Webster's New World Dictionary of Computer Terms. Oversat og bearbejdet til dansk af Kurt Friis Hansen. Forlaget Thorsgaard, Frederikssund 1984. Opslagsdelen: 219 s., Basic-leksikon: 32 s.

FINLAND

- Elektriska hushållsapparater. Ordlista. Kotitaloussähkölaitteet. Sanasto. Svensk-finsk-engelsk-tysk. SFS 3384:Sv. Finlands Standardiseringsförbund 1984. 63 s.*
- Fysikaalisen orgaanisen kemian sanasto. Finnish glossary of terms used in physical organic chemistry. Redigerad på finska av Leila Kotama och Antti Kivinen. Engelsk-finsk; finska förklaringar. Suomalaisten Kemistien Seuran Sanastotoimikunnan Julkaisuja nro 5. Suomen Kemian Seura – Kemiska Sällskapet i Finland r.y. Helsinki 1983. 159 s.*
- Heikinheimo – Hulkkonen – Pesonen: Laivaelektroniikan ja tietoliikenteen sanasto (ordlista för fartygelektronik och telekommunikation). Engelsk-finsk-rysk. TLE-sanastot 1. Helsinki 1984. 50 s.*
- Heinonen, Sirkka – Kolm, Arno: Yhdyskuntasuunnittelun sanasto. Glossary of urban and regional planning. Finsk-engelsk-fransk-rysk. Rakennuskirja Oy. Helsinki 1984. 163 s.*
- Hitsaussanasto. Railo ja sen valmistus, hitsit ja liitosmuodot. Svetsningsterminologi. Fogar och fogberedning, svetsar och förbandstyper. Finsk-svensk-engelsk-tysk. 4 uppl. SFS 3052. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1984. 25 s.*
- Hurme, Raija – Malin, Riitta-Leena – Syväoja, Olli: Uusi suomi – englanti suursanakirja. Finnish – English General Dictionary. WSOY. Porvoo 1984. 1446 s.*
- Iso ruotsalais-suomalainen sanakirja – Stora svensk-finska ordboken 2, K – R. SKS. Jyväskylä 1984. 986 s.*
- Kiinteistösanasto. Fastighetsordlista. Finsk-svensk-engelsk. Tekniikan Sanastokeskus – Centralen för Teknisk Terminologi TSK 4. Valtion teknillinen tutkimuskeskus. Rakennuslaboratorio. Rakennuskirja 1984. 84 s.*
- Korhonen – Laitinen – Leino – Niinimäki – Takala – Tuomikoski: Koneenrakennuksen materiaalisnasto (finsk materialordlista för maskinbyggnad). Ammattikasvatushallitus – Valtion painatuskeskus. Helsinki 1983. 52 s.*
- Mikrotietokonesnasto (ordlista för mikrodator). Red. Raimo Mustonen. Engelsk-finsk. Info. Savonlinna 1984. 24 s.*
- Neuvostoliiton henkilönnimien opas. Kokoelma venäläisiä etuni-*

- miä sekä Neuvostoliitossa käytössä olevia sukunimiä. Oikeinkirjoitus- ja painotusohjeluettelo.* (Personnamn i Sovjetunionen. Rättskrivning och betoning.) Ansvarig redaktör Martti Kahla. Toinen, laajennettu laitos. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Neuvostoliittoinstituutti. Helsinki 1984. 268 s.
- Penttinen, Antti: Sotilasslangin sanakirja* (finsk ordbok över militärslang). WSOY. Juva 1984. 299 s.
- Pohjoismainen työsuojelusanasto. Nordisk arbetarskyddsordlista.* Finsk-svensk-dansk-norsk-engelsk-tysk-fransk. Tekniikan Sanastokeskus – Centralen för Teknisk Terminologi. TSK 3. Työterveyslaitos – Institutet för arbetshygien. Helsinki 1984. 380 s.
- Polttoturpeen ja kivihiilen ominaisuuksiin liittyvä terminologia. Terminology on the characteristics of fuel peat and coal.* Finsk-engelsk-tysk; finska förklaringar. Valtion teknillinen tutkimuskeskus, poltto- ja voiteluainelaboratorio. Sarja D:42. Kauppa- ja teollisuusministeriö, energiaosasto. Helsinki 1983. 61 s.
- Postisanasto. Postordlista.* Posti- ja telehallitus – Post- och telestyrelsen. Finsk-svensk. Helsinki 1984. 127 s.
- Pulkkinen, Paavo: Lokarista sponsoriin. Englantilaisia lainoja suomen kielessä.* (Anglicismer i finskan.) Otava. Keuruu 1984. 216 s.
- Rikosilmoitussanasto. Brottanmälningsordlista.* Finsk-svensk-norsk-dansk-engelsk-tysk. Tekniikan Sanastokeskus – Centralen för Teknisk Terminologi TSK 5. Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto. Rakennuskirja 1984. 83 s.
- Siivoussanasto. Städningsterminologi.* Finsk-svensk. SFS 4619. 2. painos. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1984. 36 s.
- Standardisointi, varmentaminen ja testauslaboratorioiden valtuuttaminen. Yleiset termit ja määritelmät. Allmänna termer och definitioner angående standardisering, certifiering och erkännande av provningsorgan.* Finsk-svensk-engelsk-fransk-tysk-rysk. 3 uppl. SFS 3539. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringförbund 1984. 54 s.
- Steuer, Outi – Tiittula, Liisa: Liikekielen sanakirja suomi – saksa* (finsk-tysk ordbok över affärsspråk). WSOY. Juva 1983. 358 s.
- Suomalainen nimikirja* (finska förnamn och efternamn med etymologier och frekvenser). Etunimet: Kustaa Vilkuna, avustajat

- Marketta Huitu ja Pirjo Mikkonen. Sukunimet: Pirjo Mikkonen ja Sirkka Paikkala. Suomen kielen sanakirjat 6. Otava. Keuruu 1984. 925 s.
- Suomalais-ruotsalainen / ruotsalais-suomalainen apusanasto sairaanhoito-henkilöstölle. Finsk-svensk / svensk-finsk ordlista för sjukvårdspersonal.* 5 uppl. Sairaanhoidajien koulutussäätiö – Stiftelsen för sjuksköterskeutbildning. Helsinki – Helsingfors 1983. 55 s.
- Svenska ortnamn i Finland.* Fjärde upplagan. Red. Kurt Zilliacus och Ulla Ådahl-Sundgren. Forskningscentralen för de inhemska språken. Skrifter 2. Helsingfors 1984. 112 s.
- Sähköpinnoitus ja vastaavat menetelmät. Sanasto. Oorganiska ytbeläggningar. Elektrolytiska och liknande processer. Terminologi.* Finsk-engelsk-fransk-tysk-rysk. SFS-ISO 2080. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1984. 69 s.
- Sähköteknillinen sanasto. Rakennusten sähköasennukset. Elektroteknisk ordlista. Elinstallationer i byggnader.* Finsk-fransk-engelsk-rysk-tysk-spansk-italiensk-holländsk-polsk-svensk. SFS 5029. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1984. 26 s.
- Sähköteknillinen sanasto. Tehoelektronikka. Elektroteknisk ordlista. Kraftelektronik.* Finsk-fransk-engelsk-rysk-tysk-spansk-italiensk-holländsk-polsk-svensk. SFS 5042. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1984. 63 s.
- Taloustiedon taloussanasto* (finsk ordlista för ekonomi). Taloustieto r.y. Hanko 1984. 384 s.
- Tammilahti, Veikko: Suomalais-venäläinen tekniikan sanakirja 1* (finsk-rysk teknisk ordbok). Kielipalvelu Kolmiokäännös Oy 1983. 754 s.
- Teoreettisen orgaanisen kemian sanasto* (ordlista för teoretisk organisk kemi). Engelsk-tysk-finsk-svensk. Suomalaisten Kemistien Seuran Sanastotoimikunnan Julkaisuja nro 6. Suomen Kemian Seura – Kemiska Sällskapet i Finland r.y. Helsinki 1984. 40 s.
- Turvesanakirja. Torvordbok.* Rysk-engelsk-tysk-finsk-svensk. International Peat Society. Helsinki 1984. 595 s.
- Työsuojelusanasto. Arbetarskyddsordlista.* Finsk-svensk-dansknorsk-engelsk-tysk-fransk. Definitioner på finska, svenska,

danska och norska. Työterveyslaitos – Institutet för arbetsshy-
gien & Tekniikan Sanastokeskus – Centralen för Teknisk Ter-
minologi, TSK 7. Helsinki 1984. 282 s.

NORGE

Ansteinsson, John: English-Norwegian technical dictionary. 3 rd
rev. ed. Petroleum dictionary supplement from page 513 / by
Olav Reiersen. Trondheim: Brun, 1983. 541 s.

Berg, Mette Heuch: Medisinsk nomenklatur. Universitetsforlaget,
1984. 169 s.

Danielsen, Daniel: Kunnskapsforlagets kryssordbok. Oslo. Kunnskapsforlaget, 1984. 773 s.

Falnes, Johannes: Terminologi for havbølgeenergi. Trondheim,
NTH, Institutt for eksperimentalfysikk, 1984. 18 bl.

Foslie, Michael: Terminologi for trelastbransjen. Register på eng-
elsk, fransk norsk, svensk og tysk. Norsk treteknisk institutt,
1984. 284 s.

Gundersen, Dag: Norsk synonymordbok. Oslo: Kunnskapsforla-
get, 1984. 273 s.

Gundersen, Dag og Ingvald Torvik: Ordlister for alle. Bokmål. 5.
utg. Universitetsforlaget, 1984. 148 s.

*Haugen, Einar: Norsk-engelsk ordbok: norsk (bokmål og ny-
norsk) med oversettelser til amerikansk engelsk: med en histo-
risk og grammatisk innledning.* 3. utg. Universitetsforlaget,
1984. 506 s.

Hustad, Tom: Stor norsk-tysk ordbok. Studentutgave. Univer-
sitetsforlaget, 1984. 864 s.

Kryssordgigant (med kryssordleksikon, fremmedordbok, syno-
nymordbok). Oslo: Dreyer 1984. 648 s.

*Lian, Bjørn Ebbe og Otto Øgrim: Størrelser og enheter i fysikk og
teknikk.* Norges Standardiseringsforbund, Universitetsforlaget,
1984. 88 s.

Nguyen Quoc Khanh: Norsk-vietnamesisk ordbok. Bergen:
Universitetsforlaget, 1983. 501 s.

Norsk språkråds komité for dataterminologi: Norsk dataordbok.
3. rev. utg. Universitetsforlaget, 1984. 213 s. (Anmeldes på s.
98)

Norsk teknisk fagordbok. Red. Håvard Hjulstad og Bjarne No-

- revik. Universitetsforlaget, 1984. 747 s.
- Olafsen, Ilse: Tysk-norsk, norsk-tysk elementær ordbok.* Undervisningslitteratur, 1984. 354 s.
- Pedagogisk-psykologisk ordbok.* Oslo: Kunnskapsforlaget, 1984. 202 s.
- Rådet for teknisk terminologi: Ordbok for sikkerhet og risikoanalyse.* Norsk, engelsk. Universitetsforlaget, 1984. 30 s.
- Rådet for teknisk terminologi. Ordbok for varmekraft. Del 1: Reaktorlegg.* Norsk, tysk, engelsk, fransk, svensk. Universitetsforlaget, 1984. 120 s.
- Rådet for teknisk terminologi: Ordbok for varmekraft. Del 2: Kjel- og turbinlegg.* Norsk, tysk, engelsk, fransk, svensk. Universitetsforlaget, 1984. 140 s.
- Raaheim, Arild: Psykologiske fagord: fra engelsk til norsk. 2. utg.* Bergen: Sigma, 1984. 83 s.
- Webster's New World Computer Ordbok.* Fagleksikon. Oslo: Schibsteds Forlag, 1984. 251 s.
- Aas, Elia: Medisinske faguttrykk for sykepleiere. 14. oppl.* Oslo: Luther 1984. 98 s.
- Aasen, Ivar Jardar: EDB-ordboken.* Oslo: Tanum-Norli, 1983. 77 s.

SVERIGE

Den svenska förteckningen har utarbetats av Tekniska nomenklaturcentralen (TNC) och Svenska språknämnden.

- Barkström, S-O: Ordlista för restaurang och storhushåll.* Svensk-finsk-serbokratisk-polsk-tysk-turkisk-grekisk-spansk-engelsk-fransk ordlista. Ca 2600 termer. Bori litteratur, Sölvesborg 1979. 127 s. Ill.
- Barkström, S-O: Verkstadsteknisk ordlista.* Svensk-finsk-serbokroatisk-grekisk-spansk-engelsk-fransk teknisk ordlista anpassad till arbetsmarknadsutbildningens verkstads- och svetsmekaniska grundkurser. Ca 1000 termer. Bori litteratur, Sölvesborg, 1977. 121 s. Ill.
- Bergman, Karin: Skidordbok.* Från svenska till engelska, franska, tyska. Ca 12000 ord och termer. Svenska skidförbundet, Stockholm 1983. 137 s.

- Bergström, Sture: Juridikens termer.* 6. uppl. Ca 3 300 termer med def. Esselte Studium, Stockholm 1983. 281 s.
- Bjurdell, Lennarth: Dataelektronik: förkortningsordbok.* Ca 2 800 förkortningar. Liber Förlag, Stockholm 1983. 140 s.
- Brzeski, Jan. Fastighetsekonisk ordlista.* Engelska-svenska. Ca 1 000 termer med övers. till svenska. Institutionen för fastighetsekonomi, Tekniska högskolan, Stockholm 1983. Ca 100 s.
- Car components guide.* In twelve languages with detailed illustrations. Tyska-engelska-danska-nederländska-norska-svenska-franska-italienska-spanska-portugisiska-serbokratiska-finska. The Automobile Association. 9. ed. 446 termer. Basingstoke 1983. 79 s. Ill.
- Csaba, Marianne (red.): Ericsson-svenska.* Svenska-engelska. Ca 2 000 termer med def. på svenska. Telefonaktiebolaget LM Ericsson, Stockholm 1983. 248 s.
- Dall, Stina: Arbetsmarknadsterminologi.* Svenska-engelska-franska-tyska. 3. rev. uppl. 1 200 termer. SAF, Stockholm 1983. 133 s.
- Eriksson, Barbro, Kölving, Ulla: Fransk fackordlista.* Med svensk-franskt register och fransk förkortningsordlista. Ca 5 000 termer. Studentlitteratur, Lund 1983. 275 s.
- Italiensk-svensk ordbok.* Ca 30 000 ord. Esselte Studium, Stockholm 1981. XXII + 585 s.
- Keramisk ordlista.* Standardkommittén för keramisk nomenklatur. Ca 1 400 termer med def. Stockholm 1980. 119 s. (Faks. av 1. utg. 1966.)
- Lindberg, Ebba. Färöord.* Lítil føroysk-svensk orðabók. Av Ebba Lindberg och Birgitta Hylin. Samfundet Sverige-Färöarna. Stockholm 1984. 250 s. (Anm. på s. 145.)
- Medicinteknisk utrustning: basordlista.* Spri. Ca 1 000 termer med def. Stockholm 1984. 39 s.
- Människan i Focus.* 4. rev. uppl. Esselte Focus uppslagsböcker. Stockholm 1981. 652 s. Ill.
- Niloés spansk-svenska, svensk-spanska lexikon.* Ca 7 000 ord. Niloé, Stockholm 1982. 192 s.
- Ny biblisk ordbok.* Bibelkonkordans till Bibel 82, jämförelseordlista mellan 1917 års övers. o. Bibel 82, parallellhänv. till GT. EFS-förlaget, Stockholm 1983. 512 s.
- Sandberg, Roland: European bird names in ten languages.* Tyska-

- engelska-danska-nederländska-norska-svenska-franska-spanska-finska. 653 namn. Btj datafilm, Lund 1983. 131 s.
- Schlyter, Börje: Franska facktermer 1-4: Politik och juridik; ekonomi, näringsliv, transport; samhälle och miljö; media, data. Franska-svenska. 2. uppl. Ca 3 000 termer. Dialog, Lund 1980. 200 s.*
- Schlyter, Börje: Franska facktermer 5-9. Geologi, geografi, meteorologi; kemi, biokemi; genetik, immunologi; människokroppen; medicinska termer. Ca 1 300 termer. Dialog, Lund 1984. 141 s.*
- Schöttle, Hugo: Fotolexikon: teknik, historik, fotokonst. Övers. Svante Bergh. Ca 750 termer. Forum, Stockholm 1983. 273 s.*
- Stolpe, Birger. Stora ordsnoken. Om ord och begrepp. Liber Förlag, Stockholm 1984. 533 s. Ill. (Anm. på s. 150.)*
- Svensk-fransk fackordlista för civilförsvaret. Civilförsvarsstyrelsen. Ca 2 700 termer. Stockholm 1975. 53 s.*
- Svensk-engelsk fackordlista för civilförsvaret. Civilförsvarsstyrelsen. Ca 3 000 termer. Stockholm 1983. 52 s.*
- Svensk-tysk fackordlista för civilförsvaret. Civilförsvarsstyrelsen. Ca 2 400 termer. Stockholm 1974. 48 s.*
- Svensk-turkiskt lexikon. Utg. inom projektet Lexin, språklexikon för invandrare, av Skolöverstyrelsen och Statens institut för läromedelsinformation. Esselte Studium, Stockholm 1984. 538 s. + 64 bildsidor. (Anm. på s. 152.)*
- Tanner, Roger: Ordlista för tolkar: svenska-engelska. Engelska-svenska. Ca 5 000 ord. LiberU, Stockholm 1979. 139 s.*
- Tekniken i Focus. 3. rev. uppl. Esselte Focus uppslagsböcker, Stockholm 1983. 779 s. Ill.*

Tekniska nomenklaturcentralens publikationer:

Förteckning över terminologiska ordlistor och terminologistandarder. Utg. av Standardiseringskommissionen i Sverige och Tekniska nomenklaturcentralen. Stockholm 1984. 16 s.

TNC 76 Textilordlista. Svenska-engelska-franska-tyska-danska-norska-finska. 780 termer med def. Svensk standard SS 25 10 15. Stockholm 1981. 272 s. Ill.

TNC 77 Städt teknisk ordlista. Svenska-finska-spanska-serbokroatiska-grekiska-turkiska, i viss mån äv. engelska o. tyska. 280

- termer med def. Stockholm 1983. 106 s. III.
- TNC 78 Verkstadsteknisk ordlista. Skärande bearbetning. Svenska-engelska-franska-tyska-danska. Ca 1900 termer. Stockholm 1985. Ca 250 s. III.
- TNC 79 Arbetsmiljöordlista. Svenska-danska-finska-norska-engelska-franska-tyska. Ca 500 termer med def. Stockholm 1983. 153 s.
- TNC 81 Energiordlista. Svenska-engelska-franska-tyska-danska-norska. 638 termer med def. Stockholm 1984. 112 s.
- Tomba, Silvia: Svensk-italiensk ordbok.* Ca 20 000 ord. Esselte Studium, Stockholm 1980. 430 s.
- Transportordlista.* Ca 1 500 termer med def. Transportforskningskommissionen i samarbete med Transporttekniska föreningen. Stockholm 1981. III + 121 s. III.
- Winther, Kris: Amerikanskt slanglexikon.* 3. bearb. o. utökade uppl. Ca 7 500 ord. Prisma, Stockholm 1984. 295 s.
- Volvo: NAMNLEX.* Engelska-franska-svenska. Ca 7 300 termer. Volvo, Göteborg 1983. 217 s.

Om forfatterne

- Samuli Aikio*, f. 1937. Fil. kand. Forskare vid Nordiskt samiskt institut.
- Else Bojsen*, f. 1942. Amanuensis i Dansk Sprognævn siden 1979.
- Jan E. Byberg*, f. 1942. Cand. philol., lektor, f.t. forskar ved Rogaland distriktshøgskole.
- Ulla Börestam*, f. 1954. Fil. kand. Högskoleexamen från internationella språk- och kulturlinjen, inriktning Norden, Uppsala.
- Ulla Clausén*, f. 1940. Fil. dr. Forskningsassistent vid Svenska språknämnden sedan 1977.
- Claes H. Garlén*, f. 1946. Fil. kand. Forskningsassistent vid Svenska språknämnden sedan 1982.
- Catharina Grünbaum*, f. 1944. Fil. mag. Forskningsassistent vid Svenska språknämnden sedan 1971.
- Oddrun Grønvik*, f. 1947. Cand. mag. Konsulent i Norsk språkråd siden 1979.
- Erik Hansen*, f. 1931. Professor i dansk sprog ved Københavns Universitet. Medlem af Dansk Sprognævn siden 1973, formand siden 1985.
- Carol Henriksen*, f. 1944. Ph.D. Forskningsstipendiat. Amanuensis i Dansk Sprognævn 1982-84.
- Osmo Ikola*, f. 1918. Professor emeritus i finska språket vid Åbo finska universitet. Medlem av Finska språknämnden sedan 1969, ordf. sedan 1980.
- Baldur Jónsson*, f. 1930. Mag. art. Docent i isländska språket vid Háskóli Íslands. Ordförande i Íslensk málnefnd sedan 1978.
- Ståle Løland*, f. 1945. Cand. philol. Daglig leder av Nordisk språksekretariat siden 1978.
- Bertil Molde*, f. 1919. Professor. Föreståndare för Svenska språknämndens sekretariat sedan 1961.
- Åsta Norheim*, f. 1948. Cand. philol. Konsulent i Norsk språkråd siden 1981.

Jóhan Hendrik W. Poulsen, f. 1934. Mag. art. Leder for afdelingen for færøysk språk ved Fróðskaparsetur Føroya, Tórshavn.

Mikael Reuter, f. 1943. Fil. lic. Forskare vid Svenska språkbyrån (i Finland) och sekreterare för Svenska språknämnden i Finland sedan 1976.

Eivor Sommardahl, f. 1953. Hum. kand., t.f. biträdande forskare vid Svenska språkbyrån 1984–85.

Kjell Venås, f. 1927. Professor ved Universitetet i Oslo. Medlem av Norsk språkråd siden 1980, varamedlem siden 1972.

Margareta Westman, f. 1936. Docent. Forskningsassistent vid Svenska språknämnden sedan 1966, tjänstledig för tjänst vid Stockholms universitet sedan 1977.